

Alapította: Heimler Károly

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

Szerkesztőbizottság:

ASKERCZ ÉVA, BIRCHER ERZSÉBET, CSAPODY ISTVÁN, DOMONKOS OTTÓ, GÖMÖRI JÁNOS, GRÜLL TIBOR, HÁRS JÓZSEF titkár, olvasó- és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, KUBINSZKY MIHÁLY, METZL JÁNOS, SARKADY SÁNDOR, TURBULY ÉVA

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) II. rész

Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet
(A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása)
II. rész

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) II. rész / 5. terem: Szabók, szűrszabók, gombkötők, varróasszonyok.

5. terem:

Szabók, szűrszabók, gombkötők, varróasszonyok.

A felsőruházat darabjait mindig mesteremberek állították elő, illetve a paraszti női öltözetek készítői a specializálódott varróasszonyok voltak. Bár a szoknyák varrását a vásári szabók is végezték a korábbi századokban, amint erről a korabeli árszabályok tanúskodnak.

Sopronban a *szabók* céhe 1477-ben, a cipészek után másodikként alakult meg; a szabók száma már 1379-ben öt fő volt. A polgári viselet mellett a parasztság számára is dolgoztak. A német és magyar módra dolgozó mesterek csak 1792-ben különültek el egymástól, így vált ketté a szabók céhe.

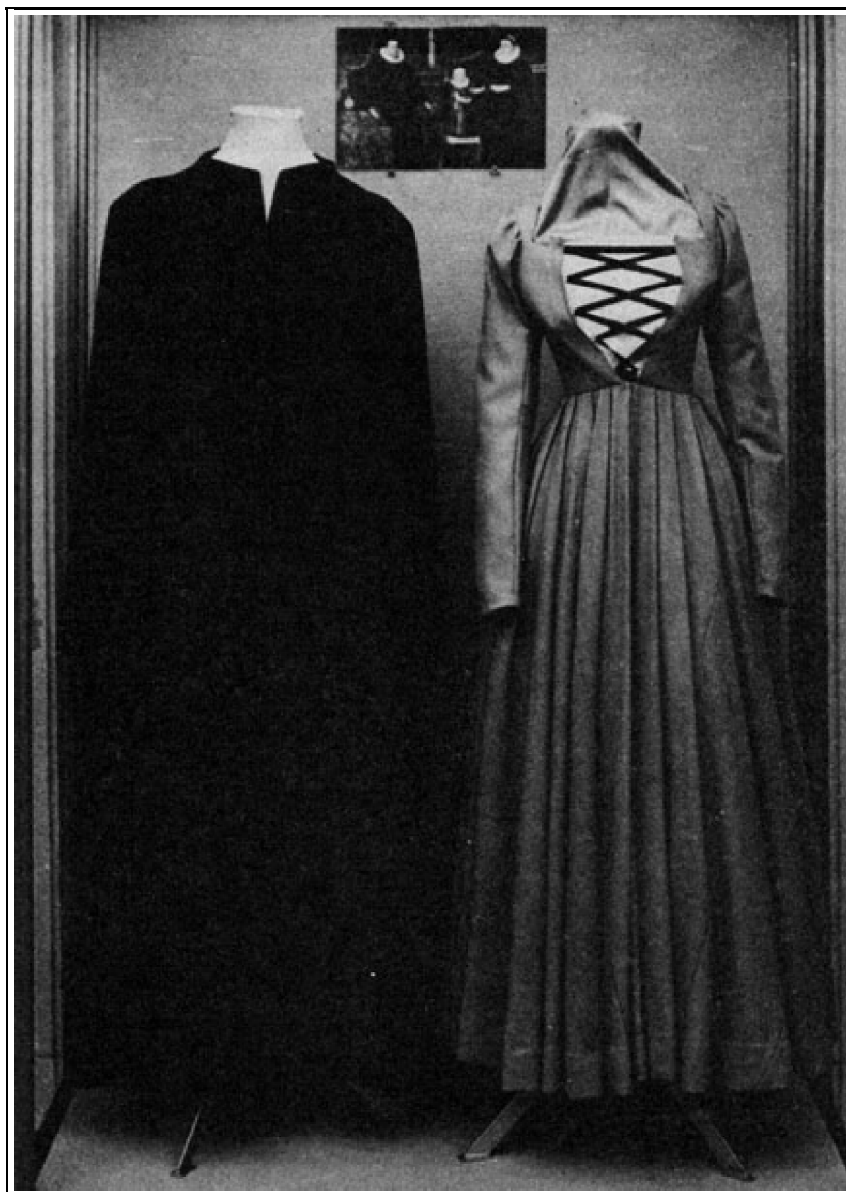
A városi viselet Európa divatjának megfelelően alakult, amit soproni polgárok portréi bizonyítanak a XVII. század elejéről. A nyugati, spanyol viseletből jól ismert fodros, „malomkerék”, „spanyol gallérok” láthatók Lackner Kristóf polgármester, Dobner Sebestyén felesége és kiskorú gyermeke arcképein, Artner Zsuzsanna emlékérmén is. Kiállításunkban a város leghíresebb polgármesterének arcképrészlete dokumentálja ezt a divatot. Sopron határmenti fekvése révén a város polgárai között található számos

magyar nemes és főúr magyar viselete, amint ez az evangélikusok perselyládáját díszítő festményen látható, egyaránt jelen van a nyugati és a keleti törökös-magyar viselet, a város közvetítője e kultúráknak. A soproni szabók 1679-ben készült szabásmintakönyve, amelybe a készítendő remek rajzát gyűjtötték, foglalták össze, a német viseleti darabok mellett a dolmány, mente, magyar nadrág mintarajzát is tartalmazza. A férfi és női viseletet követően a nyeregtakaró, a kisebb, egyrudas és nagyobb, kétrudas sátor, valamint a kocsifedél mintarajza is képet ad a kor fontos tárgyairól, amelyeket a szabóknak kellett előállítaniuk. Utolsóként pedig csuklyát rajzoltak le, ez jól védte a fejet és félig fedte a vállakat is; néhány évtizede még általánosan viselték a kéményseprők.

106A mezővárosok, birtokközpontok a XVII. században a helyi és szűkebb körzetük számára dolgozó szabók céheit hozták létre. Így Fertőszentmiklós, Kapuvár, Csorna, Csepreg fontos központtá vált, majd a XVIII. században a falura húzódtak mestereket is testületük kötelékébe vonták, mint vidéki mestereket. Ennek kiváló példáját mutatja a csornai szabók vonzáskörzeti térképe. A XIX. század folyamán, majd a céhek megszűnése után (1872) a falusi mesterek száma tovább gyarapodott, többségük azonban egyedül dolgozott, amint ez jól leolvasható a soproni iparkamara jelentéséből összeállított táblázatról is.

A városi, polgári, a katonai, de a falusi nemesi és köznépi viseletek elmaradhatatlan kelléke volt a *gombkötő* zsinórozás, horgolt gombolások, díszes vitézkötések, övek, mentekötők alkalmazása. Sopronban 1633-ban alakítottak céhet a magyar gombkötők, céhlevelük is magyar nyelvű, mintája a pozsonyi (1602) céh céhlevele volt. A város tanácsa megerősítette „... az Németnek Német, a Magiarnak magiar mivet csinálnj engedtetik, ...” Az öt pontban összefoglalt remekelőírás a következő: 1. Felső ruhára való két pár szövés gomb, melynek a közepe legyen arany fonálból és szederjes karmasin selyemből; a szövésnek pedig legyen nyolcvannégy kártyája, a két széle mandula formájú legyen, ez ezüsttel és kék selyemmel szőtt. Az végei csillagos vitézkötések legyenek. (Ez főúri ruhára való szövött paszomány volt.) – 2. Dolmányra való tizenkét gomb, melyek szövés formára legyenek arannyal, ezüsttel és vörös selyemmel szóttek. – 3. Csillagos gomb legyen mint egy tyukmony (tojás) akkora hét keresztre. – 4. Egy kamukás somgomb három színű selyemből. – 5. Egy dupla janicsár gomb kétféle selyemből. – A soproni céh maga is továbbadta szabályzatát mintául a szombathelyieknek (1638, 1642), majd haladt a kölcsönzés tovább: Rohonc 1676, Körmend 1678, Németújvár 1710, Pinkafő 1738. E jellegzetesen magyar mesterségnek Bécsben külön céhe is alakult, kiszolgálva a császárváros magyar főúri divatját, katonai öltözeteinek igényeit. Legényeik a soproni, győri mestereknél gyarapították tudásukat vándorlásuk idején.

Paszománykészítő is dolgozott a városban a XVIII. században a Bécsi utcában „Posamantiermacher” megjelöléssel, aki csak szövött díszeket, rojtos szegélyeket készített. A XIX. században a két mesterséget már egyetlen műhelyen belül is megtaláljuk.

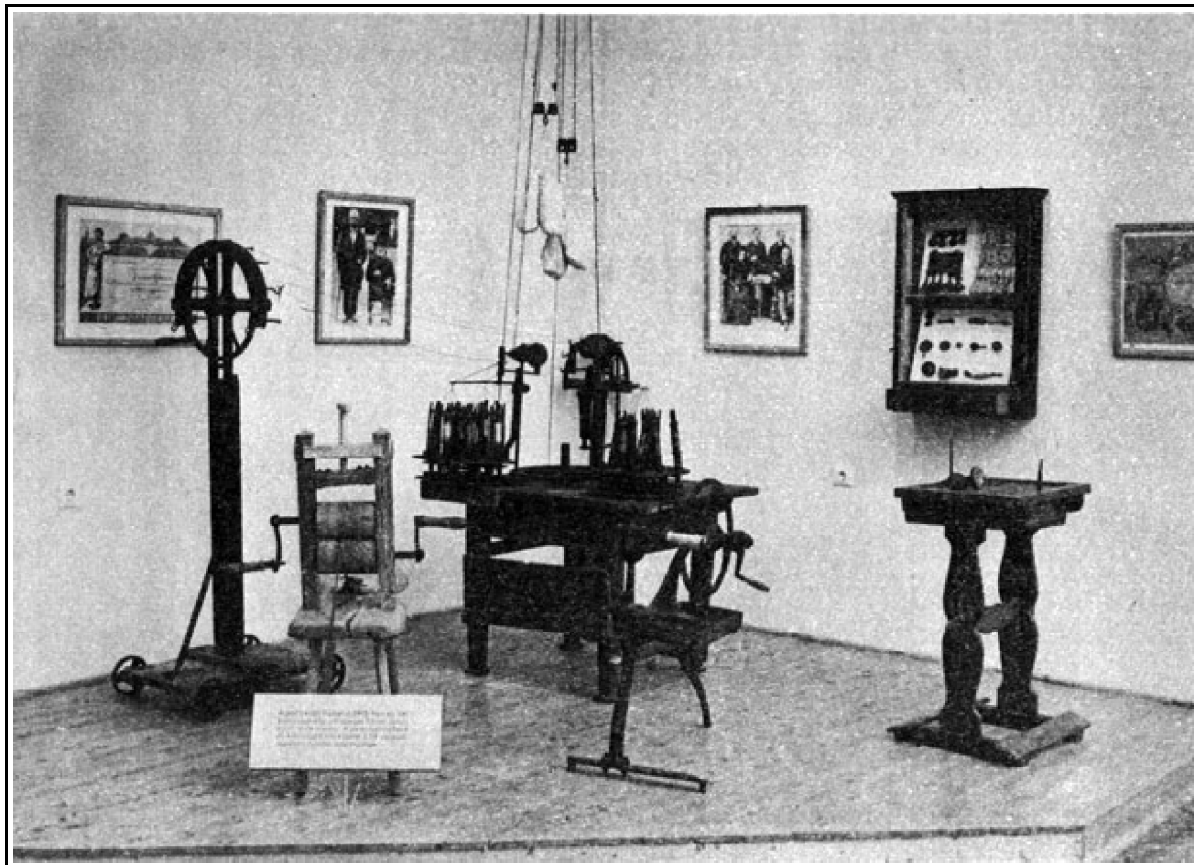

107 Magiszterköntös és hajadon öltözete (1679)

A mezővárosi gombkötők önálló céhszervezettel nem rendelkeztek, feltehetően a soproni, győri és sárvári céh felügyelete alá tartoztak. A kismemesi és paraszti viseletben a férfiak öltözetét látták el sujtásokkal, lapos és gömbölyű zsinórokkal, ezekből alakított vitézkötésekkel, kockás, gerezdes, többszínű csillagos gombokkal. A fekete „szerszámozás” a soproni és ágfalvi német viseletek jellegzetes zsinóros mentekötői táblára vannak szerelve. Térkép mutatja 108be a Fertőendrédén született Lenarics Lajos vándorútvját (1852–1854), aki mesterségét Fertőszentmiklóson tanulta. A Rábaközt szolgáló mezővárosok mindegyikében találunk gombkötőmestereket még 1876-ban is. A soproni múzeum kiemelkedően jeles műhelyfelszereléssel rendelkezik, Török Mihály gombkötő hagyatékából. A sujtás, sodrás, laposzsinór készítését szolgáló gépi berendezések működőképes állapotban kerültek bemutatásra a terem sarkában, kis

munkaasztallal és apró kéziszerszámokkal együtt. A két nagy vitrinben, de külön táblákon is többszáz tárgy szemlélteti a különféle gombok esztergályozott fa alapjait, egyes kész típusait, a sodrások, zsinórok lapos, gömbölyű, négyszögletes formára készült gazdag mintázatú változatait. A színes vitézkötéstípusok, mente- és kardkötők, a függönybojtok, szövött paszomántok rojtos szegélyekkel, mind-mind a mesterség készítményeinek gazdagságát bizonyítják. A díszes világoskék kapuvári legényruha esküvői alkalomra készült gyönyörű horgolt vitézkötései, színes csillagos gombolásai a kapuvári mesterek magas szakmai tudását dicsérik. A soproni katonai öltözetek egyik szép példáját mutatja be Lóskay Gábor tábornoki egyenruhája, paszomány és gombkötő díszeivel. A zsinóros magyar ruha ünnepi alkalmazását dokumentálja egy leány díszmagyarja az 1930-as évekből, amit Török János műhelyében készítettek az unoka számára. Külön is szólni kell néhány kis szerszámról, melyek a mesterség lényegéhez tartoznak, egyúttal unikumnak is számítanak a múzeumi gyűjteményekben. Ezek az ún. vitézkötés mintaformák és tenyérgyűszűk. Kerek vagy ovális keményfaalapba körül fejnélküli szögek vannak verve, ezekre vetették fel a díszes vitézkötés vonalvezetését, a kezdő és végső sodrást összefogva, viaszpecséttel a fához rögzítették. Így a minta mindig készen állt, csak föléje kellett vezetni a kívánt színű és minőségű, arany, ezüst, színes selyem sodrásokat, annyiszor körbenjárva, amíg csak telítetté nem vált a kívánt díszítmény, amit azután a szabók a megfelelő helyre varrtak az ünnepi öltözetre. A díszes gombokat keményfa alapra kötötték úgy, hogy az alapotívumot fölvetve túvel járták körbe-körbe a gombot, amelyen a szálak nemcsak keresztezték egymást, hanem átbújtatva, szinte szövésmintát mutattak pl. a kockás gombok, de a csillagok is. Ennek a tűmunkának a segítője volt a tenyérgyűszű, szív, vagy korong formában. A „gyűszű” karikáját a kéz középső ujjára húzták, a szív a tenyérben feküdt, ilymódon az egyre sűrűbb mintázatban nagy erővel lehetett áttolni a tűt, szorosra kötve a gombot.

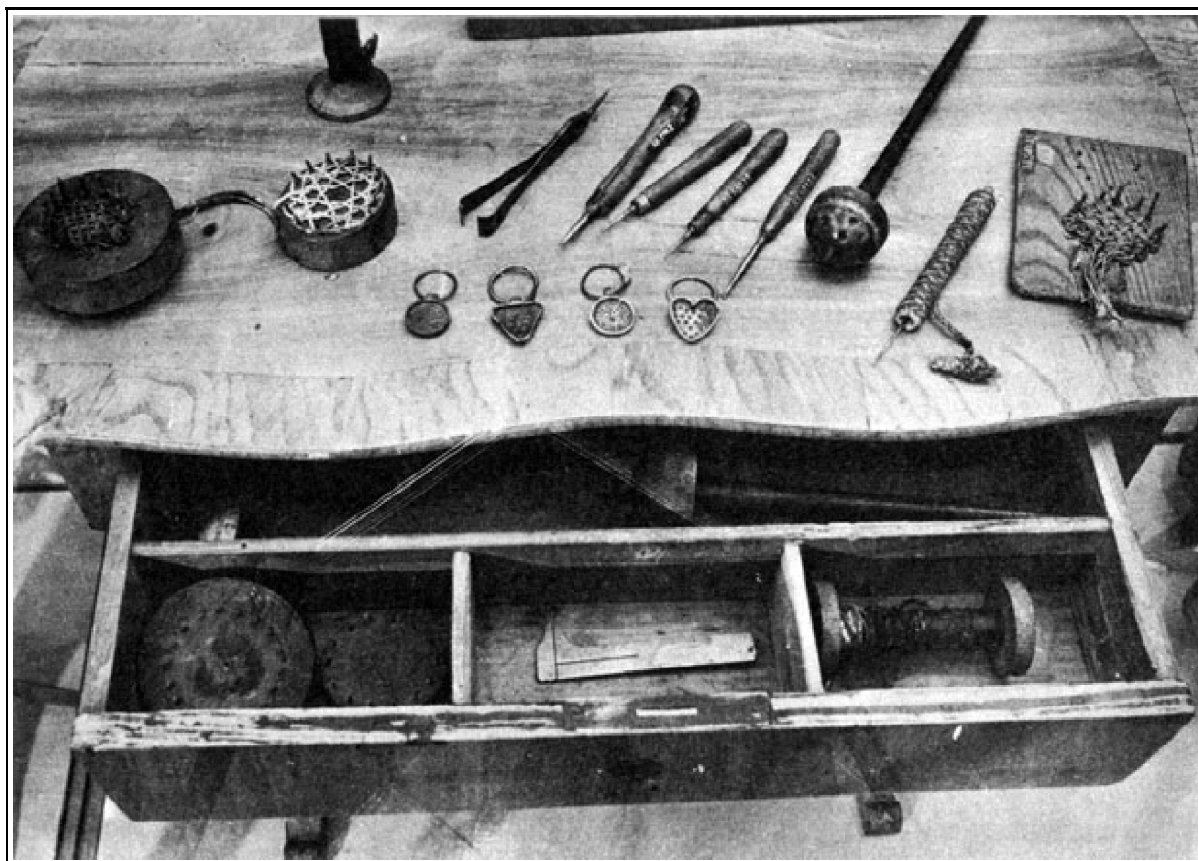
109 Gombkötő műhelyrészlet zsinórverőgéppel, XIX. század közepe

A férfi felsőruházat fontos darabja volt a köznép által viselt szűr, szürdoló, melyeket a *szűrszabók* varrtak a készen vásárolt szűrposztóból. E végárunak fontos készítési központja volt a Dunántúl északi felében Veszprém. A XVII. századi soproni árszabásban ezek egyszerű, dísztelen változatáról olvashatunk. A díszes cifraszűrök készítését Dunántúl megyéiben egységesen tiltották a XVIII. század utolsó negyedében, de nem sok sikerrel. Előbb a pásztorok közül kivált betyárok cifrázkodtak ezekben, majd a tilalmak ellenére a XIX. századra országosan elterjedt ünnepi viseletté vált a pásztorok körében.

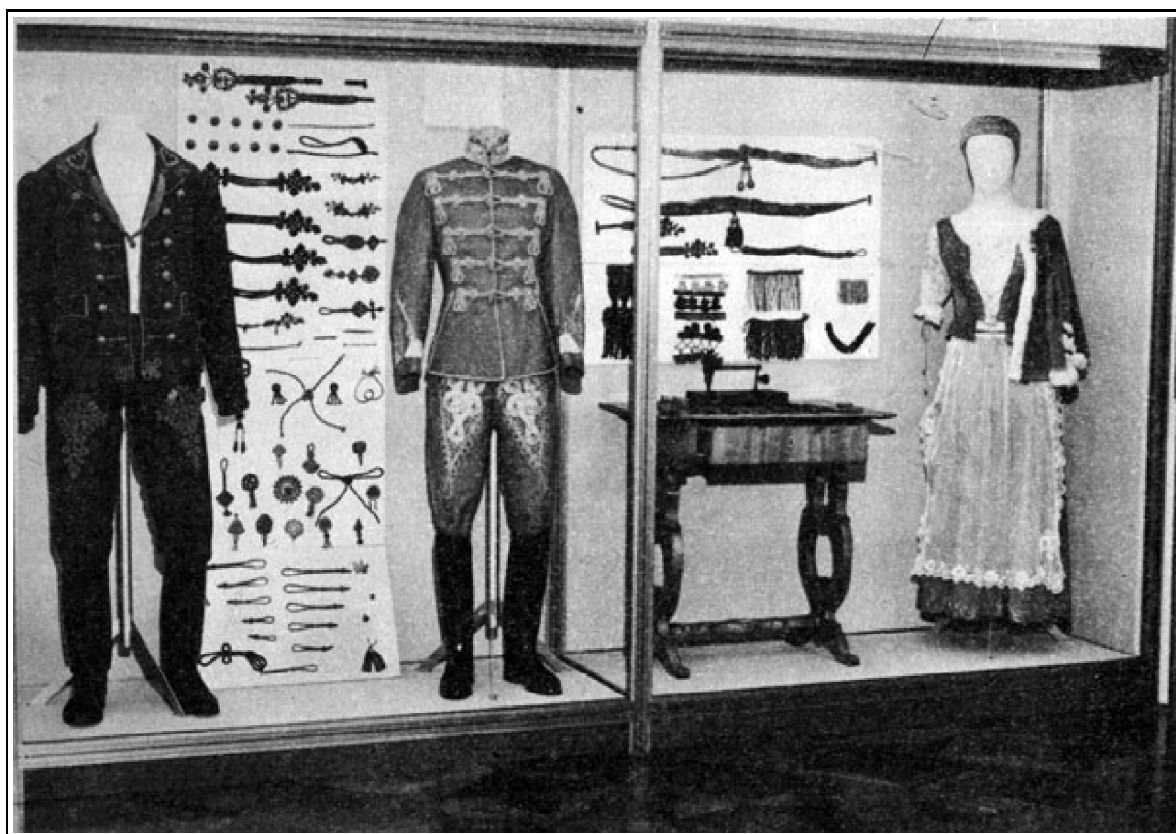
110 A szűrszabók (*Kepenkschneider*) Sopronban csak 1847-ben alakítottak céhet. Díszes termékeikből egyet sem ismerünk, ellenben megmaradt tűpárnájuk, melynek csonkagúla alakú felső részét mind a négy oldalon gyapjúval hímzett színes virágminták díszítik. A hétköznapi csuklyás szűrökből maradt a Rábaközben három, a Fertőmellékéről pedig egy példány. 1876-ban megyénk területén már csak egyetlen szűrszabó dolgozott Sopronban. A vásárokra azonban Veszprém megyei mesterek hozták fel árujukat.

A szabók, szűrszabók, gombkötők már elősorolt tárgyi emlékein túl fontosnak tartjuk kiemelni a soproni szabók 1679-es szabásmintakönyvének eredeti példányát; a fertőszentmiklósi szabók mesterien faragott behívótábláját 1645-ből, a csornai szabók barokk behívótábláját ugyancsak fából, festett ollóval, cégpecségeket és céhládákat. Külön vitrinben áll egy soproni ún. „Magister-Rock” és egy ifjúasszony világoskék szövetszoknyája, melyeket a szabásmintakönyv rajzai után készített a Magyar Operaház műhelye, Márk Tivadar Kossuth-díjas jelmeztervező irányításával 1965-ben.

Végül önálló vitrint kapott a *varróasszonyok* munkája. A díszes női öltözeteket, de az ünnepi gyermekruhákat, főként egyaránt olyan specializálódott, ügyeskező kapuvári asszonyok készítették, akik nemcsak saját családjuk szükségleteit tudták kielégíteni, de rokonságuk számára is varrtak ruhákat. A „Regélő” 1840-es évfolyamában a Rábaköz népének szokásairól és divatjáról adott ismertetést. Külön kiemeli a női ruhákat készítő „elhíresült varrónék”, „főkötővarrónék” munkáját, ami egyben e vidék kifejlett virágjában lévő népviseletének gazdagságát is bizonyítja, melyhez sokféle osztrák, cseh gyári kelmét használtak fel. A kapuvári viseletnek olyan díszes darabjait, mint amilyenek a keményített és fodros majkó, a pillangós kobak, csak kevesek tudták előállítani. A varróasszonyok munkáját azután nagyban megkönnyítette a varrógép megjelenése és elterjedése a múlt század utolsó negyedében. Az ívelt szabásvonalú ruhadarabok gyorsabb előállítását tette lehetővé. Egy módos család „foltoszsákját” sikerült megelnünk Kapuvárott, majd kibontakozott az egész tevékenység. Nemcsak új öltözeteket készítettek, hanem a régiokról lefejtett gyári szalagokat, virágcsíkokat, kötőmadzagokat éppúgy eltették, mint a különféle díszes gombokat. A férfiingek egyszerűbb, díszesebb változatai is kezük közül kerültek ki. Gombolásukhoz kicsiny fehér üveggombokat használtak, törékenyséjük miatt „tartalékot” is tároltak, amiből itt közel félkilónyt találtunk 1989-ben. A varrógép, a foltoszsák tartalma, a készruhák, gyermek főként ennek a specializálódott munkának állítanak emléket.

111 Sablonok, horgolótűk, tenyérgyűszűk, orsó, tűtartó. XIX. század második fele

112 Kapuvári vőlegényruha, tábornoki egyenruha, báli öltözet

113 Varróasszony készítményei, XX. század közepe

A vitrinek homloklapjain szabásminták, öreg mesterek, divatképek, a műhelysarokban Török Mihály és Török Kálmán arcképei, kiállítási oklevelei kaptak helyet. A legújabbkori szabóműhely városi kapacitását jelképezi a szabadonálló „vasalókályha”, melyben egyszerre hat vasaló melegítését oldották meg, ezzel együtt a folyamatos kikészítés végső fázisán dolgozó szabólegények meleg vassal való kiszolgálását is.

114 A szabóknak tilos volt a ruhákat prémezni, ez a jog a *szűcsöket* illette meg. Sajnos késztermékeik elenyésztek a századok során, jellegzetes bőrkikészítő szerszámaikból a múzeum már nem tudott érdemes darabokat gyűjteni. A korabeli árszabások külön tételben foglalkoznak a róka, nyest, nyuszt, bárány prémek kikészítésével, a menték, bundák bélelésével, prémes kucsmák és kesztyűk készítésével. Hermelinprémes címerük cégpecsétjükön látható a kiállítás bevezető részében

Szabó, szűrszabó 1876-ban

Járás	falvak sz.	szabó			szűrszabó		
		mester	legény	inas	m.	l.	i.

Csepregi	44	60	10	7	–	–	–
Csornai	28	67	12	10	–	–	–
Felső-Pulyai	42	56	10	9	–	–	–
Kapuvári	36	81	23	29	–	–	–
Kismatoni	26	47	11	18	–	–	–
Nagymartoni	19	32	8	10	–	–	–
Soproni	36	53	14	10	–	–	–
	231	396	88	93	–	–	–
Sopron város		52	67	31	1	1	1
Kismarton város		12	5	5	–	–	–
Ruszt város		2	1	1	–	–	–
		462	161	130	1	1	1

Gombkötő 1876-ban

Helység	mester	legény	inas
Csepreg	3	–	–
Kapuvár	1	1	1
Kisfalud	1	–	–
Mihályi	1	–	1
Fertőszentmiklós	4	–	1
Locsmánd	3	2	1
Sopron	2	1	1
	15	4	5

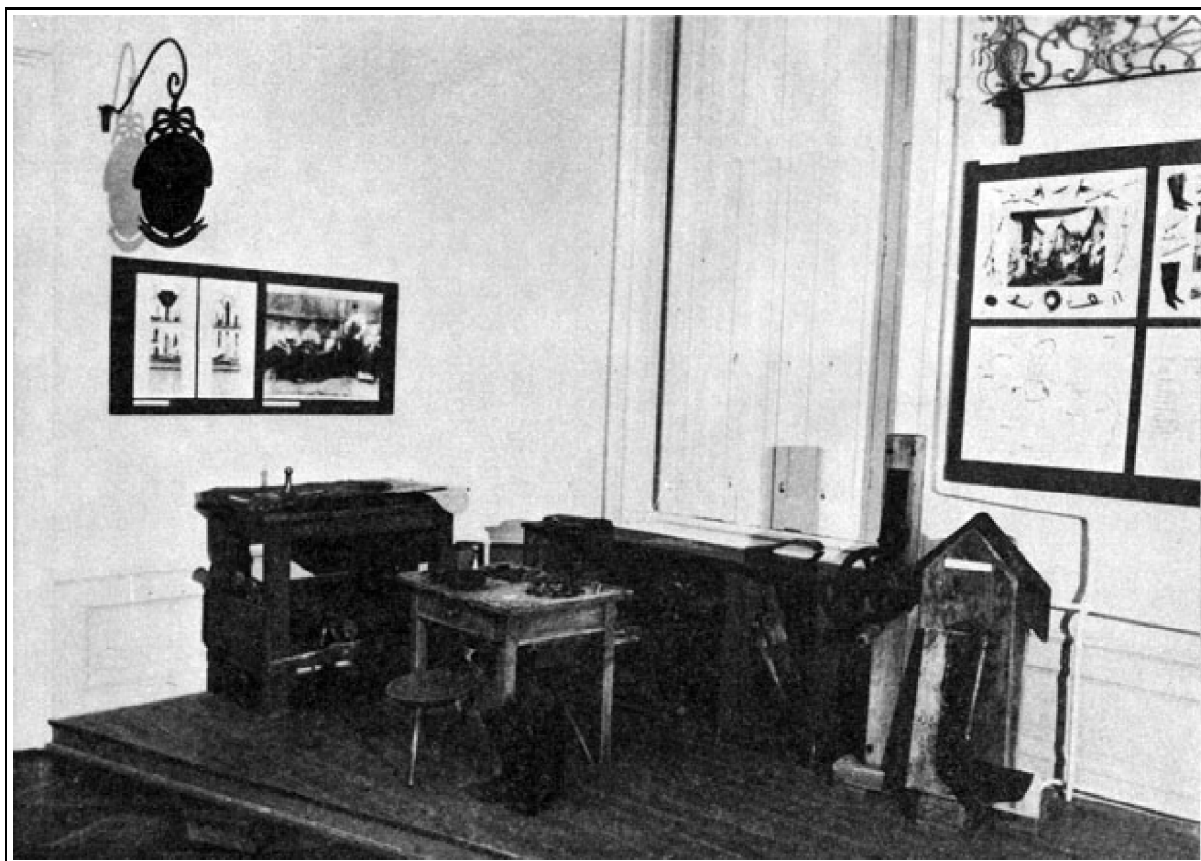

115A soproni kalaposok cégére, XIX sz. első fele

116A Sopronban megfordult kalapos legények származása 1779–1892

117Csizmadia-műhelyrészlet, XIX. század 2. fele

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) II. rész / 6. terem:

6. terem:

kalapos, varga – csizmadia – cipész – kesztyűs műhelyrész került beállításra a terem három sarkában. A *kalaposok* a textiltfeldolgozó szakmák közé tartoztak, egyben a mindenkori viselet kiegészítő darabjait, a süvegeket, kalapokat, cilindereket, de a katonai csákókat is készítették. Mindezeket a gyapjúnak, 118különbféle állati szőröknek a filcelése révén tudták előállítani. A filcelő technika indokolja, hogy a kalaposok lábravaló botosokat, halina- vagy filccsizmákat is gyártottak. E termékeket együttesen mutatja be cégérük egy kis üvegszekrénykében, amely a legényszálláson a kalaposok asztalfoglaló jele is volt a XIX század közepén.

Sopronban 1379-ben négy kalapos dolgozott; céhet csak a XVI. században alakítottak. A török által megszállt területekre (1588–1599) hordókba csomagolva ezerszám szállították a felnőtt- és gyermek-süvegeket, visszafelé pedig szőnyeget és vidraprénmeket, szőrpokrócokat hoztak 1769-ben német módra hat, magyar módra pedig két mester dolgozott a városban. Ami azt jelenti, hogy a magyar süvegviselés visszaszorulóban volt már és egyre erőteljesebben hódított a nyugati kalapdivat a társadalom minden rétegében. Ezt nagyban elősegítette a mesterlegények vándorlása, akik az új módot honosították

meg. A soproni kalaposok szállást tartottak fenn a legényeknek. A céh atyamestere vezette a legények könyvét, amibe bejegyezték: az illető nevét, a várost ahonnan érkezett, esetleg meg az országot, tartományt is megjelölték. Térkép szemlélteti a legények származáshelyeit. 1779–1815 között a városban dolgozó 8–10 mesternél összesen 1200 legény fordult meg, ami évi 30–35 fős átlagot jelent. Kétharmad részük külföldi volt, többségük német területekről érkezett. A hazájukban erősödő manufaktúrák, gyárak versenye elől a keleti országokban reméltek munkát és megtelepedési, önálló műhely alapítási lehetőséget. A falvakba is megtelepült mesterekről ad számot az 1876-os statisztika, e szerint a megye 22 falujában, mezővárosában 37, a három királyi városban pedig 8 mester dolgozott összesen 28 segéddel és 25 inassal.

119A csizmadiák-cipészek vitrine

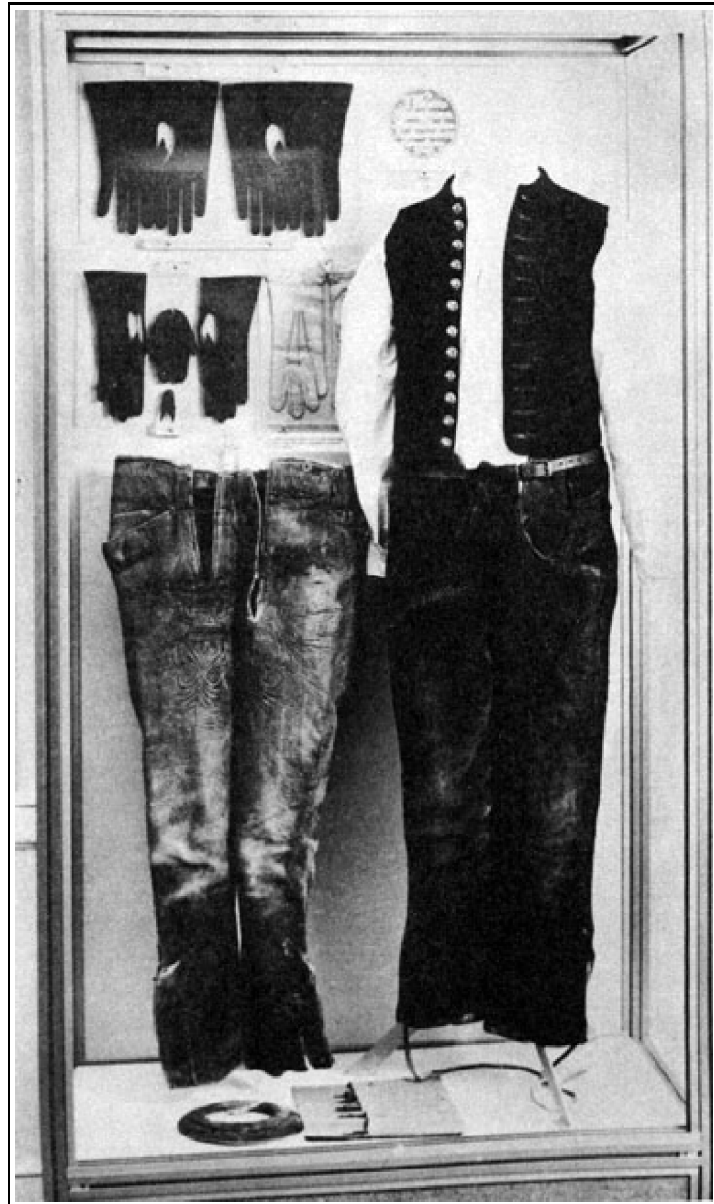
A műhelyrészlet a filcelés technológiai menetét mutatja be. A mosott, de csomós gyapjút kártolószéken

fellazították, majd a „faholóasztalon” az íjjával lazává bolyhozták úgy, hogy az íjfa bélhúrját pengetve zilálták szét a gyapjút. Ebből vékony rétegeket raktak egymásra, majd vászondarabot fektettek rá, amit szintén befedtek több laza réteggel. A széleket egymásba hajtogatták, végül az egész háromszögletű halmazt összenyomogatták, majd forró vízbe mártották, amelyben a gyapjú összeugrott, gyúrás közben pedig összefilcelődött. Ezt a munkafolyamatot ábrázolták 1750 körül a kalaposok céhládáján, amit fotónagyításban szemlélhetünk. A festés, faformán való alakítás, karimázás után vasalták a kalapokat, végül a helyi szokásoknak megfelelő szalaggal, szegélyvarrással díszítették. Az 1813-as megyei árszabásban az egyszerű bélelt és zsinórral díszített, alacsony tetővel és legnagyobb karimával készített kalap 2 forintba került. Egy finomabb kerek kalap magas tetővel (bélelés nélkül) ugyanennyibe. Egy igazi téli nyúlprémből való szőrből készített kerek kalap az előkelők számára 5 forint 20 krajcárba kelült. Egy a legfinomabb nyúlszőrből való háromszögletű, szalagos kalap volt a legdrágább: 6 forint 42 krajcárt tett, ki előállítására. A tisztításkor végzett festés és bélelés mindössze 20 krajcárba került. A vitrinben és kalaptartó polcon régi, szakadt ásatag példányok megújított [120](#) másolatait is elhelyeztük, amelyeket irányításunkkal egy fiatal népi iparművész készített el Hajdúszoboszlón.

Az úgynevezett *bőrösszakmák*: varga, csizmadia, cipész, tímár; a finomabb szarvasbőrmunkákat pedig a kesztyűsök végezték. Sopronban az 1379-es házösszeírás alkalmával öt mestert vettek számba. A legkorábbi céhszervezetet is ők hozták létre 1447-ben *Schusterzech* néven, ami tulajdonképpen a magyar *vargacéh* szónak felel meg. Ebben az időben még gyakran maguk a vargák készítették ki a bőrt is, a *tímárok* specializálódása csak egy évszázad múlva eredményezett önálló céhszervezetet (1541). A magyar lábbelikészítők a *csizmadiák* voltak, akik a törökös, keleti hagyományokat felelevenítő fordított-varrott csizmákat készítették, 1602-ben kaptak céhszabályokat a város tanácsától. De a *magyar vargák* (Ungarische Schuhmacher) is önállósultak 1625-ben, kiváltak a közös „Schuster” céhből. Céhpecsétjeik közepén csőrös cipő, csizmát tartó dolmányos mester ábrázolását láthatjuk a XVI–XVII. századi divatnak megfelelően.

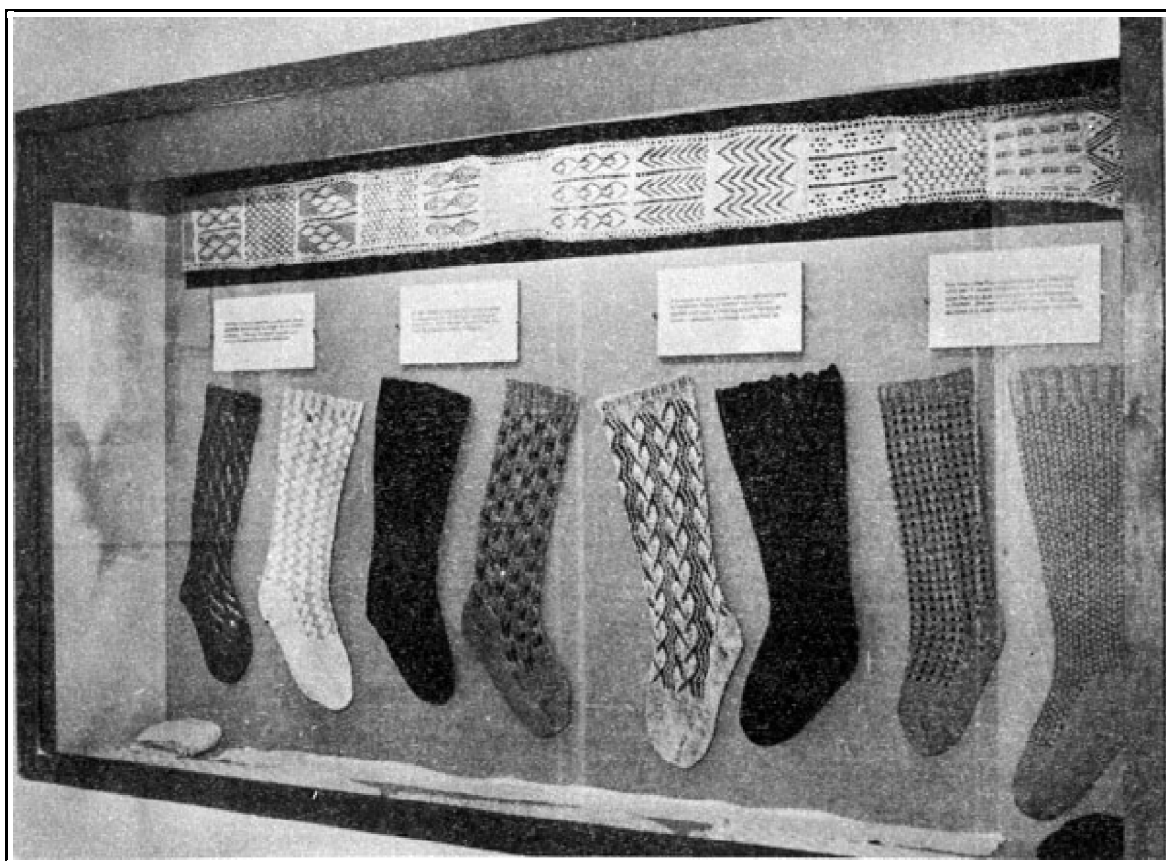
A csizmadia-cipész műhelyben a teljes szerszámkészletet mutatjuk be, a szabásmintákkal, formázódeszkákkal (valkolódeszka), amelyek az egybeszabott fej és szár torokrészének nyújtására szolgáltak. Ugyanennek a munkafázisnak a specializálódott „bőrványoló”, felsőbőrkikészítő szakma jellegzetes szerszáma, a „valkológép” is kiállításra került. Nagyobb, vásárra termelő műhelyekben is megtalálható volt ez a szerszám a század elején. A csizmák fej- és szárrésze különvált a századfordulón, ami lehetővé tette a divatos „muzsikarancos, csigarancos” csizmaszárak készítését is. Ezekhez külön sámfákat készítettek, melyeknek ránciba a nedves bőrt kellett belesimítani, majd száradni hagyni, hogy formáját végleg megtartsa. Nyilván ez az extra kívánság több zsák búzájába került a kapuvári legényeknek.

A mezővárosok mellett a csizmadia mesterségben a kismesesi községekben is árutermelés alakult ki már a XVIII. században (Nemeskér, Völcséj). Locsmádon 1709-től vidéki mestereket is felvettek a céhbe, amelyből azonban 1770-ben kiváltak a nemeskériek és önálló céhet alapítva terjesztették ki vonzaskörzetüket a környező falvak mestereire az 1770–1851 közötti időben. Térkép mutatja be e jellegzetes fejlődést. Mesterremekként egy pár úri és egy pár paraszt csizmát kellett varrni a csizmadiáknak karmazsinból, ill. kordovánból. Szattyánnal bélelték, ezüst vagy kék zsinórral szegett szártetővel, a sarkát patkóból, vagy rakott bőrsarokkal készítették, a mindenkori divat változása szerint. A nőknek várososon szárascipőket, falun a módosabbnak könnyű sárga, piros szattyáncsizmákat készítettek ünneplőre, nyárra a csatos félcipőt hordták a lányok, asszonyok. Az egyszerű, fényezetlen csizmák, bakancsok az uradalmi cselédség járandóságai közé tartoztak, de általánossá váltak a hétköznapi viseletben.

121 Kesztyűsök munkái: szarvasbőr nadrágok, kesztyűk 1900 körül, ill. 1970 körül

122 Kapuvári kötött harisnyák, XX. század első fele

123 Horgolt réklik, főkötők, vászoningek karonülő gyermek ruhája, század első fele

Sopronban a XIX. század elején már az új divatot követő cipészek munkája került előtérbe, versenyre készítették őket a kereskedők, akik a bécsi „fábrigák” termékeit hozták a piacra. Tizenkét mester „cipészlerakatot”, üzletet nyitott, ahol 124a bizományba behozott termékeket árúsították. A tehetősebb mesterek több legényt is alkalmaztak, de a szegényebb mesterek kiadott nyersanyaggal bedolgozóvá is váltak. A cipő, bakancs viseletének előretörését mutatják az 1876-os iparkamarai statisztikák is. (Lásd a táblázatot.) Erőteljesebb a változás a német nemzetiségű körzetekben (gulyai, nagymarton, kismartoni, soproni járás és Sopron városa), lassúbb a magyar vidékeken (csornai, kapuvári, csepregi járás), ahol a magyar viselethez használt csizma maradt az uralkodó.

A csizmadiák és cipészek tárlójában a már említett céhpecséteken túl külön említést érdemel a XVII. századi ún. kurírcsizma, amelybe nemezcsizmával bújttatták a lábat a hosszas téli lovaglások, kocsizások idején. Kis remekcsizmák készültek az 1850 körüli időben. A mesterré avatás 50. évfordulójára készítette el újból a mester egykori remekdarabját. Kiváló példái ezek a fordított-varrott csizmáknak, patkó, ill. rakott sarokkal. Egy pár „forgatós csizma”, azaz bármelyik lábra volt húzható mindkét darab, ezzel akarták elérni az egyenletes kopást, (Kópháza). A vitrin középpontjában egy kecses magasszárú női cipő áll, applikált tulipándíszekkel. Ritka dokumentuma ez az 1906–10 közötti hazai ipart pártoló „Tulipán mozgalom”-nak Sopron városában. A műhelysarok mellett az iparstatisztikák, megyei elterjedési térkép, metszetes műhelyábrázolás (1840 k.) fölött láthatjuk a fertőszentmiklósi csizmadiák *céhászlótartóját* kovácsolt vasból, aranyozva.

A *tímárokról* itt most csak röviden szólunk. Műhelyeik Sopronban a Balfi utcában sorakoztak az Ikva patak partján, hiszen munkájuk sok vizet kívánt. Egy-két jellegzetes épületük napjainkig megmaradt, műemléki, ipartörténeti felmérésük most van folyamatban. Tudjuk, hogy nagyszámú tímárlegény fordult meg a városban, vörösréz szállásjegyeik „LEDERER” felirattal több mint ötven példányban maradtak ránk. A mesterek száma 1769-ben 19 volt, „Arbeiten aus grosse Ochsen und Kuh Haut auch allerhand kleine Fell von Kalben und Schafen”.

A harmadik sarokban egy *kesztyűsműhely* jellegzetes szerszámai, varrógépei, nyersbőrök, hímzésminták, kesztyűk és szarvasbőr rövidnadrágok szabásmintái láthatók. Unikumnak számít az utolsó mester által rekonstruált üveggömbtartó állvány, amelynek a világításban volt jelentős szerepe sok más szakmában is. A gyertyánál végzett munkát jobban el tudjuk képzelni, ha tudjuk azt, hogy az állványba függesztett üveggömböt vízzel töltötték meg, mögéje állították az égő gyertyát, melynek fényét megsokszorozta a gömb, nagyobb fény jutott a munkadarabra.

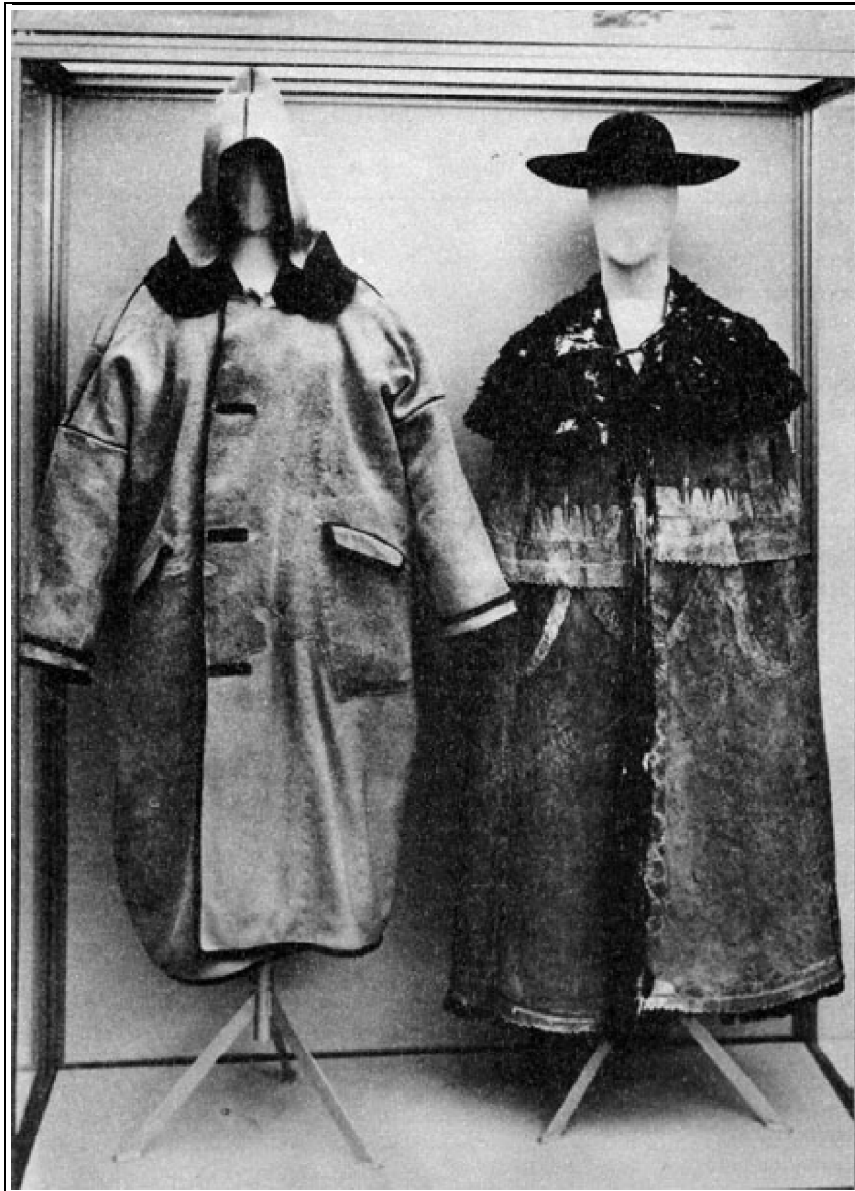
125 Rábaközi viseletek 1900–1950

A kesztyűsök a középkori erszénygyártók céheibe tartoztak általában, mint akiknek a finomabb bőrből (szarvas, őz, kecske, juh) volt szabad dolgozni. A polgárság és a főurak igénye a kesztyű és erszény mellett a bőrruhákra, lábravalókra (harisnya), női kézmelegítőkre, lepedőkre is kiterjedt. A parasztság, városi gazdapolgárok számára a szarvasbőrnadrágok készültek, német és horvát igények szerint, de az ellenzős magyar nadrág szabásának megfelelően. Ezek a csizmába húzható nadrágok a combokon, a vitézkötések helyén, leveles, lombos 126 díszet, gyakran monogramot, ritkán még magyar koronát is ábrázoló

domborított hímzést, azaz angolvarrást kaptak. Ezek átluggatott papírsablonjait sikerült az utolsó műhelyből megmenteni. Sopron megyében a német és horvát falvak lakói körében az esküvői öltözet része volt a hímzett szarvasbőr nadrág, amit aztán egy életen át sem nyűttek el teljesen.

Sopronban a XVII. század utolsó negyedétől ismerjük több kesztyűs (*Flandschuhmacher*), ill. erszénykészítő (*Beutler*) felvételét a polgárok közé. A XVIII. század közepén a működő hét mester közül 4 evangélikus, 3 pedig katolikus vallású volt. A pozsonyi céhbe tartoztak; 1793-ból van biztos adatunk az önálló soproni céh létezéséről. Ekkor a céhmester panaszt tesz a városi tanácsnál a kontárok működése ellen, a kereskedők versenyét kifogásolja, eltiltásukat kéri a kesztyűk árusításától. A tanács nem látja igazoltnak a kontárok munkálkodását, a kereskedőket pedig nem korlátozza árusításukban mondván, hogy azoknak a kesztyűsök is adnak el kész árut. A mesterek száma a XIX. században 5-6 körül mozgott. Termékeik között a szokásosak mellett szarvasbőr söréttartó zacskót, vadásztáskát is készítettek. A kesztyűk körében pedig megjelentek az ötujjas finom példányok a divatszínekben, szolgálva a városi, főúri női igényeket. Az egészségügyi cikkek közül a sérv- és haskötők szintén a kesztyűs műhelyekből kerültek ki. Az utolsó mester, Wrana János műhelyét, melynek alapítási éve 1848, egy nagy vörös kesztyű reklámozta a Várkerületen. A család a csehországi Pardubice melletti Babic helységről származott, a betelepülő mester 1860-ban Kópházáról nősült. Testvére Wrana József szintén kesztyűsként dolgozott, ő tervezte a szarvasbőr nadrágok hímzésmintáit, készítette papírsablonjait. A harmadik generációs mesterünk 1891-ben született, szintén a kesztyűs mesterséget tanulta. Úgy emlékezett 1966-ban az 1910 körüli soproni vásárokra, hogy a Várkerületen 6–7 kesztyűs is sátrat vert. Ezek közül három Moson megyei volt, de csak szarvasbőr nadrágokat árultak. Nyugat-Magyarország német lakta településeiben a múlt század utolsó évtizedében divatszerűen kedvelté vált a hímzett szarvasbőrnadrág, a horvátok is viselték, a magyarok körében alig-alig akadt viselője. Wranáéknál a legtöbbet Kelénpatak, Kópháza, Cinfalva, Sopronnyék, Németkeresztúr, Harka, Zárány, Wulkapordány lakói és a soproni gazdapolgárok rendelték méretre. A nadrág színét feketére festették, amihez fekete csizmát, fehér inget, fekete mellényt 12 ezüstmobbal, fekete kabátot és asztrigánsapkát viseltek a soproniak. Emlékezetes maradt Wrana mesternek az a megrendelés, amikor a németkeresztúriak 28 esküvőre készülő legénye közül 27 készíttetett velük kivarrott szarvasbőrnadrágot. A soproni múzeum öt ép, vagy megrongálódott példányt szerzett. Az ún. tiroli nadrág rövid ellenzős nadrág, díszes nadrágtartóval századunkban a turizmus hatására terjedt el. –

127 Csuklyás szűr és rátétes bunda, XIX. század vége

A 12 gombos mellényt versbe is foglalták, melynek szövegét még az 1950-es években könnyű volt lejegyezni: „Zwölf Silberne Knöpfe hat mein Leibl, die ich tilos Sonntag tue tragen, die sind für mich gar Orakeln, die ich öfters um Raht tue Fragen. Soll ich, soll ich nicht, frage ich die Knöpfe nach der Reihe, und was der 128letzte Knopf mir sagt, dort bleibt es auch dabei.” Az elhasználódott mellény gombjait vékony bőrszíjra szíve őrizték a családban, melyekből 2-3 készletet szintén sikerült megvásárolni. Ezeket a filigrán technikával készült gombokat soproni ötvösök készítették a múlt században.

Csizmadia, cipész 1876-ban

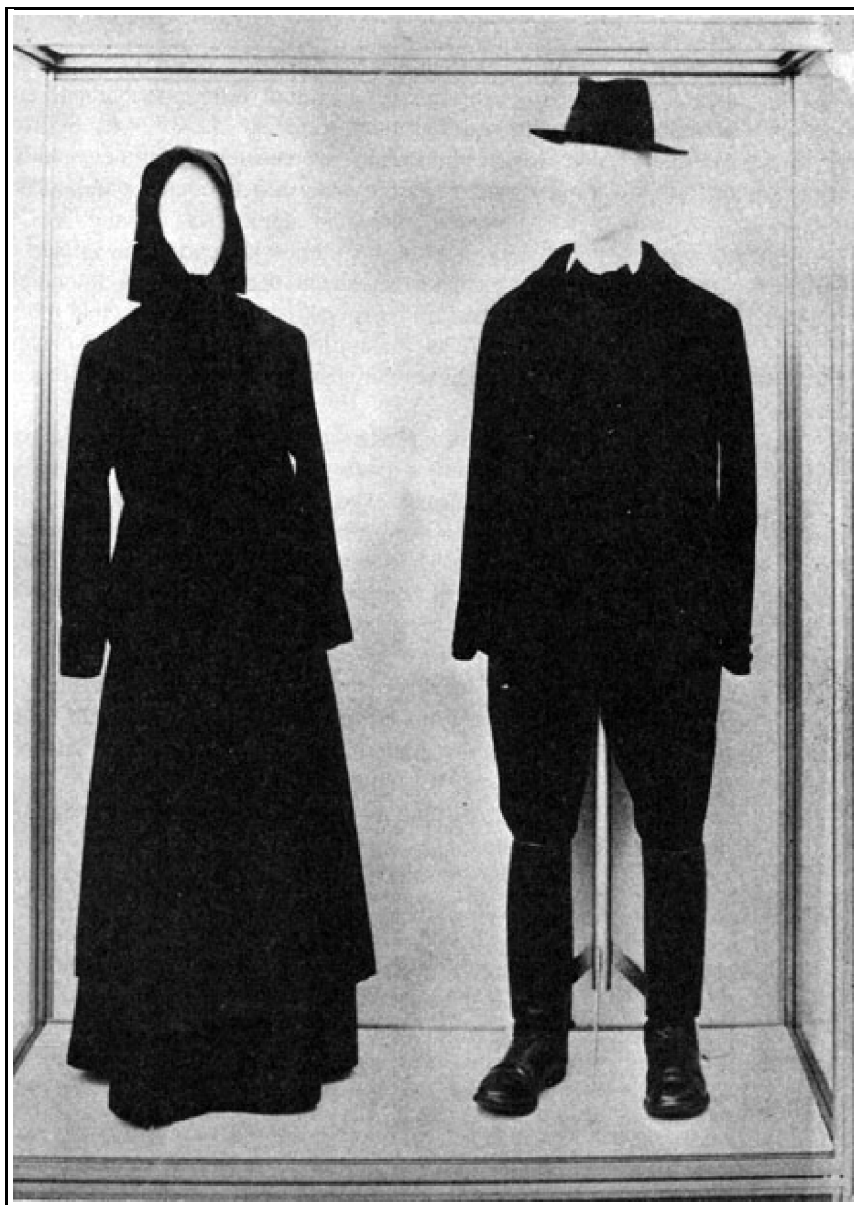
csizmadia

cipész

Járás	falvak sz.	mester	legény	inas	m.	l.	i.
Csepregi	44	92	34	20	25	12	7
Csornai	28	137	61	44	14	11	11
F.-Pulyai	42	24	6	8	81	8	11
Kapuvári	36	86	31	40	24	9	12
Kismartoni	26	23	8	8	55	16	26
Nagymarton	19	1	–	1	52	12	22
Soproni	36	36	9	10	64	11	12
	231	399	149	131	315	79	101
Sopron város		64	56	59	117	97	86
Kismarton város		11	4	5	7	6	3
Ruszt város		11	2	2	6	–	1
		485	211	197	445	182	191

Kalapos, kesztyűs 1876-ban

Járás	falvak sz.	kalapos			kesztyűs		
		mester	legény	inas	m.	l.	i.
Csepregi	44	4	1	1	–	–	–
Csornai	28	7	4	4	–	–	–
F.-Pulyai	42	9	3	6	–	–	–
Kapuvári	36	7	7	5	–	–	–
Kismartoni	26	2	1	1	4	3	–
Nagymartoni	19	2	2	1	3	–	–
Soproni	36	4	2	1	–	–	–
	231	35	20	19	7	3	–
Sopron város		4	5	3	5	3	2
Kismarton város		3	5	3	1	–	–
		42	30	25	13	6	2

129 Soproni gazdapolgár pár, 1900 körül

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) II. rész / 7. Átjáró: Kötés, horgolás.

1307. Átjáró:

Kötés, horgolás.

A kapcakötők Sopronban nem alkottak külön céhet, szabadiparként dolgoztak, semmilyen mesterség érdekeit nem sértették. Az 1724-es Sopron megyei árszabásban külön rövid szakaszban szerepelnek készítményeikkel. Férfinak csizmába való kapcák párját, asszonynak való finomabb pár kapcát, illetve ezek

középszerű és közönséges változatait említik, a férfiaké 30–20 krajcár, az asszonyoké 1 forint 25 krajcártól megy le 60 krajcárig, ami kifejezi a minőségbeli különbséget is a két nem kapcái között. Ezek durvább, finomabb gyapjúból kötött, rövidebb-hosszabb szárú harisnyák lehettek. A köznép körében azonban a vászon- vagy posztókapcák használata lehetett általános a hétköznapi viseletben, amint ez évszázadokon át hagyomány maradt a katonai felszerelésben, egészen a második világháború végéig.

A természetes elhasználódás következtében csak néhány városi példány, illetve a Rábaköz viseletének hagyományos darabjaiként az 1960-as évekig egész sorozatok maradtak meg, kerültek múzeumokba. A kötött harisnyák a nyári viseletben kaptak szerepet, amikor a nők nem csizmát, hanem a piros csattoscipőt viseltek ünnepen, változatos mintázatú fehér, rózsaszín, drapp és a gyász fekete színében. A kötést az apácák iskoláiban tanították a leányoknak, így hát bárki köthetett magának harisnyát. Azonban ehhez is készség és szorgalom is kellett. Voltak akik az egész családot ellátták készítményeikkel. Mások idősebb korukban kereset-kiegészítésként rendelésre, a mintaszalagról választott motívummal kötötték a harisnyákat. Vitnyédről és Kapuvárról is került ilyen mintacsík gyűjteményünkbe, az egyes motívumok nevei: pávafarkas, aszúros, tökmagos, virágos, leveles, muzsikos, rozmaringos, macskatalpas stb. A gyári flór-, ill. patentharisnyák térhódítása után is megtartották a régi „rűcskös”, díszes darabokat az ünnepi viseletben.

A *horgolás* városi emlékeiből éppúgy a csecsemőfőkötők és ingecskék maradtak meg mint a mezővárosi, falusi háztartásokból. Sok kismama készítette a babaholmikát várandós ideje alatt, horgolta a keresztelői ünnepre való díszes főkötőket, melyek azután a születendő gyermekek egész sorát, illetve még az unokákat is kiszolgálták. Karonülő csecsemőként is viselték ezeket, majd csak egy-másfél éves korban kapták a síkselyemszövetből készült színes főkötőket, ünnepi ruhákat. A díszesebbek mellett a hétköznapi darabokból is mutatunk be néhányat. A nagyméretű fotókon a család ünnepi viseletét örökölte meg az 1940 körüli időben Diebold Károly fotóművész.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) II. rész / 8. terem: Népviseletek (magyar, német, horvát)

8. terem:

Népviseletek (magyar, német, horvát)

A jobboldali hatalmas vitrinben szinte megelevenedik a „Rábaközi földnép” 1840 körüli színes rézmetszetének népe. 19 teljes öltözet ad képet a Rábaköz ünnepi viseletéről, nyári és téli öltözetéről. A férfi öltözetekben jellegzetes a világoskék 131posztóruha, melynek anyagát a soproni posztósoktól vásárolták, a zsinórozást a helyi gombkötők állították elő, a ruhákat pedig (dolmány, nadrág, mellény) a kapuvári „paraszt-szabók” varrták. A nyári ünnepi öltözet kendervászon bőgatyából (az alján subrikával, hímzéssel), mandzsettás kereknyakú ing, síkselyem puruc, kockás selyem nyakravaló, fekete szőrökötény, övbetűzőtt hímzett zsebkendő, fekete csizma és árvalányhajás asztrigán sapka, „süveg” tartozott. A női öltözetek mutatják a legnagyobb változatosságot. Itt karton, parget, selyem, bársony szoknyák, majkók és totyák a „megfelelő” kötény, derék-csatos, hímzett és selyem kendők, sarkukon színes fonalakkal „kitűzőtt” fekete csizmák és a piros csatos cipők sokaságából tevődött össze egy módos család menyecskéjének ruhatára. A gyerekruhákból csak a mindennapra való „ubbonyt” és egy ünneplő bársony ruhácskát főkötővel állítottunk ki az 1930-as évekből. Az előbbi képfestő anyagból készült szoknya rekonstrukció, amit sok helyen szinte iskolába menésig viseltek a fiúgyermekek. Ez az egyszál ruha nagyon praktikus volt a nyári időszakban, nem kellett hozzá se nadrág, se ing, nem is szólva az alsóról, ami csak később jött

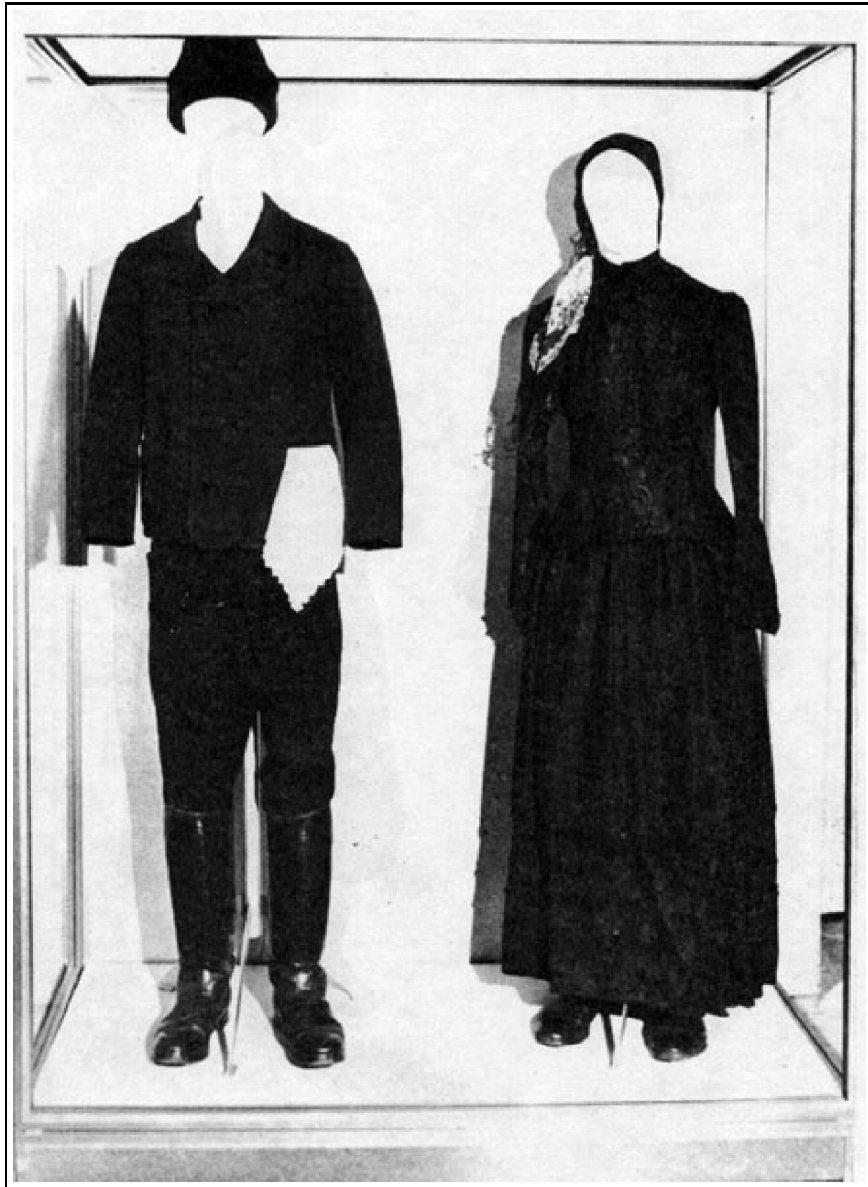
divatba. A bársony ruhácska pedig megegyezett az anya öltözetének anyagával. Az öltözetek között egy *csornai menyecske* is áll, különös ismertetője az ún. „aranypecsétos” hímzett patyolat kendője, nagyrojtú selyem vállkendője. Egy másik öltözet pedig Hövejéből való, mégpedig *fehér táncjátékos legény* alakjában. A kötény három oldalát díszítették fehér hímzéssel, pókozósos bekötéssel.

A téli viselet felső darabja az ujjas és ujjatlan bőrrátétes bunda és szűr. A *bundákat* a veszprémi és pápai szűcsök készítették Rábaköz népe számára, amint a Regélő 1840-es metszetén a háttérben álló férfi alakja mutatja, fején bárányszőr kucsmával. A rátétdíszeket néha hímzéssel is kiegészítették, díszesebbé tették a szűcsök. Korábban árszabásokból sem ismerjük ezt a típust, készítésére pedig még az 1910 körüli időkből is vannak adataink. A Fertővidéken több példányát sikerült még az 1950–60-as években begyűjteni. Az utolsót Süttyörön viselték, mint „templomba járó” bundát, tulajdonosa 1960 körül a karácsonyi misére még ebben jelent meg. Nagy hidegben kocsiban, szánkóban a legkellemesebb viselet a bunda volt. A *szűr* vastag kallózott posztóból készült, az árszabások a „Legnagyobb Juhásznak való Galléros Szűr”, „Béresnek való öreg Szűr” (1724, 1793), de a legények, sőt „Kisebb 10, vagy 12 Esztendő Gyermekek való” (1812), általános használatáról tanúskodnak megyénkben. Általánosabb lehetett a már korábban említett csuklyás szűr viselete, ami őszi munkáknál, kocsizásnál, állatok őrzésénél egyaránt védelmet nyújtott. Ennek a típusnak Fertőszéplakon előkerült, majd gondosan restaurált példányát láthatjuk egy szép galléros bunda mellett párba állítva külön vitrinben.

A másik három vitrinben a soproni *gazdapolgár pár*, a *kópházi horvát ifjú pár*, végül az *ágfalvi német leány és legény* öltöze kerül kiállításra. A soproni polgár mellényre vett kabátja fekete prémgalléros, az ágfalvi ifjú rövid mentéje 132körös-körül prémezett, még az ujj is, no és stílusosan egy fekete bárányszőr kucsma tartozik hozzá. A soproni asszony hosszú polgári divatú posztószoknyát visel, fekete köténnyel, ujjassal és selyem fejkendővel. Az ágfalvi leány lábszárközépig érő sötét szoknyát, selyem köténnyel, bársonnyal prémezett ujjast és fejet, vállat takaró, virágos díszű fejkendőt visel. A *kópházi pár* több helyről összeszedett viseleti darabokból van rekonstruálva (1954), amihez az idős asszonyokon kívül régi családi fotók is segítséget nyújtottak. A legény sötétbarna posztóból készült nadrágjához kurta dolmány tartozik, melynek zsebébe jegykendő van tűzve. Fején bársony kucsma van. A leány sötét selyem szoknyája szintén földig ér, fodros köténye körülöleli, ujjasa pedig gyári csipkeszerszámozással díszes. A színes kasmírkendőt féloldalasra kötötték, melynek egyik sarka előre a mellre, a másik a hátra van vetve. Viselésük a századfordulón volt általános.

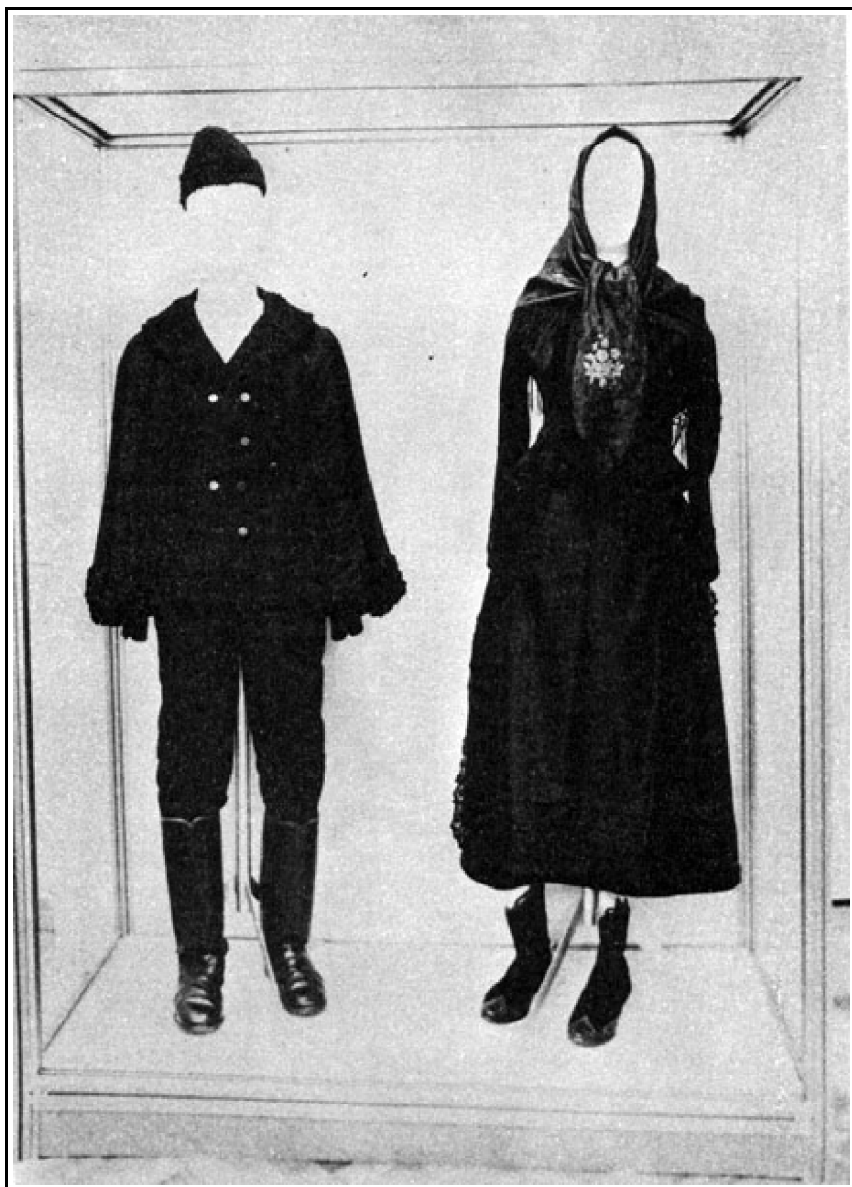
A vitrinek homloklapjain a századelő fotóinak nagyításai láthatók (soproni, ágfalvi, kópházi); a rábaköziek híres viseletének; „Gyöngyösbokrétás” csoportjainak 1940 körüli időszakáról készültek felvételek. Mint idegenforgalmi látványosság él tovább a kapuvári, szanyi lakodalmas, amit megrendelésre külföldi csoportoknak szoktak bemutatni a Fertőszéplaki Falumúzeum udvarán. Felidézik a régi rigmusokat, köszöntőket, dalokat, táncokat, felnőttek és fiatalok mind-mind eredeti öltözetekben lépnek fel.

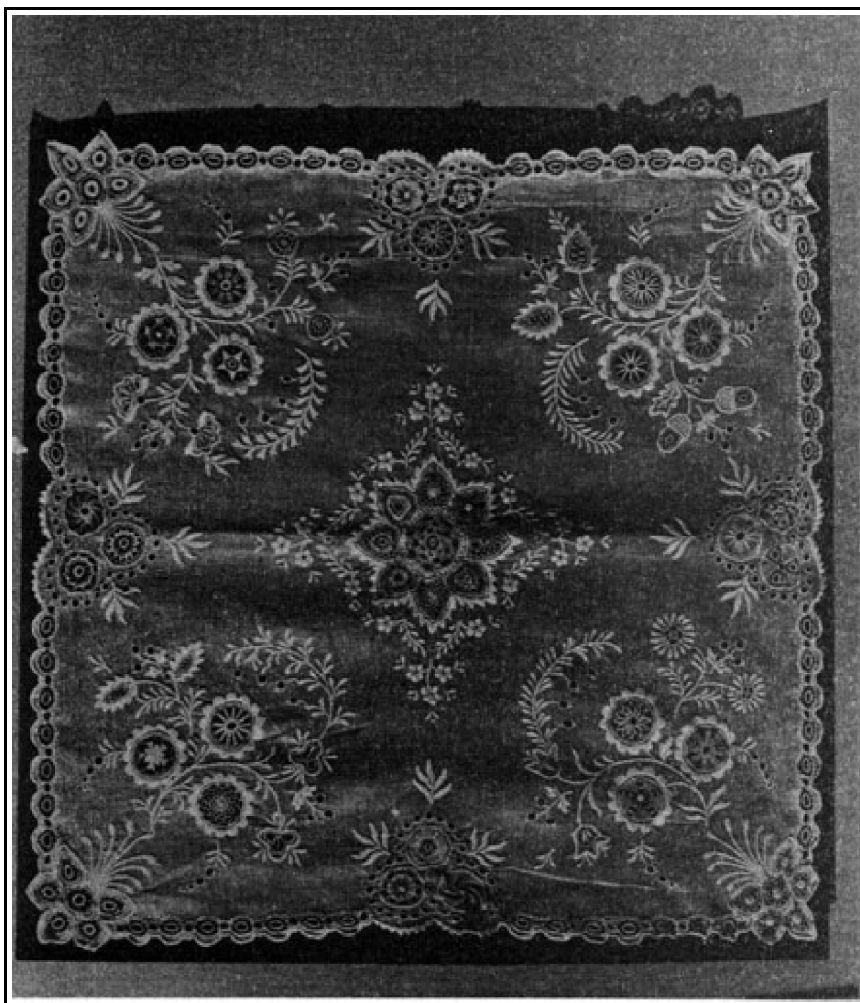

133 Kópházi horvát legény és leány, 1900 körül

134 Ágfalvi legény és leány, 1940 körül

135 Höveji mintakendő, 1961

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) II. rész / 9. terem: A höveji hímzés

9. terem:

A höveji hímzés

A viseleti kiegészítők közül a Rábaközben legjelentősebb és karakterisztikus a höveji hímzés. A fehérhímzésből, az ún. fehér lyukhímzésből fejlődött ki a „pókozáson” „laposhímzésű” höveji hímzés, 1890 körül honosodott meg a faluban. Rokoni kapcsolat révén került Pozsony megyéből a közeli Barbacsra e sajátos hímzés technika, majd pedig Hövejre a Nyikos családhoz, ahol ezután hamarosan háziipari méretűvé vált. Ugyanis a falu határa részben kavicsos, részben vízenyős, így hát a mezőgazdaságból megélni csak szűkösen lehetett. A szomszédos Kapuvár és Garta módos parasztsaládjában a selymek, brokátok, bársonyok, pillangós kobakok ünnepélyes kiegészítőjévé vált az átlátszó patyolat, majd később az organdisz alapra hímzett virágcsokrok sokasága, az áttört körök pókozással bekötése. E bravúros technika motívumai gyorsan szaporodtak. A legjobb tervezők és hímzők körében napjainkra már több mint negyven

különféle bekötés alakult ki. 1961-ben a múzeum mintakendőt rendelt az egyik kiváló tervezőnél, teljes szabadságot adva a kompozícióra, egyedüli kikötés volt, hogy az összes pókozás szerepeljen a darabon. Így született meg Pócza Margit kezéből ¹³⁶az a négyzetalakú terítő a jellegzetes csokrokkal, motívumokkal, amelyek a régi hagyományokból eredtek. Ezen a mesterremeken 41 féle pókozás látható.

A kapuváriak és gartaiak számára készült legdíszesebb kendők több mázsa búzába kerültek századunk elején. A hímzés kb. harminc családnál vált kiegészítő keresetté, amit azonban az 1920–1930-as években csak a népviseleti igények nem tudtak volna fenntartani. A XIX. század végén divatossá vált népművészet a városi kézimunka-kereskedelemben is egyre nagyobb teret kapott. Sopronban az Ógabona téren a Szukits, ill. Hátsókapa utcában a Caesar-féle kézimunkaboltok höveji bedolgozókat is foglalkoztattak. Az itt megismert polgári ízlésű tálcakendők, nippalátétek, majd függönyök, ágyterítők arra ösztönözték a hövejeiket, hogy önálló üzletkört alakítsanak ki a környező megyékben. A faluban 3–4 férfi volt az utazó Győr, Veszprém, Zala és Vas megyék területén. A kínálatot vitték magukkal, de vettek fel rendelést is, így a megnövekedett kereslet folyamatos munkát biztosított az asszonyoknak. A kislányok már 8–9 éves korukban beletanultak e munkába, közülük többen kiváló tervezők, hímzők lettek. Egy közülük korán megmutatkozó rajzkészségének köszönhetően rajztanári diplomát szerzett 1970 körül és a közeli Fertőszentmiklóson tanít, maga is híméz.

A höveji hímzőket 1950-ben a Háziipari Szövetkezet keretében foglalkoztatták, számuk 20 fölötti volt. A termelőszövetkezeti mozgalomtól tartózkodó falu utolsóként kapta meg a villanyvilágítást, téli estéken bizony petróleumlámpa mellett is dolgoztak a hímzők. A HISZÖV tömegárut kívánt, egy-egy kis alátétből két-háromszázat rendelt, amit a helyi megbízott szétosztott az asszonyok között. E sablonos munka mellett néhány önálló darab is készült, ami nagyobb jövedelmet hozott. Horváth Mária volt a helyi csoport vezetője, aki a Népművészet Mestere címet is elnyerte az 1959-es brüsszeli világkiállítás után, ahol nagyobb egyéni tervekkel is szerepeltek a hövejeik. A tagok „népi iparművész” címet kaptak, de bizonyos időközönként rajzokat, új terveket kellett beadni a HISZÖV központba, ahol instruktoruk Henczné volt.

A hövejeik egy része a polgári ízlés kielégítésében Győr felé is kapcsolatot tartott. Így Pócza Margit is, aki évekig élt Győrben, idős korában azután visszaköltözött a faluba. Kiváló tervező és hímző munkájáért 1978-ban ő is elnyerte a Népművészet Mestere kitüntető címet. A népviselet felhagyásával, a városi divathullám csökkenésével stílust váltott. A régi motívumok felnagyított rajzával, levelezőlapok rajzolásával, megyényi körzetben kedvelté váltak Pócza Margit „képei”, melyeket nagyobb méret esetén be is kereteztettek. Munkáját videóra vette a múzeum, amiből kitűnik, hogy számára a rajzolás azonos a könnyed írással, a komponálás természetes megjelenése gondolatainak, arányérzékének.

A hímzésmotívumok, önálló képek mellett, kerámián is megjelentek a hagyományos minták, csokrok, alkalmazkodva a tányér formájához. A gyári kőcserép tányért kék vagy barna kopállakkal lealapozták, majd erre írták a mintát. Ivánkovits Katalin régi rajzoló, hímző, egy életen át volt a falu ¹³⁷postamestere, biztatásra kezdett e munkához 1978-ban. Előrajzolás nélkül alakul a kompozíció, vékonyabb-vastagabb hímzésutánzatait úgy éri el, hogy bizonyos helyeken, 2–3–4-szer is végig jár ecsetjével, míg a kívánt részek kellő kiemelkedését eléri. Talán giccsesnek tűnnek ezek az alkotások, csipkével behálózott tányérok falidísznek. Azonban ha tudjuk, milyen hagyományból nőtték ki, éltetik tovább a mintakincset, technikai, rajzi tökéletességüket csodálnunk kell. Másrészt egy népművészeti ág születésétől való kifejlődését, virágkorát, hanyatlását, képpé, falidísszé válását követve, tulajdonképpen ebben az esetben tetten érhetjük azt a folyamatot, ami a népművészet területén sokhelyütt lezajlott, korban és műfajban más és más időben. A vitrinekben elhelyezett hímzések, mintatervek, az 1928–1929-es Kapuvári Mezőgazdasági és Ipari kiállításon nyert oklevelek nemcsak egy életformába engednek betekintést, de egyben a falu

helytörténetének részét is képezik.

(Folytatjuk)

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Ráczné Schneider Ildikó: Az Erdészeti és Faipari Egyetem múzeuma az Esterházy-palotában

Ráczné Schneider Ildikó: Az Erdészeti és Faipari Egyetem múzeuma az Esterházy-palotában

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Ráczné Schneider Ildikó: Az Erdészeti és Faipari Egyetem múzeuma az Esterházy-palotában / 1. Előzmények:

1. Előzmények:

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Múzeuma megalakulásának kezdetét a felsőfokú erdészképzés megalapításához köthetjük. Az Erdészeti Tanintézet első tanára, Wilckens Henrik Dávid (1763–1832, tanár 1807–1832), rövid idővel kinevezése után, a 3718/1808. számú felterjesztésében többek között indítványozta Selmezbányán egy Burgsdorf-féle magláda, Göller tanár 200 kötetből álló „Forstbotanische Bibliothek”-jének és Georg Dahl erdőkáros rovargyűjteményének megvásárlását, amit engedélyeztek is.¹⁽¹⁾

A Tanintézet második tanára, Feistmantel Rudolf (1805–1871, tanár 1835–1847), 1842-ben kérte az udvari kamarát, hogy az állattani előadásokhoz szükséges különféle állatok beszerzését engedélyezze. Még abban az évben megvásároltatta Ripke János bélabányai erdőőr 10 db-ból álló madárgyűjteményét.²⁽²⁾ 1843-ban ismét kérvényezte a zoológiai gyűjteményt, de kérését elutasították és felhívták a figyelmét arra, hogy a rovtartani anyagot gyarapítsa.³⁽³⁾

¹³⁸1866-ban az Erdészeti Lapokban kétrészes cikk jelent meg Erdődi (Dívald) Adolf tollából, amely felhívta a figyelmet az erdészeti kiállítások fontosságára, megjegyezve, hogy „Erdészeti múzeumok pedig maiglan még sehol sem léteznek. Tanintézeteink ugyan bírnak gyűjteményekkel, de ezek hihetetlenül szegények”...⁴⁽⁴⁾ Ez az írás lendületet adott az akadémiai gyűjtemények fejlesztéséhez, így 1868/69-ben Brusek Henrik erdőmester 160 darabból álló madárgyűjteményével és egy dr. Büchner-féle gomba mintagyűjteménnyel gyarapodott az állomány.⁵⁽⁵⁾

Az első hazai erdészeti múzeumot Pió Kornél faraktárkezelő javaslatára – elhangzott az Országos Erdészeti Egyesület 1883. évi budapesti közgyűlésén – 1885-ben hozták létre. A múzeum az 1885. évi országos

kiállítás bezárása után sok anyagot kapott ajándékba, így gazdag letéti állománnyal is rendelkezett. 1892-ben, pénzhiány miatt a Múzeumot megszüntették, gyűjteményét az oktatási intézmények között szétosztották.⁶⁽⁶⁾

A selmeci Akadémián szorgosan szerzeményeztek, így a Szécsi (Nikel) Zsigmond (1841–1895, tanár 1867–1895) által fejlesztett Erdőhasználat és iparműtani gyűjtemény 1885-re Európa legfelszereltebb bemutató anyagává vált.

Az 1892. június 26-án felavatott új erdészeti épületben már nagyértékű gyűjteményeket helyeztek el:

növénytani (herbáriumok, növénymodellek és fametszetek, hazai fák és cserjék törzsrészei, maggyűjtemény, mikroszkópok és metszetgyűjtemény);

erdővédelmi (rovar- és rágásképek gyűjtemény, védekezési eszközök);

erdőtenyésztési (kéziszerszámok, eszközök, gépek, minták);

állattani (csontvázak, puhányok, tüskebőrűek, szivacsok, madártojások, kitömött madarak, emlősök, madárbőrök, lepke- és rovargyűjtemények, falitáblák, eszközök);

erdőrendezési (faliképek, rajzos táblák, térképek és műszerek);

erdőbecslési (táblázatok, átlalók, mérőszalagok és lécek, xylométer, mérőműszerek, térképek);

erdőhasználati és iparműtani (szerszámok, eszközök, modellek, makettek, árumintagyűjtemények);

vadászati és halászati (fegyverek, lőszerek, csapdák, trófeák, preparátumok, eszközök, minták).⁷⁽⁷⁾

Az oktatási bemutatóanyag gyarapítását ajándékok kérésével és vásárlással biztosították. Az eszközök nagy része a bécsi és budapesti közkiállítások bezárása utáni ajándékozással jutott a Tanintézet birtokába.⁸⁽⁸⁾

139A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia, majd Főiskola az Európában szervezett és rendezett jelentősebb kiállításokon gyűjteményeivel bemutatkozott és több díjat is elhozott jól szerkesztett és kivitelezett bemutatóival. A teljesség igénye nélkül néhány e rendezvények közül:

Templom u. 4. bejárata (1993. június. Fotó: Ráczné)

1872: bécsi világkiállítás^{[9\(9\)](#)}

1878: bécsi közkiállítás^{[10\(10\)](#)}

1879: székesfehérvári országos kiállítás^{[11\(11\)](#)} ^{[12\(12\)](#)}

1885: budapesti kiállítás^{[13\(13\)](#)} ^{[14\(14\)](#)}

^{[140](#)}1890: bécsi kiállítás^{[15\(15\)](#)}

1896: ezredéves kiállítás^{[16\(16\)](#)}

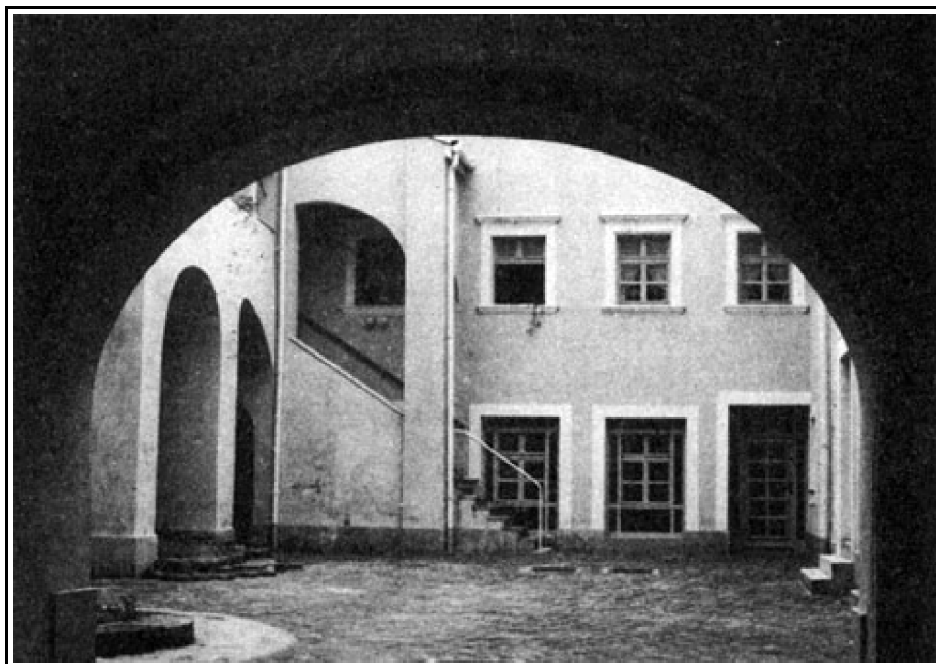
1900: párizsi világkiállítás^{[17\(17\)](#)} ^{[18\(18\)](#)}, ahol aranyérmet nyert^{[19\(19\)](#)}

1907: pécsi kiállítás^{[20\(20\)](#)}

1908: londoni kiállítás^{[21\(21\)](#)}

1910: bécsi kiállítás[22\(22\)](#)

1911: torinói kiállítás[23\(23\)](#) stb.

Templom u. 4. udvara (1993. június. Fotó: Ráczné)

Darányi Ignác földművelési miniszter a Mezőgazdasági Múzeumot az erdészet bevonásával gazdasági múzeummá kívánta bővíteni.[24\(24\)](#) Az Erdészeti Lapokban megjelent felhívás hatására elkezdődött a szakanyag gyűjtése, majd létrehoztak egy külön erdészeti részleget és kiállítást a Vajdahunyadvárban. A hazai [141](#)szakközönséget tájékoztató cikk szerint, 1912-ben a Főiskola állattani gyűjteményében fellelhető volt az erdészeti szempontból fontos valamennyi állatfaj: rovaroktól, madarakon át az emlősökig, volt tojás-, fészkek-, csiga-, rágásképgyűjtemény és gombapusztítások kórképeinek gyűjteménye.[25\(25\)](#)

I–III. századi római falak az északi oldalszárny pincéjében (1987. május. Fotó: Ráczné)

Az I. világháború eseményei, a trianoni békeszerződés határmódosítása miatt a selmecbányai Főiskola kényszerű és gyors költözése a világhírű gyűjtemények komoly károsodását eredményezte. A hirtelen költözés, a csomagolóanyagok hiánya és az új otthonra találás nehézségei, a szállítás, rakodás és ideiglenes tárolás közbeni állománycsökkenés jelentős volt. Végül Sopronban, a volt Honvéd Főreáliskolában letelepedett tanintézet új székhelyén, ha szűkösen is, de elhelyezte gyűjteményi értékeit. A felsőfokú oktatási intézmény dolgozói és hallgatói elkezdték a gyűjtést a hiányok pótlására és újabb anyagok megszerzésére.

Középkori préház maradványai a római falakon az északi oldalszárnny pincéjében (1987, május. Fotó: Ráczné)

1924-ben vetődött fel komolyan a múzeumalapítás gondolata. Fekete Zoltán (1877–1962, tanár 1911–1946, mint nyugdíjas 1952-ig oktatott) 1929. november 5-én nyújtotta be a Főiskola vezetőségének a „Magyar Királyi Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola Fejlődéstörténeti Múzeum [143](#)szabálytervezet”-ét. Az előterjesztés elfogadása után nagyszabású, szervezett anyaggyűjtés kezdődött [26\(26\)](#) és 1931-ben sikerült egy múzeumot felállítani. [27\(27\)](#)

A fejlődést a II. világháború eseményei szakították félbe, a soproni Főiskola épületei is károsodtak, a gyűjtemények sérüléseket szenvedtek, majd a háborút követő átszervezések gyakorlatilag szétzilálták az addig összegyűjtött és gyarapított anyagot. A múzeumi szellem azonban tovább élt és 1954-ben Faller Jenő (1894–1966), a későbbi Központi Bányászati Múzeum megteremtője és igazgatója, bejelentette, hogy

megnyitották az egyetemi múzeumot.²⁸⁽²⁸⁾ Gyarapítását az ifjúság segítségével folytatták.²⁹⁽²⁹⁾

A XVII. századból származó fafödém (1989. október. Fotó: Ráczné)

A Bányamérnöki Kar Miskolcra költözésével újabb átszervezésekre került sor, és a múzeumi szobát is bezárták.

Az Erdőmérnöki Főiskolán, illetve az Erdészeti és Faipari Egyetemen azonban a múzeumi ügynek mindig voltak lelkes hívei és támogatói, akik a szunnyadás időszakában is szorgosan gyűjtöttek és őrizték az oktatás- és szakmatörténeti értékeket: dokumentumokat és tárgyi emlékeket. Kimagaslóan nagy munkát végzett ebben a dr. Hiller István (1934–1993) vezette Központi Könyvtár munkaközössége.

¹⁴⁴1963–71 között több tárgyalás is folyt egy erdészeti múzeum felállításával kapcsolatban a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztériummal, az Országos Erdészeti Egyesülettel, a Faipari Tudományos Egyesülettel és másokkal.³⁰⁽³⁰⁾

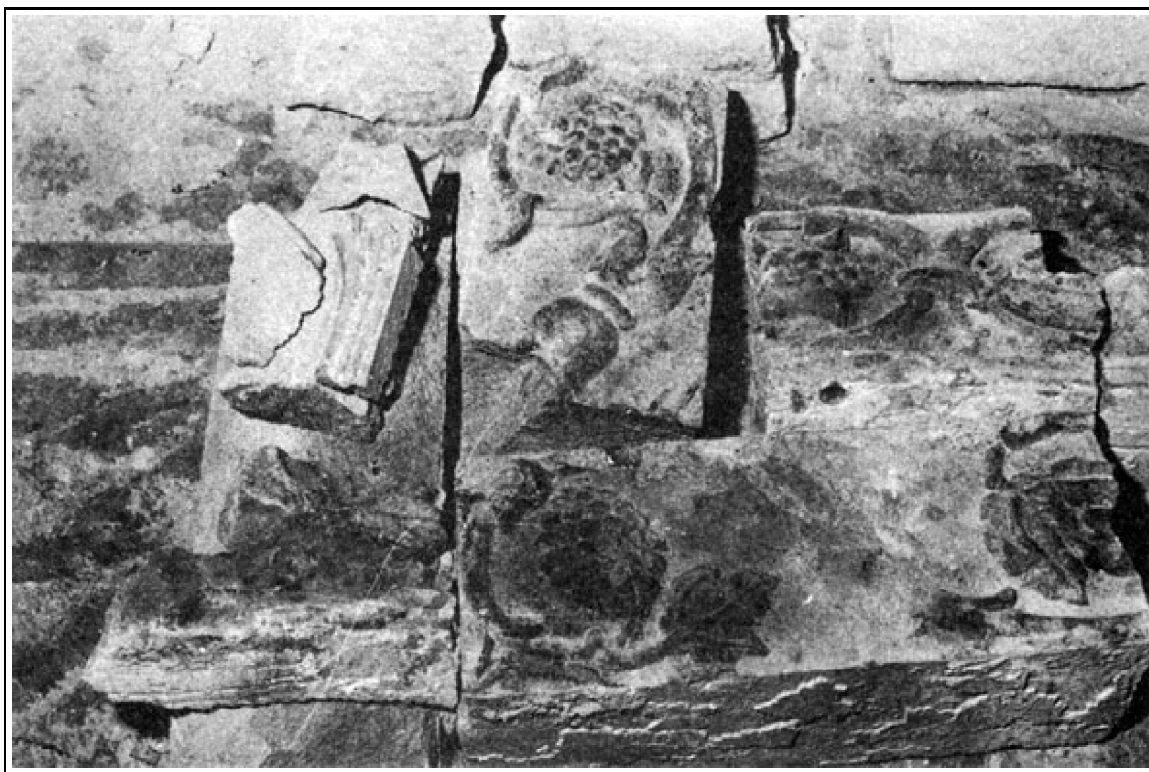

XVI. századi kváderes falfestés kibontás közben (1987. május. Fotó: Ráczné)

Az 1979. november 19-én tartott MÉM miniszteri értekezleten elhangzott: „Meg kell vizsgálni és rögzíteni kell az Erdészeti és Faipari Szakágazati Múzeum létrehozásának indokoltságát, a kialakítás helyét és feltételeit”.

1980. május 9-én, az Egyetemen folyó megbeszélésen megállapították, hogy az erdészeti és faipari termelés fejlődésének és oktatásának bemutatására szolgáló [145](#)önálló szakágazati múzeum nincs, célszerű lenne azt létrehozni. A Kulturális Minisztérium a gyűjtemény soproni elhelyezését javasolta, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum pedig felajánlotta segítségét a kiállítások kialakításához. A jelenlévők támogatták a múzeum létrehozását, fenntartási költségeit a szaktárca vállalta az EFE-n, illetve a Tanulmányi Állami Erdőgazdaságon keresztül.[31\(31\)](#)

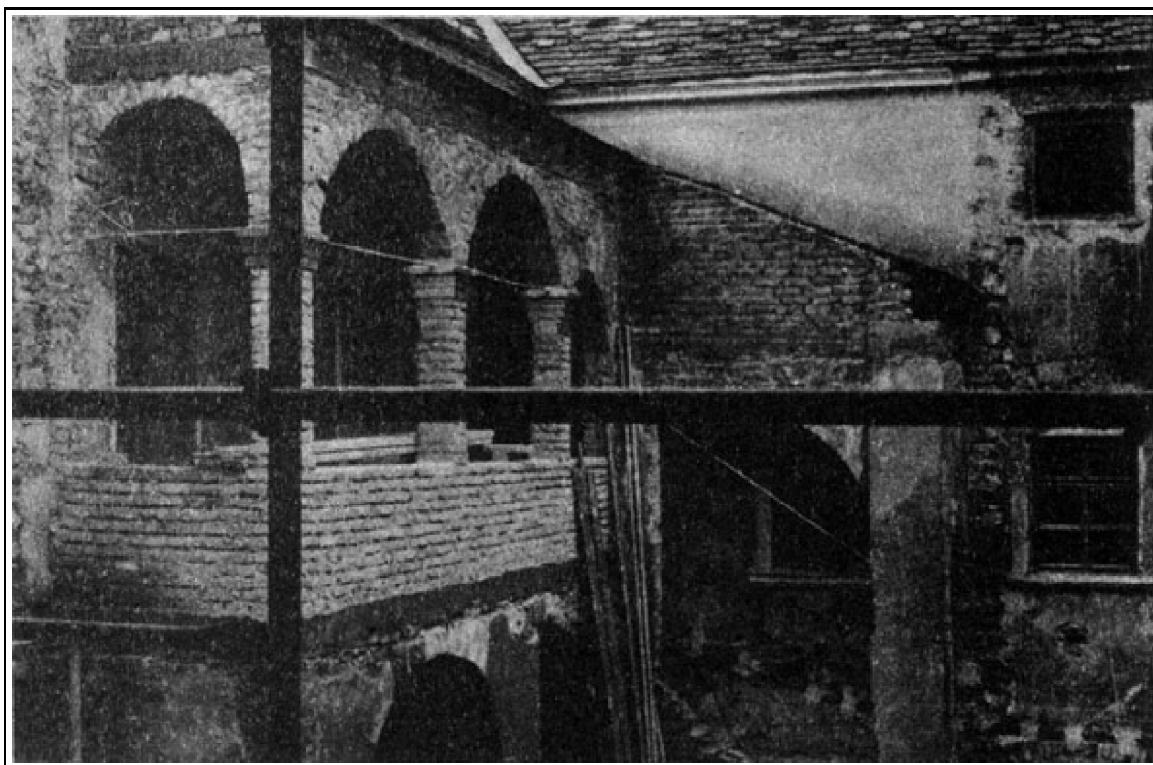
1982-ben az Erdészeti és Faipari Egyetem megkapta a Szakgyűjtemény működési engedélyét.³²⁽³²⁾ Ennek birtokában, az önálló erdészeti felsőoktatás 175 éves jubileumára elkészült az Erdészeti, Faipari és Földméréstörténete Gyűjtemény állandó kiállítása a jelenlegi múzeumi épület – az akkori TÁEg irodaház – 4 udvari szobájában. A dr. Papócsi László MÉM miniszterhelyettes által 1983. augusztus 27-én megnyitott³³⁽³³⁾ állandó kiállítás tervezési és kivitelezési munkálatait Mastalirné Zádor Márta erdőmérnök és Gyuráczné Csomor Ágota faipari mérnök a könyvtár munkatársai végezték, segítségükre voltak még Varga József gépészmérnök és Kovács Gyula földmérő.

Fülkebefalazásból előkerült faragott szemöldökkövek (1987. június. Fotó: Ráczné)

A MÉM jóváhagyásával történő csere útján a Templom u. 4. számú épület kezelői jogának megszerzése után, sor került a ház régészeti és műemléki megkutatására, ill. felújítására, ami miatt a kiállítást 1986. május 20-án le kellett ¹⁴⁶bontani. Ekkorra már dr. Németh András erdőmérnök (1939–1986, múzeumi csoportvezető 1984. II. 1 – 1986. XII. 10.) személyében önálló gazdája volt a gyűjteménynek, így a költöztetés és az újabb, csökkent alapterületű kiállítás létrehozása az ő feladata volt. Az áttelepített szakbemutató a Szt. György utca 14. számú épület udvarán lévő középkori torony szuterénjében 1986. június 17-én nyílt meg és 1992. október 30-ig volt látogatható.

A bezárást a Templom utcai épület felújításának befejezése indokolta. Az ezután következő feladatok ellátása az 1987. július 1-jével kinevezett múzeumigazgató, dr. Ráczné dr. Schneider Ildikó erdőmérnök munkáját képezi.³⁴⁽³⁴⁾

Kibontott udvari loggia (1990. november. Fotó: Ráczné)

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Ráczné
Schneider Ildikó: Az Erdészeti és Faipari Egyetem múzeuma az Esterházy-palotában / 2. A
Múzeum otthona:

2. A Múzeum otthona:

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Múzeuma a Templom utca 4. számú, kiemelt műemléki épületben került elhelyezésre.³⁵⁽³⁵⁾ A volt Esterházy-palota Sopron belvárosának legelegánsabb részén, a Fő tér közvetlen közelében található. Tulajdonosai 1379-től kezdve ismertek és mindig magas rangú, jelentős személyiségek: gazdag földbirtokos nemesek, vagyonos patríciusok, jeles egyházi személyek voltak.³⁶⁽³⁶⁾

¹⁴⁷1614-ben Esterházy Miklós, a későbbi nádor, kapta meg Dersffy Orsolya kezével és 1945-ig a család birtokában volt.³⁷⁽³⁷⁾ (1921 decemberében, a népszavazás napjaiban, ebben az épületben működött az a szövetségek közti bizottság, amely a Sopron és nyolc környező község hovatartozását eldöntő szavazatokat számlálta.)

Részlet az oktatástörténeti kiállításról (1993. november. Fotó: Ráczné)

A II. világháború után irodaépületként (rövid ideig kollégiumként is) használták, míg az EFE a kezelői jogot megszerezte azzal a céllal, hogy itt múzeumot létesít. A MÉM támogatásával 1986-ban elkezdődött a felújítási munka.

148 Az 1986–87-ben az Országos Műemléki Felügyelőség által végzett régészeti és műemléki kutatás során kiderült, hogy sok középkori részletet tartalmazó XVII. századi épületről van szó, amelynek északi oldalszárnyában található a legkorábbi falrészletek. A pincében I. és III. századi római falakat tártak fel, az udvaron a városfalakat kísérő Árpád-kori fal darabját, a déli szárnyban ugyanilyen korú kutat találtak. Az északi oldalszárnyon egytraktusos, kétszintes épület állt, utca felőli részén a szokásos présház-pince elrendezéssel. 1400 körül a déli oldalszárny helyére egyemeletes épületet emeltek. A XV–XVI. században a

telken egy „U” alakú ház állt, amely mai formáját a XVII. század elején nyerte el. Az utolsó jelentősebb átalakítás a XVIII. század második felére tehető, amikor [149a](#) család megvásárolta a szomszédos, Templom utca 2. számú épületet és a homlokzatokat egységesítette.[38\(38\)](#)

Részlet a felsőoktatás selmecbányai időszakát bemutató anyagból (1993. november. Fotó: Ráczné)

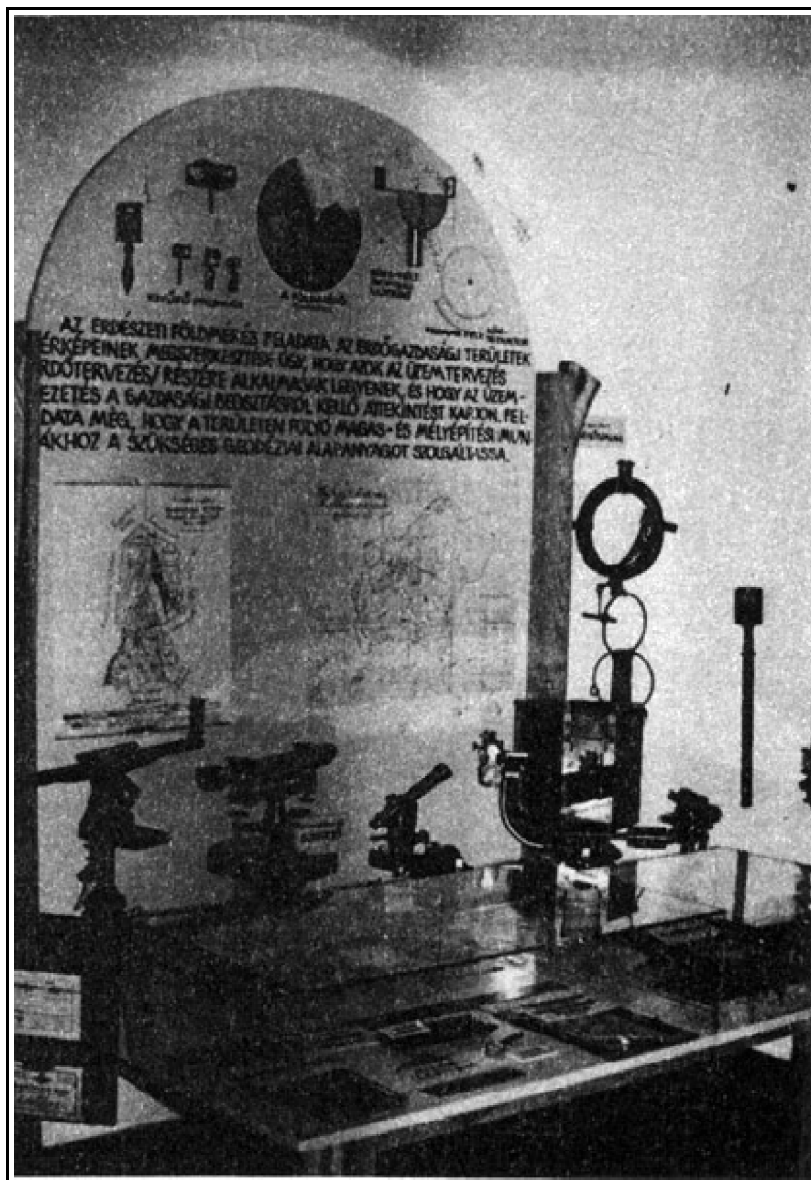
Részlet a soproni oktatás kezdeteiről szóló kiállításból (1993. november. Fotó: Ráczné)

A kutatás során jó állapotú XVII. századi födémeket, késő középkori kváderes falfestést, középkori kutat és hűtővermet stb. hoztak napvilágra.

A műemléki felújítás során, mind alaprajzi, mind vertikális vonatkozásban, az átépítések nyomait megőrizve, a XVII. századi homlokzatot alakították ki, belső kiképzése múzeumi célú felhasználásra készült.

150A terveket az OMF munkatársai készítették, felelős tervező M. Kaló Judit építészmérnök, a kivitelezést az OMF Soproni Kirendeltsége végezte. A felújítás többszöri (zömmel anyagi okok miatti) határidő módosítás után 1992 végére fejeződött be. 1992 decemberében vehette birtokába az Egyetem és még ebben

a hónapban elkezdte a múzeum a beköltözést a részére kijelölt helyiségekbe.

Részlet a földmérési kiállításból (1993. november. Fotó: Ráczné)

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Ráczné
Schneider Ildikó: Az Erdészeti és Faipari Egyetem múzeuma az Esterházy-palotában / 3. A
Múzeum tárgyi és dokumentációs anyaga:

3. A Múzeum tárgyi és dokumentációs anyaga:

A múzeumi anyag alapját a Selmezbányáról átköltözött Főiskola gyűjteményeinek egy része képezte. A

selmeci anyag jelentős része még ma is tanszéki leltárakban van és ott is vannak elhelyezve. A Múzeum zömmel a 151 kiállításra kikerülő anyagot vette át a tanszékektől részben leltárilag, részben tartós kölcsönzésként.

Az erdőművelési kiállítás részlete (1993. november. Fotó: Ráczné)

Az 1983-as megnyitást megelőzően, de azóta is komoly gyűjtőmunka folyik a múzeumi anyag gyarapítása érdekében, minek eredményeként értékes hagyatékokat, pl. Krippel Móric erdőmérnök (1867–1945), adományozó Krippel Tiborné, dr. Györfi János erdőmérnök (1905–1966), adományozó dr. Györfi Jánosné, dr. Szederjei Ákos erdőmérnök (1911–1991), dr. Szederjei Ákosné, dr. Nemky Ernő erdőmérnök (1909–1986), adományozó Korbonszkiné Nemky Klára, dr. Haracsi Lajos erdőmérnök (1898–1978), adományozó az Erdővédelem tanszék stb. és egyedi darabokat tudhatunk magunkénak ajándékként, illetve

152 vásárlással. 1982-ben átvétellel megkaptuk az 1977-től gyűjtött Asztalos- és Kárpitosipari Múzeum teljes anyagát a leltárkönyvekkel együtt.

Az erdőhasználati anyag részlete (1993. november. Fotó: Ráczné)

A Múzeum leltárában az 1993. december 31-i állapot szerint 4552 db tárgy, 5443 db ok- és kézirat, 17 012 db fénykép, 5165 db negatív, 3329 db diapozitív, 3788 perc video és 2460 perc magnófelvétel, 15 tekercs mozgófilm, 5138 kötet könyv, 3013 db különlenyomat és periodika, 5407 db meghívó, rajz, térkép stb. van.

A leltározott anyag egy része az állandó kiállításon, másik része részben a múzeumi épületben, részben a régi kollégium alagsorában lévő raktárunkban került elhelyezésre. A Templom utcában van az Ok- és kéziratár, a Fotó, dia és negatív tár, a térképek, rajzok, meghívók, jegyzetek, video- és magnószalagok, a

jegyzetek és különlenyomatok, valamint a szórólapok gyűjteménye és a könyvtári 153állomány kisebb része. A könyvek nagyobbik része bedobozolva, gyakorlatilag hozzáférhetetlen állapotban, a kollégiumi raktárunkban található a tárgyi anyaggal együtt.

A tisztításhoz, fertőtlenítéshez és karbantartáshoz szükséges vegyszereink, kisgépeink és szerszámaink a Múzeumban lévő egyetlen kis raktárunkban vannak, mert az újabb szerzeményeket még bekerülés előtt fertőtlenítjük és kezeljük.

Részlet az erdészeti anyagmozgatást bemutató kiállításból (1993. november. Fotó: Ráczné)

A Múzeum leltárában lévő értékek áttekinthető elhelyezésére és kutathatóságára csak az épület teljes körű múzeumi hasznosítása esetén lehet számítani.

**1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Ráczné
Schneider Ildikó: Az Erdészeti és Faipari Egyetem múzeuma az Esterházy-palotában / 4. Az új, állandó kiállítás:**

4. Az új, állandó kiállítás:

Az eredeti elképzelések szerint a felújított épület teljes egészében múzeumi célt szolgált volna (a helyreállítás is ennek megfelelően történt), azonban az időközbeni változások, főleg gazdasági vonatkozásúak, a kiállítási alapterület drasztikus csökkentését eredményezték, ugyanis más egységek

elhelyezését is meg kellett oldani ebben a házban.

154A tervezett kiállítási alapterületre az Egyetem 1990-ben Kotlár Károly és Dr. Oroszi Sándor erdőmérnökök, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum munkatársaival elkészítette a forgatókönyvet, azonban azt, az erősen megcsappant alapterületen nem lehetett kivitelezni. A jelenlegi kiállítás forgatókönyvét a fentiek nyomán dr. Ráczné írta.

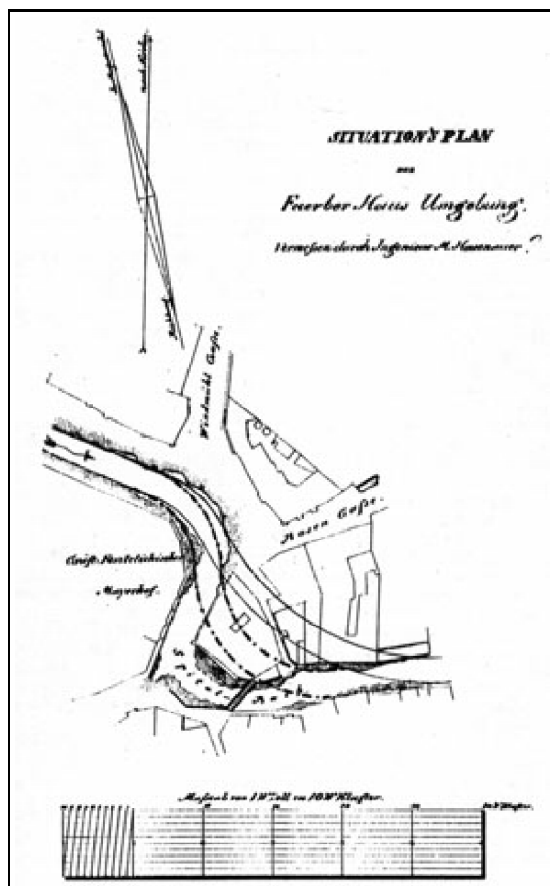
A tematikus kiállítás 2 m belmagasságig tart, e fölött a szakmákhoz tartozó anyag került elhelyezésre, ami azonban nem mindenütt követi szorosan a tematikus bemutatót. Ezt a megoldást a rendkívül változatos belmagasság és a boltívek megléte indokolja. A bemutatott szakanyag tárgyhangsúlyos, de számos igen értékes dokumentum: oklevél, térkép, fénykép is bemutatásra kerül. A látogatók elé tárt anyag zöme eredeti, csak néhány másolat került elhelyezésre.

A fentiek bizonyítására néhány kiragadott példa: 2 db görög fólia (növényábrázolás), XVI. századi térkép, 1811-es, kézzel írott erdészeti üzemterv, 1842-ből származó madárgyűjtemény, 150 év körüli dendrológiai oktatási segédlet, kb. 125 éves rovargyűjtemények, XVII–XVIII. századi műszerek, az 1900-as párizsi világkiállításon volt makettek, modellek, eszközök több darabja, századfordulóról származó erdőművelési és fahasználati szerszámok, múlt századi oklevelek stb.

A kiállítás installációját ajándékként Örsi András bányamérnök-szobrászművész készítette, kivitelező a Mastalír Ernő vezette ART MAR-MOR betéti társaság volt. A feliratolások és kasírozások Muray Lászlóné dekoratőr munkáját dicsérik.

A kiállítás berendezését, az anyagelőkészítéstől kezdve, dr. Ráczné múzeumigazgató és munkatársa, Kálmán Éva restaurátor végezte.³⁹⁽³⁹⁾ A kiállítás létrehozását a Földművelésügyi Minisztérium finanszírozta.

A 150 m² alapterületen kialakított új, állandó bemutató szakkiállítást 1993. november 13-án dr. Biszterszky Elemér államtitkár nyitotta meg és adta át a közönségnek.

155A tervezett új Ikva-meder (Hasenauer Márton városi mérnök rajza 1844-ből)

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Dávidházy István: Meghiúsult városrendezés 150 évvel ezelőtt

Dávidházy István: Meghiúsult városrendezés 150 évvel ezelőtt

A helytörténettel foglalkozók előtt nem ismeretlen Gantner Antal „A régi Sopron. Emlékkönyv Sopron múltjából” című kiadványa (Sopron, 1936). Ennek, a főleg képanyaga miatt figyelemreméltó könyvecskének a képei közül három is az 1905-ös lebontásakor a Rózsa utca 1. számot viselő és ekkor már „Inselhaus”-nak nevezett, az Ikva patak kanyarjába épített házat ábrázolja (63., 69. l.). A házat 1734-től

1844-ig olyan kelmefestők birtokolták, akiknek személye és mestersége Thirring és Házi 156 műveiből¹⁽⁴⁰⁾ könnyen azonosítható. Feltehető, hogy ez az 1734-et megelőző időben is így volt, mert a ház melletti gyaloghídat az 1677. évi számadáskönyv „Ferber Steg”-nek hívja (303. l.), magáról a házról pedig a Payr-krónika 1648-as árvízi beszámolójában „ferber... sein Hauß”-ként történik említés. Az elhelyezkedése miatt gyakori árvizet okozó épületet²⁽⁴¹⁾ 1844-ben ifj. Geyschläger Alajos kelmefestő (5408)³⁽⁴²⁾ és örököstársai eladásra kínálják fel. A lebontásakor Inselhaus néven ismert ház ekkor még, mint azt a közölt helyszínrajz mutatja, a Färberhaus nevet viselte. Geyschlägerék kikötése után a háznak már nem volt kelmefestő tulajdonosa és így 1844 és 1905 között neve is megváltozott, ami Mollay Károlynak azt a felismerését támasztja alá, hogy Sopronban kb. 60 év szükséges ahhoz, hogy egy topográfiai elnevezés változása a köztudatba kerüljön, illetve megjelenjen az írott forrásokban is.

Amint az eladási szándék ismertté vált, az I. és II. városnegyedek érintett polgárai között aláírásgyűjtő akció kezdődött meg, amelynek során 54 aláírással ellátott beadvány készült azzal a céllal, hogy a városi tanács vásárolja meg a házat és lebontása után helyén építtessen egy olyan hidat, amelyen járművek is közlekedhetnek. Érvként az Ikvára lenyúló várkerületi házak tulajdonosai az ismétlődő árvizek miatti kárait hozták fel. A Hátulsó, Újteleki, Színház utca és az Ógabona tér lakói állataiknak a bécsidombi legelőkről való könnyebb behajthatóságát tüntették fel érvként. A beadványból ugyanis kiderül, hogy a meglévő híd a patakot nem vízszintesen hidalta át, hanem ferde síkú és lépcsős megoldású volt. Arról is itt történik említés, hogy ezen a hídon közlekedik a városba bevonuló katonaság is. Végül az aláírók között szintén szereplő Szélmalom és Rózsa utcai polgárok a kért és javasolt megoldástól a belváros és a piac könnyebb megközelíthetőségét remélték, mert állításuk szerint a meglévő hídon még talicskával is nehéz átmenni. Megjegyzendő még, hogy a Szélmalom utca baloldali házainak tulajdonosai szintén érdekeltek voltak az árvízmentesítésben, mert telkeik félkörívben az Ikva partjáig nyúltak le, amit a korabeli térképen kívül a Heimler-féle topográfia is bizonyít. (Az aláírók nevét, Házi-féle irányítószámát, lakcímét és foglalkozását a függelékben közöljük a döntéshozókéval együtt. A lakcímeknél, amelyek megadása Thirring i. m. alapján történt, azt kell figyelembe venni, hogy a mű megjelenése óta a Várkerület és a Rózsa utca páros és páratlan oldalainak számozása felcserélődött.)

Az 1844. április 10-én kelt és a Városi Levéltárban Fasc. XXIV. No. 2844 jelzet alatt található beadvánnyal 1844. április 17-i ülésén foglalkozik a tanács és azt határozza, hogy szakértői tervet és költségelőirányzatot kell készíteni a döntéshez. Így kerül az ügy az Építészeti és Városszépítő Bizottsághoz (*Bau- und Verschönerungscommission*), amely 1844. október 8-i ülésén az alábbiakban közöltek szerint foglal állást.

„183. Az 1844. május 6-án kelt 1634/5 sz. tanácsi megbízás folytán a bizottság elkészítette a „Färberhaus” környékének mellékelt helyszínrajzát (1. kép), amelyen sárga vonal (a képen -.-) jelzi a tervezett új patakmedret arra az esetre, ha egy híd létesítése céljából csak a „Färberhaus” kerül kisajátításra és lebontásra, míg a kárminvörös vonalakkal (a képen —) jelzett patakmeder abban az esetben volna tervezhető, ha a „Färber haus”-on kívül a két szomszédos Rózsa utcai ház szükséges hátsó traktusai is kisajátításra kerülnének. Miután a fentemlített helyszínrajzból már az 157 első ránézésre kiderül, hogy a javasolt hídnak a sárgával jelzett patakmeder feletti kivitelezése túl nagy költséggel járna, amivel szemben a patakmedernek a kárminnal jelzett iránya különösen a létesítendő híd szempontjából volna sokkal előnyösebb, tekintettel arra, hogy a hídépítés válnék így lényegesen olcsóbbá.

Arravaló tekintettel, hogy a két javasolt mederirányra vonatkozó döntés előtt nem lehet tervet készíteni, költségelőirányzat összeállítására sincs lehetőség.”

A tanács úgy döntött, hogy az ügyet a közgyűlés elé terjeszti, amely 1844. december 17-én nemlegesen döntött. Az indokolás szerint a várható költségek túl nagyok és a kívánt cél csak csekély mértékben valósítható meg.

Az érdekeltek által felismert és szükségesnek tartott településszerkezeti változtatás, az észak-nyugati városrész és a belváros, valamint a bécsidombi legelők, virág völgyi szőlők és az Ógabona téri, Hátulsó, Rákóczi és Újteleki utcai gazdapolgár házak közötti célszerű összeköttetés megvalósítására jó 50 év elmúltával 1896-ban a Lackner utca megnyitásával került sor. Magát a közölt helyszínrajzon feltüntetett hidat 1847-ben váltották fel egy újabbal. Ez, a lényegében a Gantner-féle képen is látható, 5 láb (1,58 m) széles híd 5 öl, 2 láb (10,11 m) hosszúságban már vízszintesen kötötte össze az Ikva két partját. Tervezője a Sopronban 1845-ben polgárjogot kapott Salzman Károly (9211), a bécsi Fatechnikai Intézet (*K. K. Holztechnisches Institut*) egykori tanársegédje, kivitelezője id. Renner György (8833) ácsmester volt, aki a versenytárgyaláson tett 584,- forintos ajánlatával nyerte el a megbízást (SVL. A. Pol. Oec. XXV. 7460).

1862-ben ezt a hidat egy szerkezetileg azonos újabbal váltották fel, amelynek tervezője Hasenauer Ágoston városi mérnök, kivitelezője Schneider Ferenc (9724) ácsmester volt. A két híd csupán szélességében tért el egymástól, az újabb egy lábbal (31,6 cm) szélesebb volt a réginél, azaz a két korlát közötti távolság egy ölnyi (1,89 m) lett (SVL. A. Pol. Oec. XXV. 12 718).⁴⁽⁴³⁾

Függelék

A kezdeményezés aláírói:

1.	Fidler Mihály	4687	Hátulsó u. 8.	földműves
2.	Kager József	1920	Hátulsó u. 5.	földműves
3.	Stumvoll Péter	10 770	Szélmalom u. 13.	földműves
4.	Payer Lajos	603	Színház u. 4.	lakatos
5.	Wurm Mihály	11 785	Újteleki u. 46.	földműves
6.	Zetner Gottlieb	11 891	Újteleki u. 42.	földműves
7.	Frank Tóbiás	5047	Újteleki u. 30.	földműves
8.	Unger Sámuel	11 053	Várkerület 57.	földműves
9.	Wedl János	11 290	Szélmalom u. 11.	tímár
10.	Dahner Mihály	3391	Hátulsó u. 21.	földműves
11.	Gabriel Sámuel	5276	Újteleki u. 25.	földműves
12.	Kundi Mihály	3136	Szélmalom u. 13.	posztókészítő
13.	Schneider Lipót	9720	Rózsa u. 3.	posztókészítő
14.	Fuchs Mihály	5209	Újteleki u. 36.	földműves
158	15. Prinner Gottfried	1807	Újteleki u. 38.	földműves
16.	Tham János György	3332	Újteleki u. 39.	földműves
17.	Stippinger József	10 592	Újteleki u. 37.	földműves
18.	Tschekl József	3231	Várkerület 6.	ügyvéd
19.	Steiner Mátyás	10 483	Rózsa u. 8.	földműves

20. Besserer József	872	Várkerület 8.	kereskedő
21. Greilinger Nándor	5769	Bécsi u. 8. Várkerület 27.	molnár
22. Schneider Sámuel	9717	Rózsa u. 9.	posztókészítő
23. Schneider Keresztély	9723	Rózsa u. 2.	tímár
24. Einbeck Mihály	4259	Rózsa u. 2.	posztókészítő
25. Petz Nándor	933	Rózsa u. 5.	posztónyíró
26. Einbeck Mátyás	4260	Rózsa u. 5.	posztókészítő
27. Scheffer Dániel	9332	Rózsa u. 4.	posztókészítő
28. Scheffer Jakab	9330	Rózsa u. 9.	posztókészítő
29. Töppler Lajos	3806	Rózsa u. 7.	posztókészítő
30. Herdermayer (?) Jakab	–	–	–
31. Bruckner Keresztély	1773	Szélmalom u. 5.	tímár
32. Einbeck Nándor	4251	Szélmalom u. 3.	posztókészítő
33. Zwirschitz Simon	12 092	Rózsa u. 6.	földműves
34. Kayser Samuel		Festetich major	grófi intéző
35. Kheim Sámuel	2242	Hátulsó u. 12.	földműves
36. Holzmann Sámuel	6635	Szélmalom u. 5.	földműves
37. Fidler Nándor	4686	Hátulsó u. 18.	földműves
38. Fidler Lajos	4688	Hátulsó u. 18.	földműves
39. Stoye János Gottlieb	10 617	Várkerület 4.	lakatos?
40. Gnadlinger György	5530	Szélmalom u. 1.	bognár
41. Brenner Mihály	1681	Szélmalom u. 8.	varga
42. Jentsch András	6946	Várkerület 14.	könyvkötő
43. Manninger János	7690	Várkerület 14.	szappanfőző
44. Koch András	2629	Várkerület 8,	csizmadia
45. Russ János, ifj.	9134	Ógabona tér 3.	posztókészítő
46. Pettschacher Sámuel	922	Várkerület 8.	asztalos
47. Manninger Mihály	7689	Várkerület 30.	kovács
48. Heimler Pál	6318	Bécsi u. 16. Bécsi u. 26.	terménykereskedő
49. Petz György	934	Ógabona tér 10.	posztónyíró
50. Claus J. K.[eresztély]	2482	Szt. Lélek u. 5.	vendéglős
51. Flandorffer Ignác	4837	Várkerület 20, 24.	kereskedő
52. Brenner János	1676	Várkerület 32.	kefekötő
53. Roth Gottlieb	8599	Élőkapu 5.	pék
54. Scheffer Tóbiás	9331	Ógabona tér 36.	posztókészítő

Az Építészeti és Városszépítő Bizottság:

1. Pfeiffer Péter	1006	Templom u. 18.	tanácsnok
2. Reisch Edvárd	8747	–	h. városkapitány
3. Kanis Nándor	2028	Rákóczi u. 29.	szószóló
1594. Tschurl Dániel	4023	Háromház tér	kgy. tag
5. Hasenauer Márton	6027	Rákóczi u. 47.	v. mérnök
6. Kammerer Ábrahám	–	–	ir. s. tiszt

A közgyűlési tagok:

1. Győry József	5792	Kolostor u. 7.	bőrkereskedő
2. Kanis Nándor	2028	Rákóczi u. 29.	szószóló, ügyvéd
3. Binder Nándor	1147	Kis u. 1.	földműves
4. Blieger –	–	–	–
5. Seidl Sebestyén	10 171	Fővényverem 25.	pálinkafőző
6. Weissmandl Tóbiás	11 429	Újteleki u. 29.	posztókészítő
7. Palló András	334	Templom u. 11.	ügyvéd
8. Besserer Károly	873	Várkerület 33.	kereskedő
9. Wagner Vitus	11 141	Előkapu 11.	mészáros
10. Tschekl János	–	Várkerület 6.	–
11. Schmidt Ferenc	9637	Bécsi u. 17.	asztalos
12. Seidl János	10 172	–	keményítőkészítő
13. Friedenreich András	5129	Várkerület 75.	bádogos
14. Murmann Kristóf	8058	Várkerület 24.	szűcs
15. Thiering Károly	3627	Szt. György u. 5.	ügyvéd
16. Riedl Ferenc	8898	Rákóczi u. 25.	csizmadia
17. Spiess Vince	10 376	Fő tér 2.	gyógyszerész
18. Wagner Mihály	11 145	Új u. 25.	v. megyei mérnök
19. Felber Ágoston	4578	–	kávéfőző
20. Baumann Vilmos	649	Várkerület 56.	vendéglős
21. Tibolt Károly	3575	Várkerület 28.	v. megyei ülnök
22. Kalmár György	1982	Várkerület 107/a	vaskereskedő
23. Hild Nándor	6474	Színház u. 31.	kőműves
24. Bauer Ferenc	610	Új u. 23.	ügyvéd
25. Bergman Keresztély	801	Várkerület 47.	üveges
26. Pfeiffer Mátyás	1003	Domonkos u. 15.	ügyvéd

**1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Grüll Tibor – Pausz József:
Gerengel Simon és társai inkvizíciós perének jegyzőkönyve**

**Grüll Tibor – Pausz József: Gerengel Simon és társai inkvizíciós perének
jegyzőkönyve**

A salzburgi érseki levéltárban található az alábbi dokumentumok: „Reformáció, A IV Reformációs iratok 1525–1597. Egyházi személyek a reformáció korából. 5 okirat a nyolc bebörtönzött papról”: 1. A nyolc pap kihallgatásának jegyzőkönyve, kelt: 1551. augusztus 9-én, latin nyelven latin betűkkel. (A kihallgatás hétfőtől vasárnapig tartott.) – 2. Még egy jegyzőkönyv latinul, gót betűkkel. – 3. Gerengel Simon reverzálisa (visszavonása) latinul, dátummal. – 4. A bíró és Aspang város tanácsának Ernő érsekhez írott levele, Gerengel Simon szabadonbocsátási kérelmével, németül, kelt: 1551. szeptember 27-én.

160A salzburgi tartományi levéltárban őrzött „Protocollum capitulare”-ban (a dómkáptalan jegyzőkönyve) német nyelvű bejegyzések találhatók a „fogoly lelkészekről”, melyek dátumai: 1554. április 13., 20., valamint szeptember 7. és 20. (A levéltár ma a salzburgi önkormányzat hivatali épületében van.)

A két kihallgatási jegyzőkönyvből információkat nyerhetünk a rabságban levő papokról, a kihallgatások lefolyásáról, a letartóztatás, illetve a bebörtönzés okairól.

A „Bucklige Welt”-ben (Alsó-Ausztria) 1545-ben veszélyesnek ítélt eretnek mozgalom vette kezdetét. Elindítója tizenegy pap volt, Gerengel Simon valószínűleg egyik vezető egyénisége lehetett. Gerengel Luther Márton tanításaival feltehetőleg Aspangban ismerkedett meg, elsősorban a nordhauseni Johann Spangenberg posztillái (prédikációi) révén. Az evangélikus tanokban való további elmélyülést a Biblia, az Ágostai Hitvallás és annak Apológiája, Luther prédikációi és Melanchthon Fülöp „Loci communes” c. dogmatikai munkája jelentették. Mindezeket a „kedves Thomas Kienecker tanítómester” – a feistritzi Kienecker szabómester fia – a bécsi egyetem baccalaureusa, 1545 és 1552 között bécsújhelyi iskolamester adta át neki.¹⁽⁴⁴⁾

Gerengel és tíz környékbeli lelkésztestvére elhatározták, hogy gyülekezeteik előtt a lutheri reformáció szellemében hirdetik az Evangéliumot, két szín alatt szolgáltatják ki az Úrvacsorát, és hogy megházasodnak. E tevékenységük azonban nem volt hosszú életű. Hat év múlva Gregor Eissvogel, Sankt Ägydien am Steinfeld plébánosa és Valentin Pultran esperes bepanaszolta őket I. Ferdinánd királynál és a salzburgi érseknél, a „Bucklige Welt” egyházi irányítójánál, „titkos és heves evangélikus cselekedeteik” miatt.

Ennek alapján Gerengelt és hét környékbeli paptársát 1551. június 13-án elfogták, és egy nagy szekéren, megkötözve, előbb Bécsbe – ahol sebtiben kihallgatták őket –, majd Salzburgba szállították. Itt Ernő érsek a Fellegvár börtönébe záratta őket.²⁽⁴⁵⁾ Gerengel Simon hét sorstársa a következő volt:

Johannes **Muetler**, született Münchenben, 27 éves, lelkész Schwarzenbachban.

Martinus **Colman**, Laibachból származik, 24 éves, lelkész Krumbachban.

Wolfgang **Khrinis**, született Mondseeben, lelkész Schönauban.

Johannes **Schreyner**, 25 éves, lelkész Wiesmathban (talán soproni származású?).

Leonhard **Eysl**, kb. 26 éves, Mondseeben született, lelkész Feistritzben.

Johannes **Eckher**, született ugyancsak Mondseeben, 27 éves, lelkész Raachban.

Christopher **Ortner**, született Mondseeben, 24 év körüli, lelkész Puchbergben.

Három további társuk a helyén maradhatott, mivel bár szintén vonzódtak az „evangélikus eszmékhez”, ezt azonban tagadták, eretnek nézeteiket visszavonták. Ők az alábbiak voltak:

Bartholomaeus **Windisch**, Bromberg

Hans **Lieblacher**, Kirchsschlag

Andreas **Trettler**, Kirchau³⁽⁴⁶⁾

161A börtönben elszenvedett „testi nyomorúságokról” írta Gerengel a „Vier geystliche Klaglieder” c. költői művét és a „Vier tröstliche Sendbriefe” leveleket, a „Sechzehene Gebetlein” imák részeként.⁴⁽⁴⁷⁾

A jegyzőkönyvben többször szerepel az „atyai” vagy „testvéri, kegyes és katolikus felvilágosítás”, illetve a „paterne, pie et catholice” vagy a „sanam” és egyszer az „ad fidelem et paternam admonitionem” kifejezés. Atyjához írott levelében erről a „kegyes és atyai bánásmódról” némi malíciával így vélekedik Gerengel: „Még hálás is vagy, milyen nyájasak ezek az egyházi urak.”

Anyja eladta szőlőjüket, és Pottschachtól (?) Salzburgig negyvenhat mérföldet (háromszázötven kilométert) gyalogolt, hogy fiát meglátogathassa. Engedélyt erre azonban még az érsektől sem kaphatott. Fiának levélben panaszkodott arról, aki a már idézett levelében megvigasztalta édesanyját, és arra kérte őt, hogy térjen vissza otthonukba.

Elgondolkodtató, hogy ha így bántak az anyával, hogyan bánhattak a rabokkal?

Feltűnő, sőt egyenesen ijesztő volt, hogy a papok mennyire nem akartak tudni semmiről. Időközben valószínűleg számot vetettek cselekedetük következményeivel, s a már említett „felvilágosítás” nyomán enyhítettek nézeteiken, sőt esetenként teljesen meg is változtatták azokat.

Legtöbbjük meglehetősen fiatal volt, Gerengel Simon volt köztük a legidősebb a maga 33 (vagy 27) évével. Valamennyiüket Nausea bécsi püspök szentelte pappá, Colmar kivételével, akit Laibach püspöke avatott fel. Négyen (Khrinis, Eysl, Ecker és Ortner) Mondseeből származtak, Colmar Laibachból, Muetler Münchenből, Gerengel Pottschachból és Schreyner talán Sopronból.

Az ellenük felhozott vádak nagyon figyelemreméltóak. Szó esik bennük a Lutheri Refomáció fő téziseiről. A vád fő alapja az egyház tanainak és tekintélyének megsértése volt. Ortner kivételével, akinél a jegyzőkönyvet (és talán a kihallgatást is) nyilvánvalóan gyorsan lezárták, valamennyiüknél az ebbéli felelősségük áll a legelső helyen.

A legtöbb jegyzőkönyv ezt követően a bizonyítással folytatódik, aztán a szentségek, a cölibátus, a mise és a szentek iránti álláspontok, szemléletek következnek (Némelyiküknél a szentségek és a mise kérdése egy

pontban szerepel.) Kifejezetten Máriáról csupán Khinis, Eysl és Ecker esetében tesznek említést. Ugyancsak az egyházi előírások megsértéseként rótták fel bűnül az eretnek könyvek birtoklását, a kereszteleseknél az anyanyelv használatát.

A jegyzőkönyvek tanulmányozása során az embernek az az érzése, hogy ez a „hat rab pap” szinte mindent bevallott, és az „atyai, kegyes és katolikus intelmek” hatására megbánta, visszavonta eretnek tévtanait. Felötlik azonban az a kérdés is, ha ez így van, miért nem engedték szabadon őket? Miért kellett negyedfél évet a börtönben raboskodniuk?

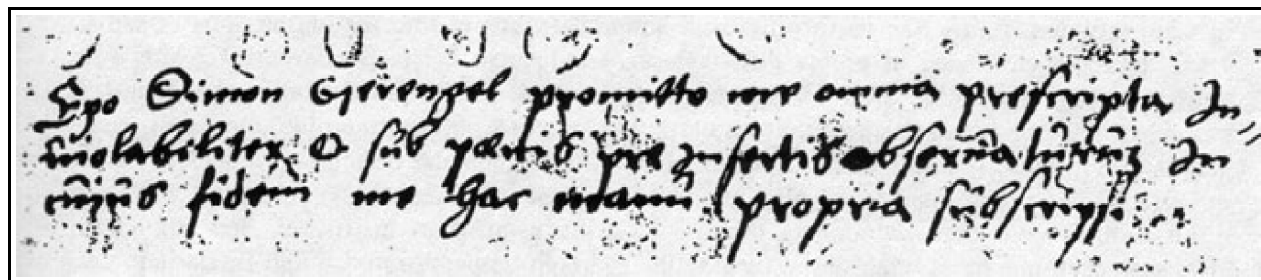
Gerengel írásaiból tudhatjuk meg, hogy ők mégis „nyakas lutheránusok” voltak és maradtak is. Fogsága idején született művei közül a legjelentősebb a „Vier geystliche Klaglieder”, valamint az anyjának, Maximilian Schwamberger közjegyzőnek, Leonhard Eubenberger bécsújhelyi polgármesternek és Florian Adelsperger aranyművesnek írott négy levél. 1553. június 27-én, alig két évvel a kihallgatási jegyzőkönyv felvétele után, azt írja anyjának, hogy „ő a szent evangélikus 162igazságért szenved, ártatlanul”; „nem tehetek – írja továbbá – a szent evangélikus igazság jóságos megnyilvánulása ellen, nem fordulhatok szembe a teremő Istennel, a Szentlélekkel, nem tehetek erőszakot a lelkiismeretemen.” Majd így folytatja: „Éjjel-nappal kénytelen lennék hazugságokat kiötleni, hogy az egyszerű népet áldozattá válásában megállítsam és maradásra bírjam; arcátlanul hazudnom kellene nekik, hogy az ő halotti vigíliájuk és rekviemjük hasznos és szükséges az örök üdvösséghez, és hogy a tisztítótűz csak keserves verejték és vér, istentelen szentmise áldozat árán kerülhetik el. Az élőknek az úrvacsorát Krisztus kifejezett óhaja ellenére, mint valami istentolvajoknak és rablóknak – ahogy őket Gelasius pápa nevezte – csak félig kelljen kiszolgáltatnom. Nemcsak a meghalt szenteket, hanem átkozott bálványokat, mint amilyen Zellben [értsd: Mariazellben] is van, kellene az emberek elé idéznem, és áldozataikról regélnem. Nekem is évente, vagy méginkább félévente új szakácsnőt vagy feleségpótlót (hívják, ahogy akarják) szereznem ... és más efféle gyalázatos dolgot művelnem. Ha ezt akarnám cselekedni, kedves Anyám, akkor nem lennék itt bezárva, akkor nagyra becsülnének, akkor nem egy lutheránus eretnek, hanem egy tiszteletreméltó kedves úr lennék... stb.” Végül arra inti anyját és feleségét, hogy „mindenekelőtt óvakodjatok a tévhiteltől, s különösen az istentelen áldozati miséktől, mert nem is hiszitek, milyen irtózatossá rejtethetnek magukban!”

Még egyértelműbben és keményebben fogalmaz, amikor válaszol Maximilian Schwambergernek, aki azt tanácsolta neki, hogy „hagyj fel ezzel az örültséggel, határold el magadat tőle!” 1553. szeptember 1-jén kelt levelében élesen visszautasítja ezt: „Lehet-e úgy a Krisztus iránti hitre tisztességesen és hamisítatlanul tanítani, Krisztus valóságos testét és vérének kenyér és bor alakjában kiszolgáltatni a Krisztusban hívóknak, hogyha magunkat erkölcstelen életet élve, megtartóztatjuk az Isten által elrendelt házasságtól?... Örültség? Neked és minden epikureusnak nem jelent semmit az, hogy az igaz kereszténység a legnagyobb és legkedvesebb kincs, mellette minden más elenyész?” – „Ha azonban te a Szent Evangéliumi Igazságot akarnád lelkiismeretesen és hitelesen elsajátítani, akkor ragaszkodj a Szentíráshoz, olvasd különös buzgalommal és komolysággal János Szent Evangéliumát, Pál apostol leveleit, különösen a rómaiakhoz, a galatákhoz, és az efezusiakhoz írottakat, valamint az Ágostai Hitvallást és annak Apológiáját, doktor Luther Márton Nagy Kátéjának tételeit, amik neked megvannak, aztán Melancthon Fülöp „Loci communes”-ét, majd vedd ezeket össze az egész pápista istentisztelettel, így majd gyorsan és biztosan meg tudod különböztetni az édeset a keserűtől, a fényt a sötétségtől, az igazat a hamistól, a Krisztust a Béliáltól. Tudd meg ezért, kedves testvér, hogy én – Isten segédelmével – az egyszer már megismert és elfogadott igazságomról nem mondok le, kerül amibe kerül. A világ engem kiközösít és kárhózzá ítélt, istentelennek, eretneknek bélyegez meg? Az én Krisztusom majd feloldoz és megszabadít. Meg tud engem a világ

rémisztetni? Lehet, de Krisztus meg tud vigasztalni. Képes engem a világ – ahogy hangoztatja – örökké rabságban tartani? Krisztus meg tudja nekem rövidíteni ezt a földi mulandóságot, és aztán az igazi megváltást és üdvösséget ajándékozza majd nekem. A világ akár tönkre tehet, megölhet, de az én Uram, Jézus Krisztus majd feltámaszt, életre kelt és az örökkévalóságban megtart engemet. Ő ezt tudja és akarja. Ezért mondom én néked, kedves testvérem, hogy – Isten segedelmével – nem mondok le a valódi, tiszta kútfőből eredő evangéliumi igazságról a gyalázatos papság istentelen tévhiteiért, melyek csak tisztátalan, bűzlő pocsolyák. A sorsomat Isten kezébe teszem le.”

163 Az a levél, melyet a bécsújhelyi polgármesternek írt, 1554. január 24-én, a következő szavakkal kezdődik: „A megismert és elfogadott szent evangéliumi igazság – Isten és a Szentlélek kegyelméből – állandóan gyarapszik, és állhatatosan megmarad az idők végezetéig.”

A negyedik levélben, melyet Florian Adelsperger aranyművesnek 1554. április 30-án írt, így vélekedik a házasságról és a cölibátusról: „Jaj itt és most a szellemtelen szerzeteseknek, apácáknak és papi személyeknek az átkozott papságban, mert nagy részük szégyentelenül, nyílt erkölcstelenségben él az emberek szeme láttára, és nyilvánvaló gyalázatos életmódjukkal sok ártatlan lelket botránkoztatnak meg újra és újra.” És ha „más hűséges tanítók, prédikátorok, egyházi emberek, akik nem akarnak ebben a főbenjáró bűnben élni, és – nyilvánosan és hivatalosan – megházasodnak, ők eretnokségben leledzenek, kiközösíttetnek, kárhozzatra ítéltetnek, elűzetnek, fogságra vettetnek és végül meg is öletnek.”

Gerengel Simon sajátkezű aláírása a reverzálison

Azután imában fordul Istenhez és kéri, hogy „térítsd jobb útra a bűnösöket, akik az istentelen pápaságban szintén ilyen dolgokba keveredtek, megsédültek, elcsábultak; add, hogy tiszteljék, szeressék és gondozzák az Istentől rendelt házasság intézményét; szívükből fakadóan forduljanak szembe ezzel az istentelen, erkölcstelen, tisztátalan pokollal; távolodjanak el az ilyen dolgoktól, és mint a test ördögét, kerüljék és óvakodjanak tőlük.”

A „Vier geystliche Klaglieder Simonis Gerengel in seiner langwirigen Gefencknuss gesungen” című művében is bizonyosságot tesz megingathatatlan hitéről és reménységéről, mindenekelőtt a következőképpen: „Szilárdan hiszem, Uram Jézus, hogy Te vagy a Megváltó, és a Szentlélekkel vigaszt nyújtasz; szívemet mindenkor megóvod a csüggedéstől, megerősítesz engem az igaz hitben; szüntelenül és a végsőkig segítesz elviselni szenvedéseimet.”^{[5\(48\)](#)}

Pausz József

***

A jegyzőkönyv és a reverzális átírata:

Anno a natiuitate dominj Millesimo, quingentesimo, quingagesimo primo, Indictione nona, die lunae tertia mensis Augusti, et alijs Infranotatis diebus, Ex speciali Reuerendissimi ac Illustrissimi principis et domini domini Ernesti Confirmati in Archiepiscopum Ecclesiae metropolitanae Salzeburgen(sis), apostolicae sedis legati, Comitis Palatini Rheni, ac superioris et Inferioris Bauariae ducis et domini nostri gratiosissimi mandato, Reuerend(us) et generosus 164 dominus dominus Christophor(us) a Lamberg decanus ac Vicarius in Spiritualibus eccl(es)iae metropolitanae, et Officialis Curiae Salzeburgen(sis): necnon Venerabiles ac Egregij Viri dni frater Johannes Gressênicus professus ordinis Sancti dominici Sacrae Theologiae Baccalaur(eus), m(agiste)r Johannes Man plebanus in Amhering, et Johannes Pachmair Vicepleban(us) Ciuitatis Salzeburgen(sis): Examen Viennae ex serenissimae Regiae Maiestatis com(m)issione, cum p(res)b(yte)ris captiuis iam huc ad Salispurgam transmissis et destinatis, super illorum excessibus medio prestito Iuramento habitum, in mei Notari publici subscripti p(raese)ntia, repetierunt, necnon eosdem p(res)b(yte)ros contra orthodoxam et Catholicam ecc(lesi)am, suis erroneis opinionibus, lapsos paterne, pie et Catholice sacris literis Informarunt et adhortati sunt, finitis itaq(ue) h(uius)modi adhortationibus et Informationibus pijs et sanis, Dicti, p(raes)b(yte)ri, sic ut premittitur, lapsi et deinde instructi responderunt et Corda seu animos suos premeditate (.uti asseruerunt.) declararunt, Vt sequitur. **Johannes Muetler** parrochus in Schwarznepach absq(ue) t(ame)n Inuestitura et Confirmatione loci Ordinarij, suae aetatis in Vicesimo septimo anno, l(egi)time natus prope Monacum frising(iae) dioces(is), ante quadriennium, a Reuerendissimo domino Nausea Episcopo Viennen(si): absq(ue) l(itte)ris dimissorialibus, et circa sacramenta minime Interrogatus neq(ue) instructus, Sed admodum succincto examine, extra temp(or)a a Iure statuta sacris initiatus, pro huiusmodi Iniciatione <et festiuatione> dicto dno Episcopo et eius Notario ferme duodecim florenos Renenses, exoluere debuit.

De eccl(esi)a et eius auc(torita)te

Summum pontificem caput ecc(lesi)ae, et ecc(lesi)am sanctam, Orthodoxam et Catholicam ab apostolis deriuatam, Vnacum eiusdem Ceremonijs firmiter credit, et non, uti prius respondit, putat. Nullos alios libros, quam bibliam solu(m)modo possidet. [2] Quod in prima depositione sua allegauit, Se de sectis hodiernis *neq(ue)* <non> iudicare neq(ue) renuntiare posse, Illa verba ad dictorum dnorum examinatorum piam informationem reuocat, et credit quod quilibet <...> *co(m)pos Christianus* homo de uera Ecc(lesi)a Iudicare possit *quaenam sit, et quas habeat notas in g(e)n(er)e necessario scire teneatur*. Ecclesiam Malignantium et scismaticorum abominatur et execratur <contemnit et nihil de eadem sentit>, Sed quidquid Vera et uniuersalis ecc(lesi)a precipit *illud e(ss)e* obseruandum et *illi* obtemperandum asserit.

De sacramentis.

Septem sacramenta firmiter credit, et alia in primo examine circa hanc rubricam, Sacramentorum per eum confessa, adhuc approbat.

Vsus est <functus> hucusq(ue) benedictionibus Salis, aque, palmarum et hui(usmodi) similium, et laudat easdem.

De Caelibatu cl(er)icorum.

Fatetur se ex causis in pruna examinatione descriptis, uxorem duxisse, et eam amouere non posse, obijciendo diuum paulum ad Corinth: Si acceperis uxorem non peccasti, Melius est nubere quam uri, et quod Leuite in ueteri testamento habebant uxores. Demum per pias, et paternas informationes Sacrarum

l(itte)rarum sibi Iohanni per dnos examinatores ex diuino zelo obiectarum adductus confitetur se <... hoc sacramentum> errasse, peccasse, et ab eccl(esi)ae Verae *praeceptis* deuiasse, offerendo se dictam suam <praesentem> coniugem oblegare, et ad eccl(esi)ae uere gremium redire et huic obtemperare ueile.

De rasura affirmat suum primum dictum, et *pollicetur eme(n)datione(m)*. [3]

De Iustificatione.

Circa Iustificationem et Ceremonias repetit suam primam responsionem et easdem affirmat [et] *Ecclesia Catholica*

Quod autem aliquando in oratione seu dicendis horis Canonicis segnis atq(ue) negligens fuerit, dicit se male egisse, et posthac se emendare intendit.

165 Sanctos in caelis esse credit, et non putat, ut prius, Sunt etiam honorandi et inuocandi, ut pro nobis intercedan et orent.

Die Martis quarta mensis Augustj
examinatus et informatus.

Martinus Colman p(res)b(yte)r de Labaco ex quondam dno Iohanne Colmari p(res)b(yte)ro, procreatus, plebanus in khumpach, Viginti quatuor annorum aetatem habens, Labaci, Viennae, et Noua Civitate operam dedit l(itte)ris, per Dimidium *annum* in sacris constitutus, per Episcopum Labacen(sem) confirmatus, In quatuor diebus extra tempora ad omnes sacros ordines *sine* examine et pia instructione (Illegitima et damnata genitura non obstante) solita, et consueta admissus et ordinatus, pro huiusmodj admissione et ordinatione ferme octo libras denariorum erogauit.

De eccl(esi)a et eius auc(torita)te.

Circa <hanc Rubricam> *hunc articulum* in sua prima responsione persistit, <habere> *interrogatus quib(us) vtatur libris, dicit se habere* teutonicum nouum testamentum.

Aliquando penes d(omi)n(u)m **Simonem Gerengl**, (cui tunc temp(or)is farra <...> legit aliquem tractatum per Martinu(m) Lutheru(m) editum, an autem [4] Zwinglius et alij h(uius)mo(d)j farinae in n(ost)ra uera eccl(esi)a existam penitus *ignorat, et totius diffinitionis eccl(esi)ae sanctae plane<...> [ign]arus* petens desuper humillime, paternam <et deificam> instructionem, que tandem sibi impartita fuit, *cui etia(m) lubens co(n)sensit.*

De Caelibatu.

Suam primam Confessionem ratificat et dicit se Margarethe monialj professe monasterij in kirchperg, ante susceptos ordines matrimonium promississe et Impregnasse, dein consequutis ordinibus et in sacerdotio constituto, eandem Monialem (.causante sua *crassa* ignorantia.) in uxorem duxisse, ac a dno plebano in feystrix copulatos esse, Allegauit desuper Paulum i. ad Corint: 7 Capite, Bonum esse non attingere uxorem, Sed propter stupra uitanda suam quisq(ue) uxorem habeat etc.

Ad paternam et sanam Informationem sibi petenti impartitam fatetur se errasse, peccasse et contra eccl(esi)ae Catholica mandatum gravit(er) deliquisse, Ideo obtulit se dictam suam uxorem putatiuam abiectur(us), et Verae sanctae Eccl(esi)ae prompto animo posthac adhesuru(m), et ut p(ro)bum et honestum

presbyterum decet uitam institutum.

Quod autem hucusq(ue) non gesserit tonsuram repetit eam in primo examine allegatam, *et promittit eme(n)datione(m)*.

De Sacramentis.

Fatetur se quidem sic in Vienna respondisse, uti in primo examine apparet, Sed nunc ad piam adhortationem et instructionem dnorum examinatorum septem Sacramenta, et quod sub una specie com(m)unicand(um) sit, firmiter credit. Etiam sub una spetie (!) totum Corpus scilicet cum Carne et Sanguine latere et inesse. Circa diffinitiones Sacramentorum scilicet Baptismi, Confirmationis [5] et Ordinis interrogatus, plan ignarus apparuit, et petijt instrui quod quidem factum est. *Instructioni p(er) o(mn)ia co(n)sensit.*

Legit missas et dicit eandem e(ss)e com(m)emorationem passionis *Chr(ist)i* et sacrificiu(m) tam pro uiuis quam defunctis esse, contradicit sue prime responsionj.

De Sacrame(n)to p(ri)me inde cu(m) Ecclesia sentit.

De extrema unctione, ieunio, operibus *bonis* et institutionibus ac ordinationibus ecc(lesi)e pie sentit, nam ex sacra scriptura et ab ap(osto)lis Sanctis ac eccl(esi)a originem dicit sumpsisse. Ceremonias tenendas prout Catholica eccl(esi)a instituit, asserit. Credit etiam purgatorium esse.

De Iustificatione.

Catholica et pie sentit, sicuti sacrae l(itte)rae id declarant atq(ue) tradunt, ac bona opera esse meritoria, dicit.

166 De Sanctis.

Sanctam Mariam et ali(is)os sanct(is)os Credit esse erga Deu(m) n(ost)ros aduocat(os) et Intercessores, et eapropter merito Inuocandos. Circa dicendas horas Canonicas vult se posthac emendare, et eas fideliter p(er)soluere, Caetera aut(em) in hac rubrica contenta reuocat, et cum ecclesia tenet *in o(mn)ib(us) et singulis etia(m) hic n(on) positis*

Die Mercurij, quinta mensis Augusti predicti examinatus
ac pie Instructus.

[6] **Wolfgangus khrinis** p(res)b(yte)r Plebanus in Schonau, de Mansee oriundus, ac l(egi)timo thoro genitus, ante Biennium in p(res)b(yte)r(um), sine t(ame)n l(itte)ris dimissorialibus, et extra tempora consueta, a reuerendissimo dno Episcopo Viennen(si): ordinatus, pro h(uius)modi ordinatione dicto Episcopo octo floren(os) Renen(ses): in moneta exposuit.

De eccl(esi)a et eius auc(torita)e.

Bene sentit de eccl(esi)a universali et Catholica, et dicit eandem esse Congregationem omnium Christifidelium pie sentientium, et contemnit *adeoque execratur* eccl(esi)am scismaticorum et hereticorum. In festo palmarum suos parrochianos obiurgasse dicit, ea de causa, uidelicet, quum Ramuli de palmis (uti mos est Circa canticu(m), pueri etc.) ad imaginem Crucifixi <prostemiantur> proijciuntur, quod unusq(ue) (magno cum strepitu et huius actus dedecore) talem <prostratum> *iactum* Ramulum

nancisci satagit, Eapropter contra abusum et non contra actum sermocinatus est, Specificatos in primo examine et non alios libros se possidere dicit.

De Iustificatione.

Credit hominem perfidem, quae profluit ex charitate *initiative iustificari, et per <opera> bona in charitate facta co(n)sumate* <interuenientibus etiam bonis operibus que opera sunt fructus fidei>

De Sacramentis.

De Sacramentis tanq(uam) ignarus eorundem humillime petijt informationem, tande(m) ad fidelem et paternam admonitionem in sacris l(itte)ris fundatam credit firmiter septem Sacramenta in eccl(esi)a esse, et posthac gregem Christian(am) de eisdem instruere proposuit. Credit et omnino non dubitat, quin sub specie panis uerum Corpus Christi cum sanguine lateat. Circa com(m)unionem venerabilis Eucharistie sub una specie administrandum, cum eccl(esi)a tenet, quod vero semel unam personam sub utraq(ue) specie com(m)unicauerit, maxime dolet, et amplius non com(m)ittere uult. [7]

Hanc clausulam: Omnes laicos esse p(res)b(yte)ros penitus reuocat.

De Caelibatu.

Votum p(res)b(yte)rale astringere credit, Nihilominus t(ame)n dicit se ex carnis fragilitate et alijs de ca(us)is in prima sua responsione descriptis uxorem duxisse, et eandem ablegare seu dimittere non posse neq(ue) uelle, Licet paterne atq(ue) syncere diuinis l(itte)ris admonitus, perseuerans in sua erronea et minime fundata <...> opinione etc. *Altera tame(n) die rursus <rursus> instructus, sua(m) erroneam opinione(m) deposuit, et vxore(m) se ablegare uelle, promisit.*

De missa.

Constanter affirmat missam esse com(m)emorationem passionis Chr(ist)i, et non sacrificium, absq(ue) t(ame)n scripturarum sacraru(m) fundamento et in hac opinione pertinaciter p(rae)stitit. *Altero tame(n) die rursus informatus, et com(m)emoratione(m) et sacrificium credit.*

167 Quoad dicendas horas Canonicas, <in sua prima depositione heret, sed> *in quib(us) admodum neglig(e)n)s fuit, se peccasse ait, et amplius <non faciet> talem neglig(e)n)tiam haud com(m)ittet.*

De sanctis.

Affirmat quod Beata Maria uirgo pariter et Saneti, <secundum Augustinum, sunt propter Imitationem> honorandi et Inuocandi *sint* ut et ipsi pro nobis erga Cunctipotentem intercedant. Laudat <...> peregrinationes *Christianorum.*

<Credit uiuorum et mortuorum intercessionem> tenet etiam pro in *Chr(ist)o* defunctis esse orandum.

Die Iouis sexta predicti mensis Augusti
examinatus atq(ue) pie imbutus.

Simon Gerengl plebanus in Aspa(n)g natus in Potsche, prope Neunkirchen aufm Stainfeldt, extra thorum l(egi)timum, in decimo octauo anno, ante Sexennium, a Reuerendissimo dno Nausea Episcopo Viennen(si) absq(ue) examine, et dispensatione ap(os)tolica Illegitime [8] geniture, in sacerdotem factus, pro

co(m)pensatio(n)e <exnumeratio(n)e> h(uius)modj ordinatio(n)is predicto dno Nausea Episcopo circiter octo florenos dedit.

De eccl(esi)a et eius auct(orita)te.

Non putat, sed firmiter credit uera(m) et universale(m) esse eccl(esi)am, in qua Verbum Dei *syncere* sermocinatur, offert se talem eccl(esi)am suis parrochianis fideliter intimare uelle, allegat Chr(istu)m esse caput eccl(esi)e, et <abinde> eandem eccl(esi)am a Sancto Spiritu regi, sentit sum(m)o pontifici *ut capiti ministerialj* obtemperandu(m), Lutheranam et alias hereticas eccl(esi)as <tanq(uam) seductiuas spernit> abijcit, Petendo desuper suum *obtusar(um)* <grassum> ingenium Instrui.

De Iustificatione.

Pie sentit de Iustificatione, et in sua prima responsione p(rae)stitit.

De sacramentis.

Ad fraternam et piam exhortationem et instructione(m) dnorum Examinatorum, septem Sacramenta firmiter credit.

Approbat Baptismum infantulis prodesse.

Fatetur se unum infantem lingua materna seu teutonica Baptisasse, al(ia)s utitur formula agenda, reijcit Anabaptistas. In Sacramento uenerabilis Eucharistiae sub una spetie uerum Corpus Christi et uerum sanguinem *credit* esse, De transsubstantiatione nunc cum catholica eccl(esi)a tenet, et primam suam responsionem reuocat. Quod sub utraque specie *communicauit*, <secutus est> *secutum se dicit* dictis Pauli, qui ait, Iudeis sum Iudeus, graecis sum Graecus *etc. postea instructus dicit* <fessus est> se male in hac egisse, posthac autem se ab h(uius)modj abstinebit.

Adorandum hoc sacramentum constanter affirmat, quod aut(em) populu(m) hucusq(ue) ad id in suis sermonibus non instigauerit, male se egisse confitetur.

De lumine apud Sacramentum seruando, non recordatur *se vnq(uam) quippia(m)* predicasse. *Hunc tame(n) vsu(m) luminis cora(m) hoc <hoc>, sacrame(n)to, com(m)e(n)dat.* [9]

De missa.

Legit Missas prout in missali contine(n)tur.

Aliquando horas Canonicas ex <obcumbentibus> *oecurre(n)tib(us)* negotijs Intermittit.

Habet Breuiarium ex quo orat. *Neglige(n)tiam hactenus com(m)missa, dilige(n)tia sarciet.*

Credit quod missa sit com(m)emoratio, et Sacrificium pro uiuis et def uietis, et plan cum eccl(esi)a tenet. Dicit se una cum sua plebe cecinisse in eccl(esi)a, subscripta cantica, Videlicet khumb heyliger geyst, die zechen gebott, vnnd wir glauben all in ainen gott etc. quod autem 168 Euangelium, scilicet in principio erat Uerbum etc. et alias teutonicas cantilenas inconsuetas in eccl(esi)a cantauerit, asserit, se contra ritum eccl(esi)e <gessisse> *egisse.*

<Cum satisfactione> *Quod ad satisfactionem expactis (?) nostris attinet* tenet cum eccl(esi)a. Laudat Confessionem binam et enumerationem peccatorum et quod Confitentibus semper p(enitent)ia Iniungenda

sit.

Constat sibi de prima Confessione Viennae facta et eandem adhuc affirmare ac aliorum vicinorum exemplo ad matrimonium com(m)otus. Sed ad dñorum Examinatorum Theologicam informationem, fatetur se contra Institutionem sancte m(at)ris eccl(esi)e fecisse et deli<n>quisse, propterea sibi serio p(ro)posuit eandem suam pretensam uxorem quam primum dimittere, et ab se abijcere, ac ad Eccl(esi)e Vnionem redire.

De uotis.

Asserit se contra uotum primum peccasse.

Circa Ceremonias, haeret in sua prima responsione, Sed duntaxat contra abusus malos <sermocinauit> co(n)cionatus e(st).

De sanctis.

Sanctos honorandos et inuocandos, necnon suffragia *vivoru(m)* defunctis p(ro)desse credit, et ita gregem suum Chri(sti)anum in Cancellis Instituit. [10]

Die Veneris septima mensis Augusti
Interrogatus atq(ue) Informatus.

Iohannes Schreyner plebanus in Wismad, l(egi)time natus, habens aetatem uiginti quinq(ue) annorum, per triennium sacerdos, per Reuerendissimum dñm Nauseam Ep(iscopu)m Viennen(sem) absq(ue) examine extra tempora in p(res)b(yte)rum ordinatus, pro dictis ordinibus <prelibatum dñm Ep(iscopu)m octo florenum> *octo florenos* Renen(ses) enumerauit, uid(elice)t specificatos libros quos possidet, tanq(uam) haereticos ex explosos habere et abijcere, seu Vulcano tradere, <alioq(uin) in sua prima responsione permanente>

De eccl(esi)a et eius auct(oritat)e.

Circa diffinitionem eccl(esi)e dicit se admodum inscium et minime instructum esse, Petendo desuper sinceram instructionem. Credit ueram et Catholicam eccl(esi)am, in qua nos sum(us), et quae a sp(iritu) sancto gubernatur. Lutheranam ac alias scismaticas plane rejicit Sum(m)um pontificem tanq(uam) ministeriale caput eccl(esi)e esse affirmat.

Canones, constitutiones et ordinationes in eccl(esi)a institutas et erectas, censet obseruandas, quia eccl(esi)a non potuit errare.

De iustificatione.

Credit opera bona esse meritoria dum(m)odo ex uero fonte diuinae gr(ati)ae et merito christi profluant.

De sacramentis.

Ad petitam et sibi *factam* <imbursatam> Informationem, Credit septem Sacramenta, Primam responsionem Viennae factam penitus reuocat.

Obtulit, se posthac uelle in: baptismo – linguam teutonicam uitare, Sed institutioni eccl(esi)e <hoc> laudabiliter introductae <...> *more(m) gerere uelle*. Sacramentum venerabilis Eucharistie sub utraque specie in alienis parrochijs omnibus petentibus publice, in sua autem plebe nonnullis [11] priuatim t(ame)n

porrexit, Dicit se eccl(esi)e ordinationem fregisse et errasse. Imposterum h(uius)modi amplius non com(m)ittet, Credit, etiam quod sub una spetie Verum Corpus et *verus* sanguis Jesu Christi lateat.

169 Legit missas, utitur Canone, prout in libro missali Salzeburgen(si) continet licet hucusq(ue) tardus in oratione fuerit, uult t(ame)n se meliorare, et retardat(is) recuperare.

Credit missam esse Commemorationem et Sacrificium, prodesse etiam defunctis in purgatorio constitutis.

Binam et auricularem Confessionem tenet, etiam quod confitentibus specialis p(eniten)tia iniungenda sit.

Omnes patres familias esse institutores, et non sacerdotes, <suarum familium> suae familiae.

Fatetur extremam Vnctionem dari debere Infirmis sicut haec ab eccl(esi)a instituta *est* hucusq(ue) autem ex Ignorantia <Misterij huius sacramenti p(er) eum submiss(us)> *et exemplo alioru(m) amisit.*

Confirmationem etiam credit esse efficax Sacramentum.

De Caelibatu.

Dicit sacramentum matrimonij h(abe)re gratiam adiutricem, fatetur se et alios p(res)b(yte)ros matrimonia contraxisse <cum licentia tu(m) seu tolerantia dnj Valentinj patronj decani ruralis ibidem, qui quidem decanus angariatim ab illis Coniugatis p(res)b(yte)ris et a quolibet censum uidelicet duodecim solidos denariorum percepit, et Ipsemet respondens h(uius)modi censum illi Decano aliquoties assignauit>, <...> *Valentino patrono decano rurali ibid(em) eosdem contrahentes <...> non castigante et <...> non contraxissent, reus quidem de contracto matrimonio nunc paenitet, et offert se dictam suam uxorem pretensam amoturus et sancte eccl(esi)e penitus imposterum obtemperaturum.*

De sanctis.

Sanctos credit honorandos et invocandos *e(ss)e*, ut et ipsi pro nobis interceda(n)t. Circa Ceremonias, cum eccl(esi)a tenet.

[12] Benedicit sal, aquam, et h(uius)modi <similia>

Asserit Imagines Sanctorum esse incitamenta et signa deuotionis.

Die sabbati sequenti examinatus et Informatus.

Leonhardus Eyll de Mansee plebanus in feystritz, absq(ue) confirmatio(n)e residens, ex l(egi)timo matrimonio editus, circa uiginti sex annos, ante quinquennium ab Episcopo Viennen(si) in p(res)b(yte)rum ordinatus, Ex quo hucusq(ue) postilla Martini Lutheri, tractatulo Spangerij, et Cathecismo Sacceri usus est, obtulit se eosdem libros tanquam explosos amoturus.

De eccl(esi)a et eius auc(torita)te.

Credit unam ueram et Catholicam eccl(esi)am, in qua Dei uerbum sane predicatur *in qua alie note uerae ecclesiae inueniu(n)tur* Lutherom et alios hereticos in n(ost)ra Vera uniuersali eccl(esi)a propter illorum dissensiones et *hereser* non esse, ideo o(mn)es hereticorum errores penitus rejicit.

De Iustificatione.

Cum eccl(esi)a tenet, et credit quod opera n(ost)ra ex diuina gratia fluentia, <Iustificationem et meritum tribuunt> *iustifice(n)t et meritoria sint.*

De Sacramentis.

Credit et obseruat cum eccl(esi)a septem Sacramenta, Baptisauit infantes prout in prima sua responsione continetur et huc usq(ue) hac sacra: Baptismatis iuxta ritum et consuetudinem sancte m(at)ris eccl(esi)e administrauit.

Venerabilis Eucharistiae Sacramentum porrexit secundu(m) c(on)suetudinem eccl(esi)e sub una specie, quod autem Vxorem nobilis Georgij Stadler ad illius uehementem petitionem sub 170utraq(ue) specie com(m)unicauerit, male egisse se fatetur, ampli(us) h(uius)modj non com(m)ittet, Credit etiam sub una specie latere totum Corp(us) Christi cum carne et sanguine. [13]

Dicit se celebrasse missas, orasse horas Canonicas iuxta ritum Salzeburgens(sis) dioc(es)is. Credit missam esse Com(m)emorationem, et Sacrificium tam pro uiuis quam defunctis. De Confessione et satisfactione tenet cum *Ecclesia Catholica*. Tenet Sacramentum Ordinis prout prius respondit.

Caetera Sacramenta etiam credit cum Eccl(esi)a et posthac instigabit populum suum *ad* adorandum et uenerandum Sacramentum Eucharistiae.

Matrimonium Sacramentum credit, fatetur se cuidam Barbare Virginj fidem matrimonialem dedisse, Copulatione et Solemnizatio(n)e nuptiarum non subsequutis, Nihilominus t(ame)n Confessus se ab Eccl(esi)e Constitutione et sacris l(itte)ris h(uius)modj prohiben(dum): deuiasse et grauiter peccasse, Ea propter sibi serio dictam Barbaram a se abijcere et Imposterum non recolligere, necnon ad unitatem sancte m(at)ris Eccl(esi)e redire proposuit.

Ceremonias secundum Eccl(esi)e ritum obseruat, et bonas esse credit.

De sanctis.

Sanctos in caelis, unacum im(m)aculata uirgine Maria honorandos et Inuocandos esse pie credit, ut et ipsi nobis apud Deum Intercedant.

Eadem die Sabbathi examinatus atq(ue) pie instructus.

Johannes Eckher p(res)b(yte)r <non confirmatus> pastor in Rach *non ad ea(n)de(m) t(ame)n (con)firmatus* oriundus ex Mansee, in Vicesimo septimo suae aetatis anno, ac in Sacerdotio per triennium constitutus, a Reuerendissimo dno Nausea *Episcopo* Viennen(si) in p(res)b(yte)rum extra tempus a uere statutum, et sine examine ordinatus, pro h(uius)modj ordinatione dicto dno Episcopo ferme septem libras denariorum prestitit, al(ia)s suae primae responsioni penitus inhaeret, et eandem corroborat. [14]

De eccl(esi)a et eius auc(tori)tate.

De eccl(esi)a uera, Catholica et uniuersali pie ac sane sentit, et suam primam responsionem repetit.

De Iustificatione.

Credit firmiter opera n(ost)ra ex diuina gr(ati)a uenientia, esse meritoria.

De sacramentis.

Credit septem sacramenta in eccl(esi)a, et quod Conferant etiam ad animae salutem.

In uenerabilis Eucharistiae Sacramento dicit se Inprimis uehementer ex sua <grassa> *crassa* ignorantia errasse, sed nunc in Vna specie totum corpus Christi cum sanguine Inesse credit. Com(m)unicauit suas ouiculas solum(m)odo sub una specie, prout eccl(esi)a ordinauit, hoc Sacramentum adorandum quoq(ue) credit, et ad <paraliticos seu> infirmos sum(m)a cum reuerentia (uti decet) se tulisse ait.

Missam, Com(m)emorationem passionis Chr(ist)i et Sacrificium esse dicit ac prodesse uiuis et defunctis, ac etiam pro illis orandum <...> credit.

Extremam unctionem nunq(uam) contempsit, Sed eandem cum eccl(esi)a approbat.

Ad sinceram et orthodoxam dnorum Examinatorum Informatione(m), matrimonium esse Sacramentum ac a Saluatore n(ost)ro <Instutum> *instituto(m)* credit, quod autem cuidam Vrsulae tunc in Virginitate constitutae matrimonium (cui nunc cohabitet) promiserit, in euentum t(ame)n si Concilium g(e)n(era)le, seu eccl(esi)a hoc permetteret seu concederet. nondum aut(em) Copulatus seu Solemnizatus, fatetur nihilominus se contra diuinum et 171 eccl(esi)e preceptum sinistre fecisse, offerendo se dictam Vrsulam amotur(us) [15] et sancte eccl(esi)e ac suis superioribus obtemperatur(us).

Absq(ue) grauamine conscientiae suae proponit se maiores etiam p(res)b(yte)ratus ordines (contracto matrimonio non obstante) suscepisse, nunc q(ui)dem Idipsum dolet.

Credit uota Deo Cunctipotenti facta hominem obligare.

De Sanctis.

Credit Beatam Mariam uirginem im(m)aculatam et alios s(an)ctos esse uenerandos et Inuocandos, quia et ipsi pro nobis Intercedere possunt.

Ceremonias consuetas in eccl(esi)a Dei se seruasse ait, *et earu(m) bonu(m) vsu(m)* <si in bono utuntur, easdem> approbat.

Die Solis nona mensis Augusti Examinatus, Instructus et Informatus.

Christophorus Ortner de Mansee professus Monasterij in Polna, necnon absq(ue) inuestitura plebanus in Puechperg, ex l(egi)timo thoro genitus seu natus, ferme uiginti quatuor annos h(abe)ns, quadriennalis p(res)b(yte)r, a Reuerendissimo dno Episcopo Nausea sacris Iniciatus, post assumptum p(res)b(yte)ratus gradum monasterium egressus cum lice(n)tia t(ame)n sui prelati, vult atq(ue) intendit Coruinum quem possidet quamprimum abijcere.

De ecc(lesi)a et eius auc(tori)tate.

De iustificatione.

De Sacramentis.

Circa has Rubricas pie atq(ue) sincere cura ecc(lesi)a sentit, ac suae prime responsioni inhaeret, et eandem affirmat. [16] Ex persuasu aliorum instinctu duxit Vxorem Sophiam nomine, *ex alio* <apud alium> (eo autem insciente) grauidam, nunc uero ex causa grauidationis dictam Sophiam a se clara abijisse, et (ut audiuit) eandem alio Viro esse desponsatam, Quam <propter suum discessum> Imposterum amplius <non>

recolligere seu reassumere no(n) Intendit, *aut vult*.

Ceremonias ab ecc(lesi)a hucusq(ue) obseruatas et ordinatas sine Intermissione obseruat, ut illius parrochiani testabuntur.

Super premissis omnibus et singulis dicti Captiui p(res)b(yte)ri gratiam et misericordiam petieru(n)t et quilibet eorum petijt et humiliter postulauit etc.

Actum Salzeburge in Domo Consistoriali ibidem, sub anno, Indictione, mense et diebus quibus supra.

***

Ego Simon Gerengel p(res)b(yte)r et olim plebanus in Aspang natus de Potsche prope Neukirchen, Vniuersis et singulis notum facio, per p(rae)sentes, Posteaquam ex Sacrae ac Serenissimae Romanae Regiae Maiestatis mandato, ob manifestam et scandalosam a Catholica et orthodoxa religione defectionem, quam in animae meae, necnon et proximi mei damnationem et periculosam offensionem, contra catholicam ap(osto)licamq(ue) Veritatem graviter erravi, in dicta parrochia Aspanng captus, et inde Viennam ductus, ibidem aliquot temporis carcere detentus, et meis erroribus per sacrae Scripturae doctos examinatus, Postmodum praelibata Regia Maiestas me captiuum Illustrissimo Principi et d(omi)no Ernesto, Comiti Palatino Rhaeni ac Utriusq(ue) Bauariae, Duci ex tunc temporis Archiep(isco)p(ato) Saltzeburgen(sis) regnanti praesentari fecit, et hic sic Saltzeburge, in arce archiep(isco)pali tempus quoddam Carceribus com(m)issus sui tandem ordinatione praefati Principis de erroribus meis a doctis Theologis ita sincere instructus vt illis erroribus abjuraverim ob quod ex Imata Clementia ac benignitate Reuerendorum ac nobilium dominorum constitutonun ac deputatorum eiusdem Archiepiscopatus Oeconomorum d(omi)norum meorum gratiosorum, post accepta(m) huius mei miseri lapsus et erroris praescripti recognitionem necnon Veram Cordis contritionem et paenitentia(m) ac Reuocationem, e carcere clementer liberatus sum, quocirca equidem per 172 sacerdotalem meam dignitatem atq(ue) fidem polliceor ac promitto istam captiuitatem, quam ego graui mea transgressione iuste com(m)erui, maiorem quoq(ue) com(m)eritus, erga sacram Romanor(um) Regiam Maiestatem, D(omi)rum Electum in Archiepiscopum, ac gratiosum Principem, et d(omi)num Ernestum praetactum, vel d(omi)nos Oeconomos, seu quascunq(ue) alias personas, praedictae mese causa fuerunt, vel suspecti habiti sunt, aut habentur, neq(ue) per me, neq(ue) alium seu alios quoscunq(ue) meo nomine publice seu occulte, directe uel indirecte nunq(uam) ultra vindicandi, aut me ipsum defendendi animo refricare, vlisci, aut exprobrare, verem vniversos et singulos sub inclementi et graui poena cuiuscunq(ue) damni et ob[2]trectationis securos reddere, super quibus ego praedictus <Martinus Cellman> Simon Gerengel corporale praesto Juramentum etiam se b fide dignitatis presbyterj, ac alijs et grauissima perfidis, et in pontificum Constitutionibus et sacris Canonibus expressa infligenda poena, denuo promitto, quod supra continetur, quicquam quouis modo, aut quaesito colore peracturum. Sic me Deus adiuuet, et haec Sancta Dei Euangelia, in cuius rei fidem et euidentis testimonium has obligationis literes manu propria subscripsi, Actum Salzeburgae.

Ego Simon Gerengel promitto me omnia praescripta inuolabiliter el sub poenis preinfertis obseruaturus in cuius fidem me hac manu propria subscripsi.

***

A jegyzőkönyv és a reverzális magyar fordítása:

+

Az úr születésétől számított 1551. évben, a kilencedik *indictio* alkalmával⁶⁽⁴⁹⁾, augusztus hónap harmadik hétfőjén és más, alább írott napokon, a legtisztetreméltóbb és legkegyelmesebb Ernő herceg úrnak, a salzburgi székesegyház megerősített püspökének, az apostoli szentszék legátusának, rajnai palotagrófnak, Alsó- és Felső-Bajorország hercegének, a mi legkegyelmesebb urunknak kegyes parancsára, a tisztetreméltó és nemes Christophorus a Lamberg dékán úr és a székesegyház lelki helyettese és a salzburgi kúria tisztségviselője, nemkülönbén más tisztetreméltó és kiváló férfiak: Johannes Gressenicus úr, a Szent Domonkos rend fogadalmasa, a Szent Teológia baccalaureusa; Magister Johannes Man, amheringi plébános és Johannes Pachmair, Salzburg városának segédplébánosa – Bécsben, a legfelségesebb Királyi Felség engedélyével vizsgálatot tartott az innen már Salzburgba átszállított és átirányított fogoly papok ügyében, azoknak letett esküjüktől való eltévelyedésük felől, nekem mint alulírott közjegyzőnek jelenlétében, megismételték, nemkevésbé ugyanezeket a papokat az igaz és egyetemes egyház ellen, saját tévelygő nézeteikkel eltévelyedettek, kegyesen és katolikus módon a szent írásokkal felvilágosították és buzdították, s miután ezt a buzdítást és kegyes és egészséges felvilágosítást befejezték, nevezett papok, amint engedélyt kaptak rá, eltévelyedve majd megintve válaszoltak és szívüket és lelküket előre felkészítve (amint azt ki is nyilvánították) kifejtették, amint alább következik.

Johannes Muetler, 27 éves schwarzenpachi plébános, de a helyi püspök beiktatása és megerősítése nélkül, törvényesen született a freysingi püspökség Monachusánál, négy évvel ezelőtt a tisztetreméltó Nausea bécsi püspök úr által, elbocsájtó levél nélkül, a szentségek felől egy kevésbé kikérdezve, de fel nem világosítva, hanem egy felettebb rövidreszabott vizsgálat keretében a beiktatási törvényben meghatározott időn kívül a szentségekbe beavattatott, s ezért a beavatásért a mondott püspök úrnak és jegyzőjének csaknem 12 rajnai forintot kellett fizetnie.

Az egyházzal és annak tekintélyéről.

Szilárdan hiszi, hogy a pápa az egyház feje, s hogy a szent, igaz és egyetemes egyház az apostoloktól származik, annak szertartásaival együtt, és nem gondolja azt, amit korábban mondott. Nincsen más könyve, csak a Biblia. [2] Amit első vallomásában nyilatkozott, hogy a 173mai szekták felől sem ítélni, sem hírt adni nem tud – e szavait a vizsgálóbiztos urak kegyes figyelmeztetésére visszavonja, és hiszi, hogy bármely ember képes megítélni az igazi egyházat, *hogy milyen az, és milyen ismertetőjegyei vannak [...] szükséges észben tartania.*

A gonosztevők és szakadárok egyházát <megveti és erről semmi véleménye nincs>, de megerősíti, hogy amit csak az igazi és egyetemes egyház előír, azt kell követnie és annak kell engedelmeskednie.

A szentségekről.

Szilárdan hisz a hét szentségben, és mind ahhoz tartja magát, amit az első vizsgálatkor e kérdésről a szentségekkel kapcsolatban vallott. Eddig is [...] *élt* a só, víz, páлмаágak stb. megáldásával, és dicséri ezeket.

A papi nőtlenségről.

Bevallja, hogy az első kihallgatáskor említett okok miatt megházasodott, és feleségét nem tudta elbocsájtani, Szent Pált idézve a Korinthusiakhoz írott levélből: „de ha veszel is feleséget, nem vétkezel” (1Kor 7,28a), „jobb házasságban élni, mint égni” (1Kor 7,9b), és hogy az ószövetségben a lévíták is házasságban voltak. Majd a vizsgálóbiztos urak által neki, Jánosnak, a szent írásokból istenfélelemmel idézett kegyes és atyai figyelmeztetései oda vezettek, hogy bevallotta tévelygését, vétkeit, és hogy az igaz egyház

előírásaitól eltért, felajánlván, hogy a mondott <jelenlévő> feleségét elbocsátja és az igaz egyház kebelébe visszatér, és neki engedelmeskedni akar.

A borotválkozásról először mondottakat megerősíti, és *megígéri hogy megjavul.* [3]

A megigazulásról.

A megigazulással és a szertartásokkal kapcsolatban megismétli első válaszát és megerősíti azokat...

A tekintetben pedig, hogy egykor az imádkozásban, illetve a zsolozsmázásban lanyha és nemtörődöm volt, beismeri hogy rosszul cselekedett, és ezután ebben meg szándékozik változni.

Hiszi, hogy a szentek az égben vannak, és nem úgy gondolkodik, mint korábban. Tisztelni kell őket és imádkozni kell hozzájuk, hogy értünk járjanak közben és imádkozzanak.

Augusztus negyedikén, kedden
kihallgatva és felvilágosítva

Martinus Colmar laibachi pap, néhai Johannes Colmar pap által választott krumpachi plébános, 24 éves, Laibachban, Bécsben és Bécsújhelyen tanult, fél év alatt avattatott be a szentségekbe, a laibachi püspök erősítette meg, négy nap alatt – határidőn kívül – valamennyi szent rendelésbe a szokott és kötelező vizsga és kegyes intések nélkül (mivel törvénytelen és kárhuzatos születés ténye nem állt fenn gátló okként) kibocsátották és felavatták, amiért csaknem nyolc fontdénárt fizetett.

Az egyházzal és annak tekintélyéről.

Ezzel a *hittétellel kapcsolatban* megmarad első vallomásánál, majd az *érdeklődésre, hogy miféle könyvei vannak, azt mondja, hogy egy német újszövetsége van.*

Régebben **Simon Gerenglnél**, aki akkoriban plébános volt, olvasott egy Luther Márton által kiadott valamilyen traktátust, vagy pedig [4] Zwingliét. Egyáltalában nincs tudomása arról, hogy effélék vannak a mi egyházunkban is, és az egyház ezekről mondott véleményével *sincs tisztában*, alázatosan kérve ezek után az atyai felvilágosítást arról, amiben járatlan volt, *amivel szívesen egyetértett.*

174A papi nőtleneségről.

Jóváhagyja első vallomását és bevallja, hogy a kirchbergi kolostorban levő Margit apácának a rendbe történő felvétele előtt házasságot ígért és őt teherbe ejtette, majd miután a rendbe belépett és a papságban megerősített, ugyanezt az apácát (aminek oka saját *otromba* tudatlansága volt) feleségül vette, s a feystrixi plébános össze is adta őket. Ezen felül idézi Pál Korinthusiakhoz írott első levelének hetedik fejezetét: „Jó a férfiúnak asszonyt nem illetni, de a paráznság miatt minden férfiúnak tulajdon felesége legyen” stb. (1Kor 7,1b–2). Saját kérésére azonban atyai és józan felvilágosításban részesítvén bevallja, hogy eltévelyedett, vétkezett és a katolikus egyház előírását súlyosan mellőzte, ezért felajánlotta, hogy fent említett, vélt „feleségét” elbocsátja és később teljes lélekkel az igazi szentegyházhoz fog csatlakozni, és erkölcsös és tisztességes paphoz illő életet fog élni. Arra vonatkozóan, hogy eddig nem viselt tonzúrát, megismétli az első vallomásában mondottakat és *megígéri hogy megjavul.*

A szentségekről.

Bevallja, hogy Bécsben úgy válaszolt, ahogyan az első vallomásból is kitűnik, most azonban a

vizsgálóbiztos urak kegyes buzdítására és intésére szilárdan hisz a hét szentségben és annak egy szín alatt való kiosztásában. Abban is (hisz), hogy egy szín alatt az egész test, ti. a hús és vér rejtőzik és megtalálható. A szentségekről, úgymint a keresztségről, a bérmlásról [5] és a rendről kikérdezve azokban teljességgel tudatlannak mutatkozott s kérte, hogy világosítsák fel, ami meg is történt. *A felvilágosítással mindenben egyetértett.*

Miséket mondott és vallja, hogy az megemlékezés *Krisztus* szenvedéséről és az élőkért és holtakért bemutatott áldozat, amiben ellentmond első vallomásának. *Az első szentségről az egyházzal azonos véleményen van.*

Az utolsó kenetről, a böjtről, a jó cselekedetéről, valamint az egyház intézményeiről és rendjeiről kegyesen vélekedik, mivel szerinte azok a szentírásból, a szent apostoloktól és az egyháztól eredeztethetők. Egyetért azzal, hogy a szertartásokat a katolikus egyház szokása szerint kell megtartani. Hiszi, hogy van tisztítóútz.

A megigazulásról.

Kegyes és katolikus módon vélekedik, amint a szent írások kijelentik és hagyományozzák, s azt mondja, hogy a jócselekedetek is érdemszerzőek.

A szentekről.

Hiszi, hogy Szűz Mária és a többi szentek Isten előtt ügyvédek és közbenjárók, éppen ezért méltó dolog őket segítségül hívni. A zsolozsmázással kapcsolatban a későbbiekben meg akar változni, s azokat hűségesen akarja mondani. Egyébiránt az e tárgyban mondottakat visszavonja, és az egyházzal tart *mindenben, még az egyes, itt nem részletezett kérdésekben is.*

Augusztus ötödikén, szerdán
kihallgatva és kegyesen felvilágosítva

[6] **Wolfgang Khrinis**, schonai plébános, törvényes házasságból született Manseeben, két évvel ezelőtt, de elbocsájtó levél nélkül, a szokott határidőn kívül, a nagytiszteletű bécsi püspök úr avatta pappá, amiért a mondott püspöknek 8 rajnai forintot fizetett érmékben.

Az egyházzal és annak tekintélyéről.

Helyesen vélekedik az egyetemes, katolikus egyházzal, hogy az minden kegyesen érző, Krisztushoz hű ember gyülekezete, s elítéli *sőt megátkozza* a szakadár és eretnekek egyházát. Elmondja, hogy a pálmaágak ünnepén (*in festo palmarum* = a húsvét előtti vasárnapon) megfeddte híveit, mégpedig abból az okból kifolyólag, hogy a pálmaágakat (ahogy azt szokása az ének körül a fiúknak) kereszt alakban dobálták le, amit mindegyikük (nagy kiabálással és 175 az egész aktus szégyenére) igyekezett elkapni. Ezért nem e szertartás, hanem csak az azzal történő visszaélés ellen beszélt. Azt mondja, hogy az első kihallgatáskor részletezettek kívül egyéb könyvei nincsenek.

A megigazulásról.

Hiszi, hogy a bűnös ember kegyelemből *igazul meg kezdetben, és a kegyességben véghezvitt jótettektől teljesedik be.*

A szentségekről.

A szentségek felől mintegy tudatlanságban lévén alázatosan kérte felvilágosítását, míg végül a hű és atyai intésre szilárdan hiszi, hogy a szent írásokban gyökerezik az egyház hét szentsége, és megígérte, hogy ettől kezdve a keresztyén nyáját ezekről ki fogja okítani. Minden kétséget kizáróan hiszi, hogy a kenyér színe alatt Krisztus igazi teste a vérrel együtt rejtőzik. A tiszteletreméltó úrvacsorai közösséget egy szín alatt kell kiszolgáltatni, ebben az egyházzal tart, azt pedig, hogy egyszer egy embert mindkét szín alatt megáldoztatott, rendkívül fájlalja, s tovább nem akarja követni. [7] Azt a kitélt, hogy minden világi hívő (laikus) egyben pap is, teljesen visszavonja.

A papi nőtlenségről.

Hiszi, hogy köti őt a papi fogadalom. Mindazonáltal bevallja, hogy a test törekenysége miatt és más – első vallomásában leírt – okokból megházasodott, s feleségét nem tudja és nem is akarja elbocsájtani. Bár atyai és kegyesen megintetett az isteni írásokból, kitarván saját tévelygésében és legkevésbé sem megalapozott véleményében stb. *Másnap azonban, ismételten kiokítva, letette tévelygő véleményét és megígérte, hogy feleségét elbocsájtja.*

A miséről.

Szilárdan hiszi, hogy a mise megemlékezés Krisztus szenvedéseiről, nem pedig szent áldozat, s nincs alapja a szent írásokban, és ebben a véleményében szilárdan kitart. *Másnap azonban, ismételten felvilágosítva, úgy hiszi, hogy megemlékezés is és szent áldozat is egyben.* Ami a zsolozsmázást illeti, <kitart első vallomásánál, de> *ebben annyira hanyag volt,* hogy beismeri vétkét és tovább <nem teszi ezt> *ezt a hanyagságot nem engedi meg magának.*

A szentekről.

Megerősíti, hogy a boldogságos szűz Mária és a szentek <Ágoston szerint az imitáció miatt> tiszteletreméltók és segítségül hívandók, s hogy ők értünk a Mindenhatónál közbenjárnak. Dicséri <...> *a keresztyének* zárandoklatait is.

<Hisz az élőkért és holtakért való közbenjárásban> Úgy tartja, hogy a *Krisztusban* elhunytakért imádkozni kell.

Augusztus hatodikán, csütörtökön
kihallgatva és kegyesen kioktatva

Simon Gerengl aspangi plébános, potschei születésű, ami Neunkirchen aufm Stainfeldt közelében van, törvénytelen származású, tizennyolc éves korában, hat évvel ezelőtt, a tiszteletreméltó Nausea bécsi püspök úr által, vizsga nélkül, a törvénytelen születés alóli apostoli [8] feloldozás nélkül, pappá szentelve. A felavatásért *cserébe* a fent mondott Nausea püspök úrnak kb. nyolc forintot adott.

Az egyházzal és annak tekintélyéről.

Nemcsak gondolja, hanem szilárdan hiszi, hogy az egyház igaz és egyetemes, amelyben az Isten Igéje *őszintén* hirdettetik, s felajánlja, hogy híveinek hűségesen fog nyilatkozni erről az egyházzal. Állítja, hogy az egyház feje Krisztus, és ezt az egyházat a Szent Lélek vezeti; egyetért azzal, hogy a pápának (*summus pontifex*) *mint a szolgálók fejének* engedelmeskedni kell, a lutheri és más eretnek egyházakat <mint szakadárokat megveti> elítéli, kérvén ezen felül, hogy eltompult elméjét világosítsák fel.

176A megigazulásról.

A megigazulásról kegyesen vélekedik, és kitart első vallomása mellett.

A szentségekről.

A vizsgálóbiztos urak atyai és kegyes buzdítására és felvilágosítására szilárdan hisz a hét szentségben.

Megerősíti, hogy a csecsemők keresztsége hasznos.

Bevallja, hogy egy csecsemőt anyanyelvén, azaz németül keresztelt meg, máskülönben az agenda formuláit alkalmazta, elutasítja az anabaptistákat. Hiszi, hogy a tiszteletreméltó oltáriszentségben egy szín alatt Krisztus valóságos teste és valóságos vére van jelen, az átlényegítésről most a katolikus egyházzal tart és első vallomását visszavonja. Abban, hogy két szín alatt áldoztatott, úgymond, Pál szavait követte, aki azt mondta: „zsidóknak zsidóvá lettem, görögöknek göröggé” (1Kor 9,20–21 – *parafrázis*), majd kiokítva <bevallja> elismeri hogy ebben rosszul cselekedett, és a későbbiekben ettől tartózkodni fog. Szilárdan megerősíti, hogy ezt a szentséget imádni kell, és hogy erre a népet mindeddig nem intette beszédeiben, bevallja, hogy rosszul cselekedte.

Az [oltári]szentségnél őrizendő fényről nem emlékszik, hogy valaha valakinek prédikált volna. *Ajánlja, azonban, hogy az [oltári]szentséggel szemben ezt a fényt használni kell.* [9]

A miséről.

Olvassa a miséket, úgy ahogy azok a misekönyvben vannak. A zsolozsmázást időnként felmerülő munkái közé beiktatja.

Van breviáriuma, amelyből imádkozik. Eddig követett tunyaságát szorgalmasan helyre fogja hozni.

Hiszi, hogy a mise megemlékezés és az élőkért és holtakért hozott áldozat, és teljesen az egyházzal tart. Azt mondja, hogy a templomban együtt szokta énekelni a hívekkel az alábbi énekeket, úgymint „Khumb heylliger geÿst; die zechen gebott; vnnd wir glauben all in ainen gott” stb. Arra vonatkozóan, hogy az evangéliumot, ti. a „Kezdetben volt az Ige” stb. [kezdető dalt] és más, az egyházban szokatlan német dalokat énekelt, megerősíti, hogy az egyház szokása ellen cselekedett. Ami az általunk előadottakra vonatkozik, azokban az egyházzal tart. Dicséri a kettős gyónást és a bűnök felsorolását és hogy a gyónókra mindig penitenciát rónak ki.

[Itt valószínűleg a papi nőtlenségről szóló rész következik.] Kitart Bécsben tett első vallomása mellett és azt olyannyira megerősíti, hogy más szomszédai példájára házasságra lépett. De a vizsgálóbiztos urak teológiai magyarázatára bevallja, hogy az anyaszentegyház rendelkezése ellen cselekedett és azt elhagyta, ezért komoly ígéretet tett arra, hogy említett feleségét minél előbb elbocsájtja, magától elveti, és visszatér az egyház egységébe.

A fogadalmakról.

Megerősíti, hogy első fogadalma ellen vétkezett.

A szertartásokkal kapcsolatban megmarad első vallomásánál. Csupáncsak a rosszindulatú visszaélések ellen beszélt.

A szentekről.

Hisz a szentek tiszteletében és azoknak segítségül hívásában, továbbá, hogy az élők ítélete hasznára van a halottaknak, és tanácsaiban is ily módon okította keresztény híveit. [10]

Augusztus hetedikén, pénteken
kihallgatva és felvilágosítva.

Johannes Schreyner wiesmathi plébános, törvényes születésű, huszonöt éves, három éve pap, a tiszteletreméltó Nausea bécsi püspök úr által, vizsga nélkül, a szokott határidőn kívül, pappá szenteltetett, nevezett felszentelésért <a fent mondott püspök úrnak nyolc forintot adott> *nyolc 177rajnai forintot* fizetett. Birtokában levő felsorolt könyveit, eretnokségeknek és utálatosságoknak tartja, azokat elveti és a tűznek adja át. <Máskülönben megmarad első vallomásánál.>

Az egyházzal és annak tekintélyéről.

Az egyház meghatározásával kapcsolatban bevallja, hogy különösen tudatlan és igen kevésbé felvilágosult, kérvén ezért őszinte felvilágosítását. Hisz az igaz katolikus egyházban, amelyben mi vagyunk, s amely a Szent Lélektől kormányoztatik. A lutheránusokat és más szakadárokat teljesen elveti, megerősíti, hogy a pápa mintegy az egyház szolgálóinak feje. Az egyházban megalapított és felállított törvényeket, jogokat és rendet követendőnek véli, mivel az egyház tévedhetetlen.

A megigazulásról.

Hiszi, hogy a jócselekedetek érdemszerzők, mivel az isteni kegyelem igaz forrásából, és Krisztus érdemeiből fakadnak.

A szentségekről.

A kért és megkapott felvilágosításra hisz a hét szentségben és Bécsben tett első vallomását teljesen visszavonja.

Felajánlja, hogy a későbbiekben keresztelekor kerülni fogja a német nyelvet, s az egyház dicséretes módon bevezetett *szokásához akarja tartani magát*. A tiszteletreméltó oltáriszentséget két szín alatt más hívőknek – mindenkinek saját kérésére – nyilvánosan, saját hívei körében azonban csak némelyeknek [11] mégpedig szűk körben szolgáltatva ki. Bevallja, hogy ezzel megsértette az egyház rendelkezését és tévelygésbe esett, a későbbiekben ezért ezt nem fogja követni. Hiszi, hogy egy szín alatt is Jézus Krisztus valóságos teste és *valóságos vére* rejtezik.

Olvassa a miséket, zsolozsmázik a salzburgi misekönyv rendje szerint, s bár mindeddig renyhe volt az imádkozásban, meg akar javulni, és a renyheségből meg akar térni. Hiszi, hogy a mise megemlékezés és áldozat, és hasznára van a tisztítótűzben levő halottaknak. A kettős fülbegyónást elfogadja, és azt is, hogy a gyónókra különleges penitenciát kell kiróni. Valamennyi családfő alapítója, nem pedig papja családjának. Vallja, hogy utolsó kenetet kell adni a betegeknek, amint azt az egyház elrendelte, ezt azonban eddig tudatlansága miatt és *mások példájára elhanyagolta*.

A papi nőtlenségről.

Azt mondja, hogy a házasságnak segítő kegyelme van; bevallja, hogy más papokat is összeadott <patrónusa, Valentinul alesperes úr engedélyével és tudtával, aki esperesként a házasulandó papoktól

részletekben bizonyos taksát, mégpedig tizenkét lobidus dénárt kapott, és ugyanő feleli, hogy hasonló taksát az esperesnek néhány alkalommal kifizetett> *patrónusa, Valentinus alesperes úr azokat összeadván ... nem házasodtak össze, azt pedig, hogy tanúként...* A házasságkötést most szégyelli és felajánlja, hogy említett feleségét el fogja bocsájtani és a szent egyháznak *ettől kezdve* teljesen engedelmes lesz.

A szentekről.

Hiszi, hogy a szenteket tisztelni kell és segítségül kell hívni, hogy értünk közbenjárjanak. A szertartásokkal kapcsolatban az egyházzal tart.

[12] Megáldja a sót, a vizet és más efféléket.

Megerősíti, hogy a szentek képei az ájtatosság serkentő szereit és jelképei (*incitamenta et signa devotionis*).

178A következő szombaton kihallgatva és felvilágosítva.

A manseei **Leonhard Eyll**, megerősítés nélküli feystrizi plébános, törvényes házasságból született, kb. huszonhat éves, öt évvel ezelőtt a bécsi püspök szentelte pappá. Attól kezdve mindeddig Luther Márton pontilláját, Spanger traktátusát és Sacer katekizmusát használta, de felajánlotta, hogy azokat mint utálatosságokat el fogja vetni.

Az egyházzal és annak tekintélyéről.

Hisz az egy, igaz és katolikus egyházban, amelyben Isten Igéje teljesen prédikáltatik s *amelyben az igazi egyház más ismertetőjegyei is fellelhetők*. Luthert és más eretnekeket a mi igaz egyetemes egyházunkban azoknak elszakadása és *eretneksége* miatt nem tűri, ezért az eretnekek minden tévelygését mindenestől elveti.

A megigazulásról.

Az egyházzal tart, és hiszi, hogy cselekedeteink az isteni kegyelemből folynak, *és igazzá lesznek és érdemeket szereznek*.

A szentségekről.

Hiszi és tiszteli az egyházzal a hét szentséget, megkeresztelt csecsemőket, amint az első vallomásában is benne van, és mindeddig a keresztelezés szentségét az anyaszentegyház előírása és szokása szerint szolgáltatta ki.

A tiszteletreméltó oltáriszentséget az egyház szokása szerint egy szín alatt, de azt, hogy Stadler György nemes feleségének, annak erőszakos kérésére mindkét szín alatt szolgáltatta ki, bevallja, hogy rosszul tette, s a későbbiekben ezt nem fogja elkövetni. Hiszi, hogy egy szín alatt Krisztus egész teste, a hússal és vérrel rejtezik. [13]

Azt mondja, hogy tartott miséket, zsolozsmázott a salzburgi érsekség rítusa szerint. Hiszi, hogy a mise megemlékezés és az élőkért és holtakért való áldozat. A gyónással és az elégtétellel kapcsolatban a *katolikus egyházzal* tart. A rend szentségéről úgy vélekedik, mint az első vallomásában.

A többi szentségről is az egyházzal együtt hisz és ezentúl buzdítja híveit az oltáriszentség imadására és tiszteletére.

A házasságot is szentségnek hiszi, bevallja, hogy egy bizonyos Barbara nevű leánynak házassági ígéretet tett, de egybe nem keltek és esküvőjük nem volt, mindazonáltal bevallja, hogy ebben is az egyház tanai és a szent írások tiltásától eltért és súlyosan vétkezett. Emiatt megígérte, hogy a fent mondott Barbarát magától elbocsájtja és később sem fogadja vissza, ezzel együtt visszatér az anyaszentegyház egységébe.

Az egyház rítusa szerint tiszteli a szertartásokat és hiszi, hogy azok jók.

A szentekről.

Kegyesen hiszi, hogy a szentek az égben – a szeplőtelen szűz Máriával együtt – tisztelendők és segítségül hívandók, hogy ők is értünk Istennél közbenjárjanak.

Ugyanazon a szombatnapon kihallgatva és kegyesen kioktatva.

Johannes Eckher <nem megerősített> pap, a rachi lelkeszségben *nem megerősítve*, manseei születésű, huszonhét éves, három éve áll papi szolgálatban, a nagytiszteletű Nausea bécsi *püspök* úr szentelte pappá a jogosan megszabott határidőn kívül, mégpedig vizsga letétele nélkül, amely felszentelésért a mondott püspök úrnak kb. hét font dénárt fizetett ki. Máskülönben első vallomását teljesen fenntartja, és azt megerősíti. [14]

179Az egyházzal és annak tekintélyéről.

Az igaz, katolikus és egyetemes egyházzal kegyesen és józanul vélekedik, és első vallomását megismétli.

A megigazulásról.

Szilárdan hiszi, hogy cselekedeteink az isteni kegyelemből származnak, ezért érdemszerzők.

A szentségekről.

Hisz az egyházban levő hét szentségben és hogy azok a lélek üdvösségéhez is elvezetnek.

Azt mondja, hogy a tiszteletreméltó oltáriszentségben először erősen vétkezett saját vaskos tudatlansága miatt, de most hiszi, hogy egy szín alatt Krisztus egész teste a vérrel együtt benne lakozik. Saját nyáját csak egy szín alatt áldoztatta, miként azt az egyház előírta, s hiszi, hogy ezt a szentséget imádni is kell, és azt állítja, hogy a betegeknek a legnagyobb tisztelettel (ahogy illik) kiszolgáltatta azt.

Azt mondja, hogy a mise Krisztus szenvedéseiről való megemlékezés és hasznára van élőknek és holtaknak is, és hiszi, hogy az utóbbiakért imádkozni is kell. Az utolsó kenetet sohasem vetette meg, hanem azt az egyházzal együtt megerősíti. A vizsgálóbiztos urak őszinte és egyenes felvilágosítására hiszi, hogy a házasság Megváltónktól *létrehozott* szentség, azt azonban, hogy egy bizonyos Ursulának, akit akkor szüzességben talált (s akivel most együtt él), házasságot ígér, ha az általános gyűlés, avagy az egyház ezt megengedi és erre felhatalmazza, de még nem keltek egybe és nem kötöttek házasságot, mindazonáltal bevallja, hogy ebben az isteni és egyházi parancs ellenére cselekedett, felajánlva, hogy a mondott Ursulát elbocsájtja [15] és a szent egyháznak, valamint saját feljebbvalóinak engedelmeskedik.

Bevallja, hogy lelkiismeretének sérelme nélkül nagyobb papi tisztségeket vállalt (mivel házasságkötés ebben nem akadályozta), amit most fájjal.

Hiszi, hogy a Mindenható Istennek tett fogadások az embert kötelezik.

A szentekről.

Hiszi, hogy a boldogságos szeplőtelen szűz Mária és más szentek is tisztelendők és segítségül hívandók, mivel értünk közbenjárni képesek.

Állítja, hogy az Isten egyházában szokott szertartásokat kiszolgálja, és megerősíti azok *hasznát*.

Augusztus kilencedikén, vasárnap kihallgatva, kiokítva és felvilágosítva.

A manseei **Christophorus Ortner**, a polnai kolostor fogadalmasa, valamint investitura nélküli puchbergi plébános, törvényes születésű ill. származású, kb. huszonnégy éves, négy éve pap, a szentségekbe Nausea püspök úrtól vezetettet be, a papság felvétele után felhágva a kolostor lépcsőjére prelátusának engedélyével. Azon van, hogy birtokában levő Corvinusát minél előbb kidobja.

Az egyházzal és annak tekintélyéről.

A megigazulásról.

A szentségekről.

Ezekről a tételekről kegyesen és őszintén az egyházzal érez, és megmarad első vallomása mellett, s azt megerősíti. [16] Mások ösztönző tanácsára feleségül vette Zsófiát, aki (tudta nélkül) *mástól* esett teherbe, most azonban terhessége miatt a mondott Zsófiát magától titkon elbocsájtotta, és (ahogy hallotta) ugyanőt egy másik férfi el is jegyezte, akit a későbbiekben többé visszafogadni nem szándékozik *és nem akar*.

Az egyház által mindmáig tisztelt és elrendelt szertartásokat szünet nélkül betartotta, ahogy azt hívei is tanúsítani fogják.

180A fentiekben összességében és külön-külön is valamennyi mondott fogoly pap kegyelmet és irgalmat kért, és mindegyikőjük könyörgött és alázatosan esdekelt stb.

Kelt Salzburgban a konzisztórium házában ugyanott, a fent mondott évben, indikciókor, hónapban és napokon.

***

Én, Gerengel Simon pap, egykori aspangi plébános, a Neukirchen melletti Potschach szülötte, mindenkinek összességében és külön-külön jelen íráson keresztül tudtára adom, hogy miután a Szent és Legfelségesebb Római Királyi Felség rendeletéből, a katolikus és orthodox vallástól való nyílt és bűnös elszakadás miatt, amivel lelkemnek s nemkevésbé hozzátartozóim lelkének kárára és veszedelmes sérelmére, a katolikus és apostoli igazság ellen súlyosan vétkeztem, a fent mondott Aspang parókiáján elfogatva, majd onnan Bécsbe hozatva, ugyanott bizonyos időt eltöltve, és tévelygéseimről a Szent Írások tudósai által felvilágosítva voltam, majd a fentebb tisztelt Királyi Felség engem fogolyként a kegyelmes Ernő Főherceg úrnak, rajnai palotagrófnak és mindkét Bajorország hercegének és az akkori időkben a salzburgi érsekség urának előállíttatott, s így itt Salzburgban, az érseki palotában némi időt börtönben töltve a fent mondott fejedelem saját rendeletére tévelygéseimről tudós teológusoktól olyan őszinte felvilágosítást kaptam, hogy ezeket az elkövetett bűnöket esküvel megtagadtam, ami miatt ugyanezen érsekség összegyűlt és kiküldött tiszteletreméltó és nemes urainak – az én kegyelmes uraimnak – mélységes kegyelméből és jóindulatából, miután elismertem ezt az én szerencsétlen eltévelyedésemet és fentebb írt bűnömet, nemkevésbé szívem igaz töredelmét és bűnbánatát és visszavonását, a börtönből kegyesen kiszabadultam, amivel kapcsolatban papi méltóságomra és hitemre ígérem és fogadom, hogy ezt a fogságot, amit én súlyos kihágásommal felettébb

megérdemeltem – többet is érdemelve –, a Szent Római Királyi Felség, a választott érsek és kegyes fejedelem, és az említett Ernő úr, vagy a tisztviselő urak, vagy bármely más személy iránt, akik fogságom előidézői voltak, vagy gyanúsíthatók voltak azzal, kivetem lelkemből, hogy akár én, akár más vagy mások az én nevemben nyíltan vagy titokban, közvetlenül vagy közvetve soha ezentúl megtorlásul vagy engem megvédendő megbosszuljanak, vagy elégtételt vegyenek, hanem mindenkinek összességében és külön-külön – bárkinek sérelmére és kárára súlyos büntetés terhe alatt – biztonságát szavatolom, akik felől én, fent nevezett <Martinus Colman> Gerengel Simon, személyes esküt teszek, a papi méltóság hitére, sőt más, súlyosabb hitszegés esetén a pápák rendeleteiben és a szent kánonokban meghatározott büntetések kiszabása alatt, ismételten megígérem – ami fentebb is olvasható –, hogy senki semmilyen módon, még színlelve sem fogja végrehajtani azokat. Isten engem úgy segéljen, és Istennek Szent Evangéliuma, amelynek hűségére és nyilvánvaló bizonyosságára ezt a kötelezvényt saját kezűleg aláírtam, kelt Salzburgban.

Én, Gerengel Simon, ígérem, hogy a fentebb leírtaknak mindenben sérelem nélkül és a fent nevezett büntetések alatt engedelmeskedni fogok, aminek hiteléül saját kezűleg írtam alá.

Jelmagyarázat:

- < > áthúzott szöveg
- ( ) rövidítés feloldása
- [12] az eredeti irat oldalszámai
- etc. utólagosan betoldott szöveg

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Boronkai Szabolcs: Kolbenheyer Mór irodalmi művei

181 Boronkai Szabolcs: Kolbenheyer Mór irodalmi művei

Kolbenheyer 1810. július 17-én született a sziléziai Bielitzben, szepességi származású családban. Iskoláit Eperjesen és Késmárkon végezte, egyetemre 1832 és 1836 között Bécsbe és Berlinbe járt, teológiát tanult. 1836-tól tíz éven át Eperjesen másodlelkész. 1846-tól haláláig, 1884. január 4-ig Sopronban működött mint evangélikus lelkész. 1884. január 7-én helyezték végső nyugalomra.

Kolbenheyer kora jeles műveltségű lelkésze, németajkú költője és a magyar irodalom hivatott németre ültetője volt. Nyomtatásban több prédikációja, illetve röplapként alkalmi verse jelent meg, ezenkívül három szerény terjedelmű önálló verseskötetet is hagyott maga után. Műfordításai közül a legjelentősebb Arany Toldi-trilógiája. Monográfia eddig egyetlen készült róla: Németh Sára: Kolbenheyer Mór (Minerva-könyvtár 124). Bp., 1938, 88 p. Függeléke 52 Kolbenheyer-művet sorol fel. Mivel Kolbenheyer összes megjelent munkáinak száma ismeretlen, teljes Kolbenheyer-gyűjtemény egyetlen könyvtárban sincs; a legnagyobb gyűjteménnyel rendelkező soproni líceumi könyvtár is csak 25 művet őriz, nem tartottam érdektelennek közölni azon könyvtárak nevét, melyekben az adott kiadvány található. (Ezt csak a nem önállóan megjelent alkotásoknál és az ismertebb Toldi-trilógiánál nem tettem meg.) A jelen lista tartalmaz egy tucat olyan munkát, melyekről Németh nem tudott. Ugyanakkor két, Németh Sára által említett mű a megnevezett közgyűjteményekben nem lelhető fel. (Ezeket kérdőjellel jelöltem, bibliográfiai leírásuk azért

nem teljes, mert Németh csak ennyit közöl róluk.) A következő kettőről van szó: Antrittsrede gehalten zu Eperies 1836, ill. Osterstimme-Osterstimmung 1876. Természetesen ez a lista sem teljes, de talán újabb fogódzót nyújt a Kolbenheyer-kutatás számára. A műveket megjelenésük sorrendjébe rendeztem.

Rövidítések:

AK	Akadémiai Könyvtár, Bp.
BDG	Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium líceumi könyvtára, Sopron
ETK	Evangélikus Teológiai Könyvtár (ide került a soproni Evangélikus Teológia könyvtárának egy része), Bp.
KAG	Kolbenheyer-Archiv, Geretsried (Németország)
OEK	Országos Evangélikus Könyvtár, Bp.
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár, Bp.
SEEL	Soproni Evangélikus Egyházközség Levéltára
SM	Soproni Múzeum
SVL	Soproni Városi Levéltár

Antrittsrede gehalten zu Eperies am 23. Mai 1836. als am zweiten Pfingstfeiertag über Apost. Gesch. X. 42–48 (prédikáció) ?

Der „Kampf wider das Vorurtheil“. Eine Predigt nach Anleitung von Ephes. VI. 10–13. gehalten zu Eperies am 9. April 1837. Kaschau: Werfer (1837) 16 p. (prédikáció) OEK

182 Mit welchem Geiste seid Ihr hergekommen? Beichtrede vor der versammelten studierenden Jugend des löbl. Districtual-Collegium Augs. Bek. zu Eperies am 30. September 1838. Kaschau: Werfer 1838, 15 p. (prédikáció) OEK

K., M.-Steinacker, Gustav: Weihestunden im Tempel des Herrn. Predigten für Freunde einer geläuterten Religionsbildung. Pest: Kilian u. Comp. 1839. 342 p. (prédikációgyűjtemény)¹⁽⁵⁰⁾ OEK, OSzK

Jubelpredigt am Gedächtnisfeste der vor zweihundert Jahren, nemlich am 1ten Mai 1642, erfolgten Grundsteinlegung der hiesigen evangelischen Kirche zur heiligen Dreifaltigkeit, gehalten zu Eperies am Sonntag Rogate, 1ten Mai 1842. Leutschau: Werthmüller 1842. 24 p. (prédikáció) OSzK

Predigt über Philipper III. 29. 21., gehalten am IV ten Adventssonntage 1842. Leutschau: Wethmüller 1843, 15 p. (prédikáció) BDG, OSzK

Vallásos egyesülés. Eféz. 4:11–16. Reformatio emlékünnepén. 1841. (prédikáció) I. n: Egyházi Beszédok II. Török Pál szerk. Pest: Trattner-Károlyi 1845, 417–430. p.

„Wovon hängt der Segen geistlicher Wirksamkeit ab?“ Abschiedspredigt, gehalten zu Eperien, am 2ten Sonntag nach Epiphanyas, 18. Januar 1846. Kaschau: Werfer (1846). 28 p. (prédikáció)²⁽⁵¹⁾ OEK, OSzK, SEEL

Antrittspredigt, gehalten zu Oedenburg, am 22. März 1846. Oedenburg: Kultschár 1846, 23 p.³⁽⁵²⁾

(prédikáció) BDG, ETK, SEEL, SM, SVL

Am Grabe des Herrn Georg Ludwig v. Schiller. Oedenburg, den 9. Juni 1847. Oedenburg: Kultschar (1847) 4 p. (vers) BDG

Das freie Wort. Predigt über Lucä M, 14–28, gehalten am 3. Sonntage in der Fasten, Oculi, (26. März 1848), Oedenburg: Kultsar (1848) 16 p. (prédikáció) SEEL, SVL

Hoch Constitution! Wien: Hirschfeld (1848) 2 p. (vers)⁴⁽⁵³⁾ BDG

1648–1848. Wien: Hirschfeld (1848) 2 p. (vers)⁵⁽⁵⁴⁾ KAG

183 Altarrede bei der Jubelfeier Seiner Hochwürden des Herrn Johann Michael Schwarz, Doctors der Theologie, emeritirten Seniors des Löbl. Ehrwürdigen VI. Städte-Seniorates und fünfzigjährigen Predigers und Seelsorgers der evangelischen Gemeinde zu Eperies, gesprochen am B. December 1850. Kaschau: Werfer 1851. 16 p. (prédikáció) ETK

„Wir bringen einen Kranken zu Jesu.“ Schulfestpredigt über Matth. IX., 1–8. Gehalten den 2. October 1853, als am 19. Sonntage nach Trinitatis. Oedenburg: Romwalter 1853, 20 p. (prédikáció)⁶⁽⁵⁵⁾ BDG, ETK, SEEL, SM, SVL

Zur allerhöchsten Vermählungsfeier Seiner Kaiserl. Königl. Apostolischen Majestät Franz Josef I. Kaisers von Oesterreich u.s.w. u.s.w. mit Ihrer Königlichen Hoheit der durchlauchtigen Prinzessin Elisabeth, Herzogin in Baiern, in tiefster Huldigung die Evangelischen Oedenburgs (24. April 1854). Oedenburg: Romwalter 1854, 4 p. (vers) SM

Der Jubel Oedenburgs. Am Tage des Geburt Ihrer Kais. Königl. Hoheit, der erstgeborenen Durchlauchtigen Erzherzogin von Oesterreich. Den 6. März 1855. Oedenburg: Reichhard 1855, 2. p. (vers)⁷⁽⁵⁶⁾ BDG

Predigt bei der Todtenfeier für die am 30. März 1855 in Gott verstorbene Durchlauchtige Frau Maria Dorothea, k.k. Erzherzogin von Oesterreich, verwitwete Palatina von Ungarn, geborne kön. Prinzessin von Württemberg, gehalten zu Oedenburg, am 5. August 1855. Pest: Landerer und Heckenast 1855. 14 p. (prédikáció)⁸⁽⁵⁷⁾ ETK, SEEL, SVL

Theophil Eduard Töpler, Doktor der Philosophie (geboren am 30. Dezember 1802, gestorben am 18. September 1854). I. n: Protestantische Jahrbücher für Oesterreich 18553, 24–29. p. (nekrológ)

Das öffentliche Obergymnasium in Oedenburg. I. n: Protestantische Jahrbücher für Oesterreich 18553, 262–267. p. (publicisztika)

Arany, Johann: Toldi. Poetische Erzählung in zwölf Gesängen. Im Versmass des Originals. Mit einem Brief von Friedrich Hebbel. Pesth: Heckenast 1855, 145 p. (műfordítás)

Arany, Johann: Toldi's Abend. Poetische Erzählung in sechs Gesängen. Im Versmass des Originals. Pesth. Heckenast 1856. 136 p. (műfordítás)

184 Martin Benczur. I. n: Protestantische Jahrbücher für Oesterreich 1856, 367–374. p. (nekrológ)

Zwei Predigten, am 5. und am 12. Ostober 1856, in der deutsch-lutherischen Kirche in der Savoy zu London. Leipzig: Höhm 1856, 24 p. (prédikációk)⁹⁽⁵⁸⁾ ETK, OEK, OSzK, SEEL, SVL

Am Grabe Wilhelminens. Oedenburg: Reishard 1856, 7 p. (vers) BDG, ETK, SEEL

Festgedicht zur Huldigung der Evangelischen Ungarns Ihren k.k. Apostolischen Majestäten Franz Josef I. und Elisabeth in untertänigster Ehrfurcht dargebracht zu Ofen-Pest im Monat Mai 1857. Pest: Landerer und Heckenast 1857, 8 p. (vers) BDG

Oedenburgs Jubelgruss dargebracht dem Glorreichen, Allgeliebten Monarchen Franz Josef I. Kaiser von Oesterreich, König von Ungarn u.s.w. u.s.w. am B. August 1857 von der Stadtgemeinde. Oedenburg: Romwalter (1857) 2 p. (vers)¹⁰⁽⁵⁹⁾ BDG

Morgengruss an den Kaiser. Am 9. August 1857. Seiner Kais. Königl. Apostolischen Majestät Franz Josef I. Kaisers von Oesterreich u.s.w. u.s.w. aus Anlass Allerhöchst Seiner beglückenden Anwesenheit innerhalb unserer Mauern in aueruntertänigster Huldigung dargebracht. Oedenburg: Romwalter (1857) 2 p. (vers) BDG, SM

Seminarweihe in Oedenburg. Oedenburg: Romwalter 1858, 18 p. (prédikáció) BDG, SEEL, SVL

Christus, der uns reden macht. Predigt am 3. Sonntage in der Fasten, Oculi, über das Evangelium Lucä XI. 14–28, gehalten am 7. März 1858. Zugleich ein bescheidener Denkstein auf das Grab seines unvergesslichen Lehrers, Weiland Sr. Hochwürden, des Herrn M. Johann Michael Schwarz, Doctors der Theologie, jubilirten Pfarrers der evangelischen Gemeinde zu Eperien, emeritirten Seniors des löbl. ehrwürdigen Seniorates der sechs königl. Freistädte in Oberungarn, Inhabers des goldenen Verdienstkreuzes mit der Krone u.s.w. gestorben am 21. Februar 1858. Oedenburg: Romwalter 1858, 16 p. (prédikáció) ETK, SM, SVL

Zur Erbauung. Predigt, gehalten im Abendrotesdienste den 20. März 1858 über Römer 12, 13. in: Evangelisches Wochenblatt 11. évf. 31–32., 1858. aug. 5. és 12. 482–484. p. és 497–501. p. (prédikáció)

Die neue Kirchenordnung. Was bringt sie und was fordert sie? Predigt, gehalten am 25. Sept. 1859, als am XIV. Sonntage nach Trinit, über Evang. Lucä 17. v. 11–19. Oedenburg: Romwalzer 1859, 11 p. (prédikáció) ETK

Zur Melancthonfeier. Predigt über Hebräer XIII. 7. Gehalten den 22. April 1860. Oedenburg: Reishard 1860, 14 p. (prédikáció) OSA, SFEL, SM

¹⁸⁵Die Thurmbaupredigt. Gehalten am 3. Sonntage in der Fasten, Oculi, über Ev. Marci XVI. 3–9. Oedenburg: Reichard 1860, 14 p. (prédikáció) OSZK, SEEL, SM

Predigt am Jahresfeste der evangelischen Stiftung zu Oedenburg für arme evangel. Gemeinden und Schulanstalten. Gehalten den 21. März 1860. Oedenburg: Reichard 1860, 15 p. (prédikáció) OEK, SEEL, SM, SVL

Der erste Spatenstich. Ein Christbescher. 1861. Oedenburg: Romwalter (1861) 2 p. (vers) BDG

Die am 21. Mai geschehene, feierliche Grundsteinlegung am Thurme der evang. Kirche Augsb. Confess. zu Oedenburg. Oedenburg: Romwalzer 1862, 17 p. (prédikáció) ETK, OEK, OSZK, SM

Das Verhältniss der evangelischen Gemeinde Oedenburgs und deren Prediger zu den am kaiserlichen Hofe in Wien befindlichen hohen Gesandten, Ministern, Reichshofräten, Residenten und Agenten Augsburgfischer Confession im 17. und 18. Jahrhundert. Nach den handschriftlichen Aufzeichnungen

Gottlieb Gamaufs, weiland evangelischen Predigers zu Oedenburg. Oedenburg: Romwalzer 1862, 27 p. (tanulmány) ETK, OSZK, SM¹¹⁽⁶⁰⁾

Das erste Gustav-Adolffest. Begangen am 10. Mai 1863 von der evangelischen Gemeinde in Oedenburg. Oedenburg: Romwalzer 1863, 16 p. (tájékoztató) SEEL

Zum Sängersfest in Oedenburg am 29. Juni 1863. Oedenburg: Romwalzer (1863) 4 p. (vers) BDG, SM, SVL

Toldy, Dr. Franz: Geschichte der ungarischen Literatur im Mittelalter. Pest: Heckenast 1865. 292 p. (fordítás) MG, OSZK, SM

Zur Feier der wiederhergestellten Landesverfassung Ungarns. Predigt über Evang. Marci Kapitel V. Vers 35 bis Ende gehalten zu Oedenburg am 7. März 1867. Oedenburg: Romwalzer 1867, 15 p. (prédikáció) ETK, OSZK, SEEL, SM, SVL

Cantate (Worte von Kolbenheyer, Musik von Chr. Altdörfer). I. n: Ordnung des Gottesdienstes bei der am 14. September 1867 Vormittags 10 Uhr in der evangelischen Gemeinde zu Oedenburg abzuhaltenden dreihundertjährigen Jubelfeier des Bestehens dieser Gemeinde, vereint mit dem Dankfeste wegen glücklicher Vollendung des Thurmbaues. Oedenburg: Romwalzer 1867, 3–4. p. (kantáta) SEEL

Festpredigt bei der am 14. September 1867 begangenen, dreihundertjährigen Jubelfeier der evangelischen Gemeinde Augsb. Conf, zu Oedenburg und der damit verbundenen Einweihung des neugebauten Thurmes. Oedenburg: Romwalzer (1867) 16 p. (prédikáció) OEK, SM, SVL

186 Az 1681-dik évi soproni országgyűlés, különös tekintettel a soproni evangélikusok egyházi viszonyaira, Gamauf után (tanulmány). I. n: Rajzok a magyar protestantizmus történelméből. Fabó András szerk. Pest: Hornyánszky és Tráger 1868, 130–141. p.¹²⁽⁶¹⁾

Pálffy-Emlék. Zur Erinnerung an Josef Pálffy. Oedenburg: Reichard 1869, 7 és 15 p. (prédikáció)¹³⁽⁶²⁾ SEEL

Vargyas, Andreas: Geschichte des Ungarischen Freiheits Kampfes in den Jahren 1848–1849. Pest: Heckenast 1869, 509 p. (fordítás)¹⁴⁽⁶³⁾ BDG

Vierzeilen. Zum Gedächtnis für die Freunde Corneliens 1–2. Pest: Heckenast (1870) 36 és 36 p. (kétrészes verseskötet) BDG

Willkommen. I. n. Ikerhörpige. Oedenburg: Reichard 1871, 11–12. p. (vers) BDG

Predigt am Jubel-Feste seiner fünfundsiebenzigjährigen Amtswirksamkeit an der hiesigen evangelischen Gemeinde, gehalten den 26. März 1871. Oedenburg: Romwalzer (1871) 13 p. (prédikáció) ETK, BDG

Unter den Linden. Ein Lied von Christian Gottlob Leberecht Grossmann in acht Gesängen. Pest: Heckenast 1872, 79 p. (költemény) ETK, OSzK, SM

K., M.-Freytag, Victor: Gedächtniss-Predigt und Grab-Rede bei der Beerdigung weiland Sr. Hochehrwürden, des Herrn Johann Friedrich Wagner, Pfarrers der evangelischen Gemeinde zzt Oedenburg, gestorben am 13. Mai 1873. Oedenburg: Romwalzer 1873, 12 p. (prédikáció) SM

Zum hundertjährigen Jubelfeste. I. n: Erinnerung an das am ersten Adventsontage (3. Dec.) 1873 gefeierte hundertjährige Jubelfest der evangelischen deutschen Kirche in Pressburg. Mit einer Abriss der Kirchen-, Pfarr-, Schul- und Friedhofgründe. Pressburg: Wigand 1876, 29–32. p. (vers) OSzK

Osterstimme-Osterstimmung. Predigt am I. Ostertage 16. April 1876. Oedenburg 1876. ?

Nachruf für den Todten vom 12. September 1876. (kiadó, kiadási hely és idő nélkül) 1 p. (vers)[15\(64\)](#) SM

[187](#)Gedächtnis-Predigt zum 40. Jahrestage des Amtsantrittes, gehalten am Sonntag Exaudi, 28. Mai 1876. Oedenburg: Romwalter (1876) 13 p. (prédikáció)[16\(65\)](#) BDG, SEEL, SM

Petőfi's poetische Werke. I. kötet: Liebesperlen. Ludwig Aigner szerk. Budapest: Aigner (1860) 374 p. (műfordítások)[17\(66\)](#) AK

Am Sarge meines unvergesslichen Sohnes Franz. I. n: Doleschall, Alexander: Rede am Sarge des Herrn Franz Kolbenheyer, Architekten im kön. ung. Cultus- und Unterrichtsministerium, gestorben zu Buziás, am 11. Januar 1881. Budapest: Hornyánszky 1881, 11–15. p. (vers) SEEL

Vom Krankenfühle. Neueste Vierzeilen. Den Freunden gewidmet 1–2. Oedenburg: Romwalter und Sohn 1883, 30 és 23 p. (kétrészes verskötet) BDG, ETK, OEK, OSzK, SM

Vandrák's Jubiläen. I. Das Silberne 1858. II. Das Goldene 1883. Oedenburg: Romwalter und Sohn 1883. 3 p. (versek) BDG

Lied zur vierhundertjährigen Geburtsfeier Dr. Martin Luthers. (Melodie: Ein' feste Burg u.s.w.) Oedenburg: Romwalter und Sohn (1883) 2 p. (vers) BDG, SM

Arany, Johann: Toldi's liabe. Poetische Erzählung in zwölf Gesängen. Im Versmass des Originals. Budapest: Franklin-Verein 1884, 384 p. (műfordítás)

Zwei Tauffeste aus Ungarns Vergangenheit. (kiadó, kiadási hely és idő nélkül) 2 p. (versek) BDG

Erwin unokámhoz. (vers) in: Hétfő 1935. szept. 16. 3. p.[18\(67\)](#)

Petőfi's poetische Werke. II. kötet: Buch des Lebens. Ludwig Aigner szerk. Budapest: Aigner évszám nélkül. 404 p. (műfordítások)[19\(68\)](#)

Horvath, Michael: Geschichte der Ungarn. Aus dem ungarischen Original übersetzt und mit Anmerkungen des Uebersetzers versehen. Pesth: Emich 1851. I. kötet 508 p., II. kötet 710 p. (fordítás)[20\(69\)](#)

[188](#)Kolbenheyer halálakor megjelent: Stigler, Gustav: Leichenrede bei der Beerdigung des Hochehrwürdigen Herrn Moriz Kolbenheyer, weil. evang. Pfarrers zu Oedenburg, gehalten am 7. Jänner 1884. Oedenburg: Litfass (1884) 8 p. (prédikáció) SEEL, SVL

Separat-Abdruck aus Nr. 5. und 6. der „Oedenburger Zeitung“. Pfarrer Moriz Kolbenheyer. Kolbenheyers Leichenbegängniss. Oedenburg: Romwalter und Sohn 1884, 4 p. (két újságcikk) BDG, SEEL

A SEEL őriz ezenkívül egy gyászjelentést és egy névjegykártyát (szövege: Moriz Kolbenheyer evang. Pfarrer in Oedenburg).

Kolbenheyer kéziratos hagyatéka (naplók, levelek, versek és műfordítások), vején, Brunner János lelkészen,

keresztül dédunokájához, Brunner László lelkészhez, került a burgenlandi Allhau-ba. A lelkész a II. világháborúból nem tért vissza, a paplakot kifosztották, a kéziratok eltűntek.²¹⁽⁷⁰⁾

Kolbenheyer Friedrich Hebbel drámaíróval folytatott levelezése fennmaradt. Kolbenheyer Hebbelhez írt leveleit – melyekhez több ízben verseket is csatolt – a német író hagyatékát gondozó Hebbel-Museum őrzi (Wesselburen, Németország). Hebbel Kolbenheyerhez írt levelei unokájához, Erwin Guido Kolbenheyerhez kerültek, jelenleg az ő hagyatéka között található a Kolbenheyer-Archivban (Geretsried, Németország). A levelezés egy része megjelent (Friedrich Hebbel. Sämtliche Werke. Historisch-Kirche Ausgabe von Richard Maria Werner. Berlin³ 1911–13, 3. rész, 4–8. kötet, illetve Briefe an Friedrich Hebbel, Moriz Enzinger és Elisabeth Bruck szerk. Wien 1973), a versek sosem.

A BDG tulajdonában van egy szintén soha meg nem jelent kézirat vers: Zum 15ten April 1855. Ezenkívül a líceumi könyvtárban valószínűleg több Kolbenheyer tulajdonában volt könyv is található.²²⁽⁷¹⁾

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Bartha Dénes: Hársak a kertépítészetben – A nagycenki hársfasor

Bartha Dénes: Hársak a kertépítészetben – A nagycenki hársfasor

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Bartha Dénes: Hársak a kertépítészetben – A nagycenki hársfasor / A hársak kertépítészeti szerepe

A hársak kertépítészeti szerepe

A germánok és a szlávok szent faként tisztelték a hársat. Kilombosodása a tavasz kezdetét jelezte, s úgy hitték, hogy nem csap bele a villám, ezért törzsi gyűléseiket alatta tartották. A hársat a Kalevala is említi, László Gyulától tudjuk¹⁽⁷²⁾, hogy az erdei cseremiszek a halottak emlékére hársbotot vágtak és azzal úgy bántak, mint egy élő személlyel. Honfoglaló eleink a Kárpát-medencében is hársakkal elegyes erdőket találtak, melyek még a múlt század közepén jelentős kiterjedésűek voltak²⁽⁷³⁾. A 189magyarság is megkedvelte e fákat, némely egyedüket különös tisztelet és féltés övezte, melynek bizonyításaként álljon itt egy középkori történet³⁽⁷⁴⁾: „Azt mondják, hogy Mád határában hajdan egy rendkívül nagy hárs állt, amelynek árnyékában Hollós Mátyás utazásai alkalmával gyakran megpihent és nem kételkedett, hogy ott megebédelhet. Amikor a király ezt többször megismételte, a falu népe, hogy a nagy kíséret megvendéglésével járó vesződéstől megszabaduljon, elhatározta a hárs elpusztítását, abban a reményben, hogy szállás híján a király is elmarad. A sok ideig kedvelt öreg fát kivágták, hosszú ágaitól megfosztották, tönkjét legalsó gyökeréig olyan alaposan szétszedték, hogy a legjáratosabb emberek sem tudták többé egykori helyét megtalálni. Idők múltán azonban Mátyás megint ellátogatott a vidékre, s mikor látta, hogy a hársfát gyökerestül kipusztították, bosszankodva kérdezősködött, ki volt a tettes. A falusiak pedig gonosz tettük takarására azt mondták, hogy a fát villám sújtotta vagy vihar döntötte ki. De a király, haragra gerjedve nem tudta magát türtőztetni, sőt elkeseredésében megszidta a mádiakat és minden ivadéukat, hogy a királylátás tiszteletére méltatlanokká lettek és semmiféle kitüntetésben nem részesülhetnek; majd azzal fejezte be szavait: Csiribiri rossz emberek! Minden oldalról bizonygatták nekünk, hogy mádi ember soha semmiféle kitüntetésig nem tudott felvergődni. Ma is nagy veszedelemben forog, aki a király

szidalmát: csiribiri, a faluban elkiáltja, mert véresre verik, sőt esetleg megölésével állnak rajta bosszút.”

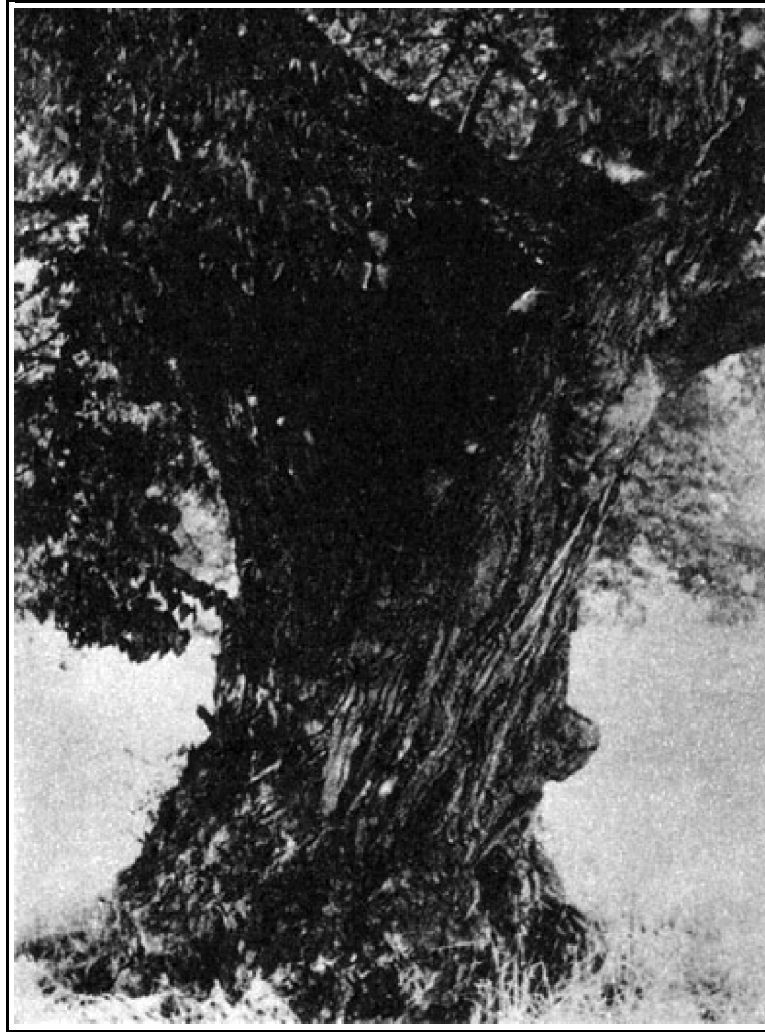

A hársfasor látképe

A hárs Mátyás király óta a kertépítészetnek is kedvelt fája lett, előnyös tulajdonságait az alábbiakban lehet összefoglalni:

- 190szabad állásban szabályos koronát fejleszt, sűrű, egyenletes, zegzugos ágrendszere van;
- kitűnően árnyékol, ősszel a lombját sokáig megtartja; – a nyesést, koronaalakítást jól tűri;
- hatalmas méreteket érhet el, gyors növekedésű;

A fasor egyik legidősebb egyede

- hosszú életkort (több száz évet is) megérhet;
- évről-évre állandóan és bőven virágzik, virágai illatosak, jó mézelők;
- a virágzat értékes gyógytea-alapanyag: illóolajokat, nyálkát, cukrot, cser- és izzasztó hatású anyagokat tartalmaz, már a középkori füvészkönyvek is ajánlották a hársvirágot;
- fája kiválóan munkálható, a faszobrok nagy részét hársfából faragták;
- háncsát kötözésre, illetve írásra (pelazgok) használták;
- könnyen szaporítható, viszonylag kevés károsítója van.

A fenti tulajdonságok miatt a régebbi kertekben, másutt is; nálunk is, a gyümölcsfákon kívül legjobban kedvelték a hársfát. Európa szerte e fákra filagóriákat építettek, melyekből a XVII. században a magyar kertekben is sok volt, miként azt [191](#)Takács Sándor kutatásaiból^{[4\(75\)](#)} tudjuk: „Az egykori magyar udvarházak patriarchális életében a hársfák voltak a multságok szemtanúi. A magyar uraknál ugyanis az a szokás járta, hogy a hársfák ágait mesterséges úton növesztették és hajtogatták mindaddig, amíg az árnyékos lombok és az egyenesre növesztett ágak alkalmassá lettek egy-egy nyári mulatóház vagy filegória

építésére. Az ilyen mulatóházba vagy filegóriába kétfelől partosan csinált garádics vitt, mely garádicsnak hol több, hol kevesebb lépcsője volt. A filegória körül könyöklő karfás folyosó futott végig, ahonnan rendszeren igen szép kilátás nyílt a virágos kertre.

Pihenőpad a kiscenki fácános erdőben

Amikor a hideg melegre tért s a hársfák rügyei fakadásra fordultak, a szép iratos filegóriák tornácai, emblémás és virágos szobái lettek az udvarházak népének legkedvesebb mulatóhelyeivé. Ott fűt az illatos hársfavirágok közt és a mesterségesen kibocsátott gallyak alatt folytak a magyar urak, nagyasszonyok és az ifjak mulatságai és játécai... Még a nyári estéket is legszívesebben ezekben a filegóriákban töltötték. S midőn az idő estvéhez közelít, az inasvaskarikákba gyertyatartókat függesztettek s úgy világítottak. Azután következett a fülemüle-várás. Kicsije-nagyja unos-untalan leste a fülemüle megszólalását. S mikor a kedvelt dalosmadár szózatot adott, bokorról-bokorra követték fütyjeit. Annyira szerették a kedves madarat, hogy sok filegóriában madaras házat vagy madártartó kast építettek számára.”

¹⁹²Az utolsó hírt fára készült filegóriáról Grossinger János munkájában⁵⁽⁷⁶⁾ olvashatjuk: „A közönséges hársnak elegáns szétterülő lombozata van, sokfelé nő a kertekben, ágai széles terebélyesek; sokat lehet látni Nagyszombatban, és máshol amerre gyalogosan jártam; nyírva arányosan nő; kertekben filegóriákat támaszt, és zöldell mindenütt, mint Pozsonyban és máshol, amerre van.”

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Bartha Dénes: Hársak a kertépítészetben – A nagycenki hársfasor / Hársfasorok Magyarországon

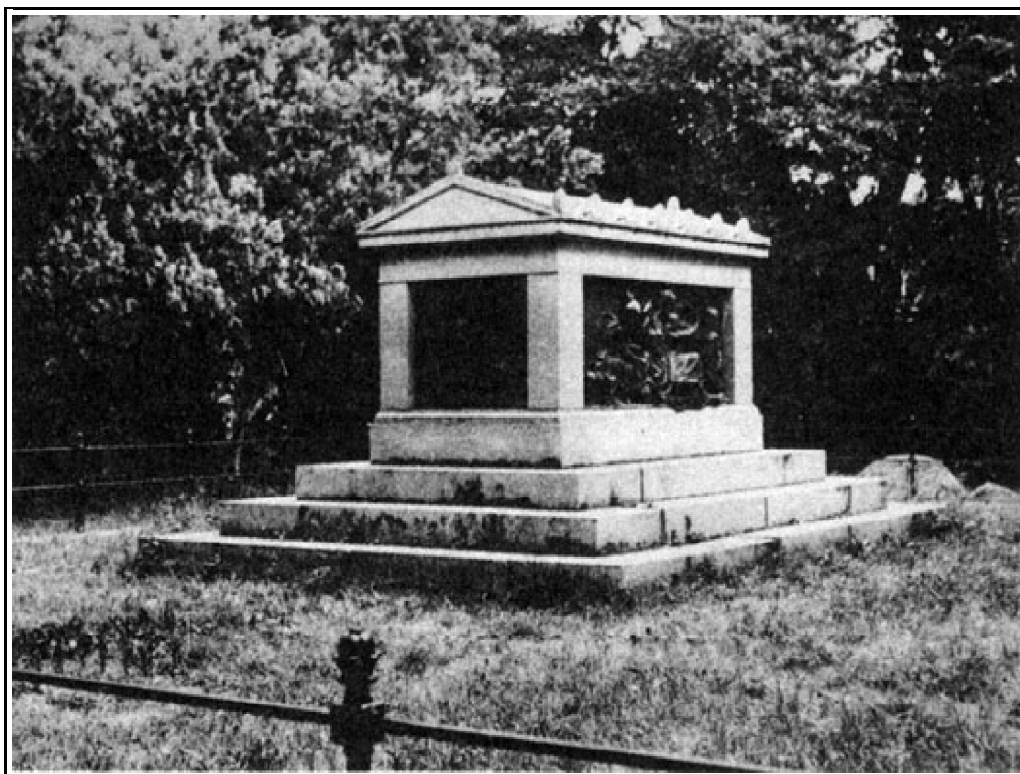
Hársfasorok Magyarországon

Az első magyarországi fasor Mátyás király nevéhez kapcsolódik. A reneszánsz kor méltán híres visegrádi királyi várkertjében – a korábban említettek miatt nem véletlenül – hársakból létesítették az ország első fasorát. E fasor korszakos jelentőségét akkor értjük meg igazán, ha elmondjuk, hogy az ezt megelőző időszakokban hazánkban a gyümölcsfákat és szőlőtőkéket sem szabályos sorokba ültették, a mértani rendet gyümölcsöseinkben és szőlőültetvényeinkben ekkor még teljes mértékben mellőzték. A visegrádi királyi várkertről, mely példaként járt elől az országban, ezt olvashatjuk Oláh Miklós leírásában⁶⁽⁷⁷⁾ „A kapun belépve, szemünk elé azonnal nagy térség nyílik, amelynek minden része zöld s mezei virágoktól hímes. A kaputól befelé több mint száz lépésnyire lépcsőzet kezdődik, amelynek négyszögletű kőfokai hét vagy nyolc sing szélesek, az egész lépcsőzet magassága körülbelül negyven lépés. A függő térség négyszögletű, boltozatokon, vagyis a tágas és nagyszerű királyi pincéken ül és azokon épült, egyenlő nagyságú négyszögletű kövek burkolják. E térségen egymástól egyenlő távolságban ültetett hársak állanak, amelyek gyönyörködtetik a szemet és tavasszal kellemes illatot árasztanak. ... Tavasszal és nyáron maga a király is ezen a helyen szokta élvezni a napfényt és szellőt a virágzó (zöldellő) fák alatt, sőt néha itt is ebédelt, vagy itt hallgatta meg a követeket, s itt adta meg válaszait.”

Mikor Oláh Miklós a visegrádi palota függőkertjének egymástól egyenlő távolságban ültetett hársfáit említi, nem tudjuk, hogy szavai egyetlen fasorra vonatkoznak, vagy többre, amelyek rendben egymás mögött sorakoznak. Mindenesetre leírásában a hársfa az egyetlen néven nevezett fa. Ettől kezdve a hársfasor a magyarságnak is kedvence lett, a későbbi századokban, különösen a XVII. és XVIII. században egyre hosszabb és hosszabb hársfasorokkal találkozhattunk szerte az országban. Nézzünk ezek közül néhány jelesebbet:

Tudjuk, hogy a Rákóczi-család is mennyire kedvelte a hársakat. I. Rákóczi György épp olyan szívesen üldögélt száz hársfából telepített zborói fasora alatt, mint Mátyás király Visegrádon, sőt néha leveleit is e hársak alatt keltezte: „Datum Zboroviae sub centrum tiliis”⁷⁽⁷⁸⁾. II. Rákóczi Ferenc – elődje példáján, a hársak iránti tiszteletből – szintén hasonlóképpen datálta leveleit: „Datum sub tilia nostra Bajmociensis”⁸⁽⁷⁹⁾. Magyarországon annyira hozzáfűződött a Rákóczi névhez a hársfa, hogy ahol valahol az országban öreg hársfa vonta magára a figyelmet, abból a képzelet és történelmi emlékezet valamilyen úton-módon Rákóczi-hársat költött.

Hazánk talán legimpozánsabb hársfasora a Moson megyei Köpcsény községben lehetett, ahol az Esterházy-kastély vonzotta a látogatókat: „A kastélyból, amely a nagy síkságon emelkedik, gyönyörű a kilátás a hosszú, négyszeres hársfasoron át, amely 193 ötnegyedóra hosszúságban majdnem a Dunáig ki van kövezve, a pozsonyi várkastélyra.”⁹⁽⁸⁰⁾

Széchenyi Béla és Erdődy Hanna mauzoleuma

A középkori Magyarország messzeföldön híres és Lippai János leírásából¹⁰⁽⁸¹⁾ legjobban ismert kertje a Lippay György által létesített pozsonyi érsekkert volt. A XVII. század vége felé ugyan romlásnak indult, „de idővel megint új fénykor derült a kertre, mert Keresztély Ágost, a szászországi származású hercegprímás ismét szép kertet rendezett be falai közt. Közben azonban eljárt az idő, új kertstílus támadt, s Keresztély Ágost francia kertet telepített a későrenaissance virágos kert helyén. A gyümölcsfákat kidobatta, a partert divatos stílusban átalakíttatta, s kétoldalt egy-egy hársfasort ültetett”¹¹⁽⁸²⁾

A XVII. század francia stílusú parkjaiban is gyakorta találkozunk hársakkal. Így a fertődi Esterházy-parkban alakítható koronája miatt alkalmazták kertépítészeti célokra, mint ahogy Rotensteintől tudjuk¹²⁽⁸³⁾: „a nagy vázás parter végén félköralakú térség nyílik, amelyen 34, kerekre nyírt hársfa áll...”.

Erdély francia stílusú parkjai közül a Bánffy-család régi fészkében, a bonchidai kastély parkjában találkozunk hársfasorokkal. A szabályos korona, a mértani rendben telepített fák a francia kertépítészeti stílus kívánalmainak jól megfeleltek: „A parkot ¹⁹⁴Erras Johann Christian, marcheggi kertész tervezte néhány évvel 1750 után. Erras tervrajza a kastély nyugati oldalán egy hídból, mint középpontból kiinduló három nagy, majdnem ezer méter hosszú hársfasort tüntet fel, ... A hídtól különben Bonchidán egy negyedik hársfasor is indult északra.”¹³⁽⁸⁴⁾

A francia kertstílus korába nyúlik vissza városi parkjaink és sétányaink története is. Miközben főúri kastélyparkjainkban a XVII–XVIII. században egyre hosszabb és hosszabb, főként hársfából telepített fasorokat létesítenek, addig Pesten a kezdet még igen szerény, mindössze egy fasor a Duna parton. A Vigadó előtti térségen, az egykori hajóhíd közelében Pest város tanácsa 1789-ben kezdte meg az első fasor

ültetését. Ez hamarosan látogatott esti sétahely lett, ahol a fasorokban padok vannak elhelyezve, ahova esténként csapatostul tódul a pesti közönség, hogy a fiatal hárs- és akácfák árnyékában élvezhesse a természet szépségeit s gyönyörködjek a hajóhíd forgalmában”.¹⁴⁽⁸⁵⁾

Mint láttuk, a pesti sétány fasoraiban hársak és akácok állottak. Előbbiek még a régi századok hagyományait képviselték, utóbbiak pedig jövevényként akkor kezdtek meghonosodni a magyar ég alatt. A vidéki kastélyparkokban és környékükön a vadgesztenyefák (bokrétafák) és platánok kelnek versenyre ezidőtájt a hársakkal. Az idegenföldi, főként amerikai fák divatja ekkor kezd terjedni, melyek lassan kiszorítják őshonos fafajainkat, elsősorban a hársakat a kertépítészetből. Új kor kezdődik, új igények szerint, új fajokkal. A XIX. században már vadgesztenye, akác, platán és fenyőkből ültetett fasorok alatt sétálnak előkelőségeink Hotkócon, Pozsonyban, Kismartonban, Eszterházán és Nagycenken is.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Bartha Dénes: Hársak a kertépítészetben – A nagycenki hársfasor / A nagycenki hársfasor

A nagycenki hársfasor

Nagycenk 1677-ben került a Széchényi-család birtokába. Gróf Széchényi Antal generális 1750–60 között barokk kastélyegyüttes építtetésébe kezdett. A kastély körül a kor divatjának megfelelően, saját külföldi tapasztalatait is felhasználva, francia kertet kívánt létrehozni, ezt azonban nagyszabású vízrendezésnek kellett megelőznie. A kastélytól távolabb eső, fokozatosan emelkedő területek nem voltak elmocsarasodva, így itt már a vízrendezés megkezdése (1789) előtt lehetett növénytelepítéseket végezni. A nagycenki hársfasor telepítési évét nem ismerjük, a kastélypark bejáratától a Fertő irányába húzódó kettős fasort valószínűleg gróf Széchényi Antal felesége, Barkóczy Zsuzsanna ültettette az 1750-es évek közepe táján. Az 1783–85 körüli évekből származó vízrendezési terven a fasor és a végében húzódó remeteség már fel van tüntetve (1. ábra).

A kastély emeleti díszterméből, a „Nagy Palotából” kitekintve, az őrházak közötti rácsos vaskapun keresztül barokk koncepció szerint telepített hársfasor látványa tárul a szemlélő elé, ez egyben a kastélypark főtengelyét is kijelöli. A fasor hossza 2130 méter, szélessége 23 méter, a fák egymástól való távolsága 7 méter. Eredetileg mintegy 600 darab kislevelű hársat¹⁵⁽⁸⁶⁾ ültethettek, az idők folyamán a kipusztultakat rögtön pótolták. Valamennyi fa 3–4 méter magasságban több ágra oszlik, aminek az lehet az oka, hogy ültetéskor a dúsabb, tömöttebb lombkorona elérése céljából megnyesték a ¹⁹⁵fákat.¹⁶⁽⁸⁷⁾ Néhány bizarr külsejű, görcsös, csomoros törzsű egyed törzskerülete a 400 centimétert is meghaladja (2. ábra).

A kettős fasor jellegzetes példája az ún. „allée vert”-nek, melynek közepén zöld gyepfelület húzódik, s csak a két szélén tapostak ösvényt az emberek. A kedvelt kertészeti motívum a sétalovaglás célját is szolgálta (3. ábra).

A fasor történelmi jelentőségére Kaán Károly hívja fel a figyelmet¹⁷⁽⁸⁸⁾, miszerint „amelyek mellett nem egyszer haladt el a hazája sorsa fölött való tépelődéseivel és maró gondjával” gróf Széchényi István, a legnagyobb magyar.

A fasorban sétálók pihenését faragott kőpadok szolgálták, ezeket még a XVIII. század végén a Nemzeti Múzeum alapítója, gróf Széchényi Ferenc és felesége, Festetics Júlia grófnő rendelkezésére készítették. Négy darab még ma is látható belőlük. A család hársak iránti szeretetét a sopronhorpácsi kastély parkjában

álló fa is bizonyítja, melyet Széchenyi Ferenc ültetett. Hazánk második legnagyobb kislevelű hársfájának koronakerülete 89 méter.

A hársakból mára 346 időskorú és 74, a későbbi idők pótlásából származó középkorú egyed maradt. [18\(89\)](#)

Az észak–déli fasornak a Fertő felé eső végében a kastély építésével egyidőben a tengely lezárására a barokk kertnek ebben a korban elmaradhatatlan remeteségét (eremitorium) építették fel. Innen már a Fertő nagyszerű látványa tárult a szemlélő elé. A remeteség szabályos hatszög alapterületű volt, két íves lépcsőfeljárattal. Az elmélkedésre, szemlélődésre használt épület ajtaja fölött bibliai idézetet lehetett olvasni: „Ich will sie führen in die Einöde, oder in die Einsamkeit des Gemüths und Herzens. Jerem. 12.”, a másik oldalán pedig: „Allhier hab ich meine Ruhe”. A remeteséget 1872-ben gróf Széchenyi István özvegye még restauráltatta, később lebontásra került.

Gróf Széchenyi István fia, gróf Széchenyi Béla, és felesége, Erdődy Hanna grófnő a kastélyparkból külföldi fák alkalmazásával nagyszerű gyűjteményes (dendrológiai) kertet hozott létre. [19\(90\)](#) Erdődy Hannát, aki fiatalon, 1872-ben halt meg, kívánságára a hársfasor végében temették el. A kis tölgyeserdő (az ún. kiscenki fácános erdő) tisztásán megbúvó síremléket 1918-ban, gróf Széchenyi Béla halála után emelték az egykori remeteség helyén. A vörös svédgránitból készült szarkofágszerű síremléket három oldalon bronz domborművek díszítik, melyek a hitet, reményt és szeretetet jelképezik. A negyedik oldalon a következő felirat olvasható:

SZÉCHENYI BÉLA GRÓF
febr. 3. 1837 + dec. 12. 1918
és forrón szeretett neje született
ERDŐDY HANNA GRÓFNŐ
apr. 10. 1845 + Oct. 18. 1872
[196](#) LEGYENEK OLY BOLDOGOK A TÚLVILÁGON
A MINT EGYMÁST AZ ÉLETBEN
HÓN ÉS HÚN SZERETTÉK

A tisztást életfák és kaukázusi jegenyefenyők fogják körül, ezeket az ázsiai elterjedésű fákat Széchenyi Béla tiszteletére ültették, ki felesége halála után szomorúságát feledni próbálva, hároméves ázsiai kutatóúton vett részt. A síremlék felirattal ellátott homlokzata előtti térségen, virágból összeállított fekvő kereszt alatt a pusztta földben pihen a két halott.

A XVIII. század végén a fasorokban a hársakkal már a bokrétafák és platánok kelnek versenyre, s az amerikai fák divatja is ekkor kezd terjedni. Nagycenken is, mint az országban még annyi helyen, bokrétafa- és platánsorok őrzik ezt a korszakot.

A nagycenki hársfasor országos jelentőségű természeti érték, egy nevezetes kertépítészeti időszak – reméljük örök – tanúja.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Király Tibor: A Magyar Államvasutak soproni mozgópostája

Király Tibor: A Magyar Államvasutak soproni mozgópostája

A GYSEV vonalán közlekedő mozgópostai járatok (SSz. 1993, 42) mellett a várost érintő, átszelő Magyar Államvasutak vonalain is közlekedtek mozgóposták, így a MÁV által kezelt helyiérdekű vasutakon is.

1. SOPRON – POZSONY – SOPRON: 262. Mp. M és T 1897 – V.^{[1](#)}
[\(91\)](#)POZSONY – SOPRON A és B 7 (y_2 ; y_3) Z_2 (97. XII. 10.)
SOPRON – POZSONY A és B 7 (y_2 ; y_3) Z_2 (1. kép) (97. XII. 10.)
2. SOPRON – KŐSZEG – SOPRON 380. Mp. M és T 1908 – 12 ubL.^{[2](#)}
[\(92\)](#)SOPRON – KŐSZEG 1 (08. X. 23.)
KŐSZEG – SOPRON 1 (08. X. 23.) 380. Mp M és T 1912- 29.
3. SZOMBATHELY – KŐSZEG – SOPRON 11 (12. VI. 22.)
A 77 (17. VII. 20.)
SOPRON – KŐSZEG – SZOMBATHELY 11 (12. VI. 22.)
A 77 (17. VII. 20.)

A MÁV helyiérdekű vonalain közlekedő mozgópostai járatok bemutatása után ismertetem a MÁV azon mozgópostai járatait, amelyekkel a Sopronba, illetve a Sopronból feladott küldemények kerültek továbbításra.

A mozgópostai bélyegzőknél látható különböző betűjel, szám a bélyegzők jellegére, a bélyegzőknél alkalmazott díszítő elemekre utalnak (pl. az y_2 azt jelenti, hogy az évszám cserélhető és kétjegyű, a nagy Z a keretvonal díszítésére utal).

4. 13. és 14 sz. Mp. járatok BUDAPEST – GYŐR – BUDAPEST
5. 13. Mp. M és T 1880 – 906 BUDAPEST – GYŐR – BÉCS
6. 39. Mp. M és T 1885 – 905 BUDAPEST – BÉCS (2. kép)

197 Bélyegzők és bélyegek

- 198 7. 23. Mp. M és T 1875 – 81 ubDR NAGYKANIZSA – BÉCSÚJHELY,
BÉCS – NAGYKANIZSA³⁽⁹³⁾
BÉCSÚJHELY – NAGYKANIZSA
24. Mp. M és T 1875 – 81 ub DR NAGYKANIZSA – BÉCS,
NAGYKANIZSA – BÉCSÚJHELY,
BÉCSÚJHELY – NAGYKANIZSA

A két utóbbi mozgópostai járat Sopron déli pályaudvar érintésével közlekedett (3. kép). Bemutatok egy

nagyon ritka, pályaudvari feladású levelező-lapot, amelyet SAVANYÚKÚT-on dobtak a mozgópostakocsiba (4. kép).

Ugyancsak Sopron déli pu. érintésével közlekedett a 138. sz. BÉCS – NAGYKANIZSA – BÉCS mozgópostai járat (5. kép).

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Gecseg Attila: Diákforradalom a Líceumban (1848)

Gecseg Attila: Diákforradalom a Líceumban (1848)

1. A líceumi diákforradalom történetét már többen megírták, vagy utaltak rá (Müllner Mátyás,¹⁽⁹⁴⁾ Németh Sámuel,²⁽⁹⁵⁾ Emresz Károly³⁽⁹⁶⁾). Azonban mindegyik műből hiányzik valami. Müllner, aki maga is résztvett a forradalomban, személyesen és igencsak szűkszavúan ír az eseményekről. Németh már sokkal több adatot feltár, a röpiratokat idézi és elemzi, továbbá a konvent jegyzőkönyveiben kutatott. Emresz hosszabb időszakot mutat be, és ezért az ő bemutatása se teljes.

2. A pesti események híre gyorsan eljutott Sopronba. Még március 15-én fáklyás felvonulással tisztelegnek gróf Széchenyi János előtt, és díszesen kivilágítják a Líceum épületét. Másnap „*lelkes hölgyek hozzájárulásával*”⁴⁽⁹⁷⁾ a „*Falusi lakodalom*” c. színdarabot adták elő, egy vívó- és tornaiskola létesítésének javára. A befolyt összeget (326 frt) az Egyházkerületi pénztárba küldik. Már ebből is látszik, hogy a Konventben nem bízott az ifjúság. Március 16-án is kivilágítják az iskola épületét. A kiadásokról pontos számadást készítenek.⁵⁽⁹⁸⁾

Az ifjúság lelkületében feltehetően az hozott változást, hogy megkapják a pesti (márc. 17.) egyetemi ifjúság röplapját, majd később a pozsonyiak „*Reformóhajtási*” (márc. 30.) is eljutnak Sopronba. Április 5-én fogalmaznak meg a licisták is egy röplapot: „*Reform kívánatok a soproni evang. főiskola körében*”⁶⁽⁹⁹⁾. Törekvéseik nagyon haladók: a tanároknak vizsgálják felül a tudásukat, hozzanak létre testgyakorló és vívóintézetet, állítsanak fel „*közasztalt*”. Ugyanígy követelik, hogy a Konvent kezéből a dunántúli Egyházkerület kezébe kerüljön az iskola (ez később meg is valósul). Csatlakoznak a győri, pesti főiskolák reformkívánataihoz, és a helyi katolikus ¹⁹⁹iskola ifjúságával is „*érzelemben és akaratban egyesültünk*”⁷⁽¹⁰⁰⁾. Nem is ez aggasztotta a tanárokat, hanem a bevezető: „*Nincs a hazában főiskola, mely ... hátrább állna a soproni ev. főiskolánál!*”. Ugyanakkor a Magyar és Német Társaság azonnali feloszlását kimondó 8. pontot is nehezményezték. Müllner Mátyás, az iskola egyik tanára, megpróbálta legalább a kemény előszó szövegét visszavonatni, de hiába tette, csak kifütyülték a diákok.

Erre a tanárok megfogalmazzák a „*Felvilágosító jegyzéseket*”⁸⁽¹⁰¹⁾, melyben megismétlik Müllner a tanulóifjúsághoz mondott beszédét, és megtámadják a „Reformkívánatokat”. Nehezményezik, hogy nem fogott össze az ifjúság a tanárokkal. A válaszból érezhető a tanárság fájdalma amiatt, hogy az ifjúság tulajdonképpen kirúgta őket az iskolából.

Az ifjúságot csak még keményebb támadásra sarkallta Müllner írása. A következő röpirat „*Késő válasz a kora megtámadásra*”⁹⁽¹⁰²⁾ magát a Hubner Máté superintenden (püspököt) is megtámadja, és Müllnert kigúnyolja.

A három röpirat jól mutatja, hogyan távolodott el a tanári kar és a diákság egymástól.

3. Ha általánosan jellemezni akarjuk a diákságot, azt mondhatjuk, hogy forradalmi, a tanárok konzervatívok. Azonban a helyzet mégiscsak összetettebb.

A tanárok közül Müllner és Tatay emelkedik ki. Tatay próbálja megfékezni az ifjúságot, amikor április elején az iskolában a röpirat fogalmazásába kezdenek. Tatayt, bár fiatal volt, kizavarják a teremből. Mégis Tatay az, aki májusban a diákok követeléseit szakszerű formában megfogalmazza, és beadványként előterjeszti. Müllner idősebb és konzervatívabb. Igaz, őt választják meg a Nemzetőrség vezetőjének, Müllner, úgy látszik, nem volt alkalmas arra, hogy a diákság élére álljon. Hiszen a „Reform kívánatok” előszava talán meg se születik, ha előbb lépnek a tanárok, vagy keresték volna a kapcsolatot a diáksággal. Ráadásul a tanárok részéről is volt egy-egy meggondolatlan és igazságtalan lépés.

A „Reform kívánatok” mindössze két diák nem írja alá: gróf Stainlein Ottó és Ritter Ágoston. Stainleint kétségkívül származása is befolyásolta. Ritter, első éves joghallgató lépésétől anyagi hasznot is remélt. Ritter már előzőleg kért pénzt a Róth-féle alapítványból, amit megtagadtak, mivel el akarta hagyni az iskolát. Amikor megtudták a tanárok, hogy nem írta alá a röpiratot, lakásán keresik meg, és felajánlják, pályázzon újra. A diákságnak ezzel kétségkívül a tanári kar vált ellenszenvessé, és nem annyira Ritter.

A Német Társaság feloszlata után Martini Frigyes, a konvent elnöke, meghagyja a pénztárnoknak, ne adja oda a diákoknak a társasági pecsétet. Ha erőszakot alkalmaznak, tudni fogják (mármint a konvent), mi a teendő. A diákság ezt nemzetiségi provokációnak vette.

A tanárok közül egyedül a legidősebb tanárt, az igazgatót (Hetyésy László) nem támadták, mivel ő nem támadta az ifjúságot, de mellé se állt¹⁰⁽¹⁰³⁾ (meg kell említeni, hogy a reformkívánatok és az Ifjúsági Kör alapszabályának aláírói között is van Hetyésy László, feltehetőleg csak rokona az igazgatónak).

²⁰⁰A diákság kettős arculatot mutatott. Létrehoztak egy közesküldtszékét a rend fenntartása érdekében. Ugyanakkor követeléseik között szerepelt (a „Reform kívánatok”-ban), ha majd az Egyházkerület új törvényeket alkot, a „színház, táncvigalmak, kávéházak s más ártalmatlan mulatóhelyek látogatását megtiltani nem fogják”.

Ugyanígy a Reformkívánatok kiadása előtt, április 3-án tartott „éji zene” is feltehetően igazi diákmulatság volt (ezt még Steinlein és Ritter Auguszt is támogatta pénzzel). Mégis, a reformokért mutatott lelkesedés akkor is megmarad, amikor a harctérre kell vonulni.

4. A Reformkívánatok 8. pontja szerint a Magyar Társaságot megszüntetik, és helyette az Ifjúsági Kört hozzák létre.

A kutatások eddig még nem tisztázták pontosan, miért és hogyan érvényesült a Magyar Társaság zártsága.

Erre a „szektás” jellegre találunk utalásokat. Mutatja ezt, hogy a vezetőségben tanárok és diákok 1:1 arányban voltak, és általában a tanárok szava érvényesült, tekintélyükből következően. Egy másik példa: 1847 végén, Komjáthy János alkönyvtárnok többszöri felszólítás ellenére se veszi figyelembe a törvényeket, majd zsarnokinak nevezi azokat, és kilép a társaságból. Arról már nem ír a jegyzőkönyv, mi is volt a törvénysértés, inkább gúnyolja Komjáthyt.¹¹⁽¹⁰⁴⁾

Az Ifjúsági Kör alapszabályaiból is következtethetünk hibákra. Az Ifjúsági Kör, a régi Magyar Társaság könyvtárát igazi könyvtárrá teszi: reggel 8-tól este 8-ig bárki használhatja a könyveket. Az önképzést is

igazi önképzésként szeretnék megvalósítani: „A tagok naponként egy óráig önkényesen ... dolgozatokat olvasnak s bírálják.”¹²⁽¹⁰⁵⁾ Ha valami szervezési ügy kerül szóba, akkor nagygyűlést hívnak egybe.

A Magyar Társaság felosztatása ellen a társasági elnök Tatay harcolt. Sokáig nem akarta odaadni a társaság pecsétjét, de ez nem azt jelentette, hogy az ifjúság ellen volt, hanem a társaság hagyományait szerette volna megőrizni. Az ifjúság a Magyar Társaságot az Ifjúsági Kör elődjének, „*alapkövének*” tekintette.¹³⁽¹⁰⁶⁾

S. Németh Sámuel a forradalomról olyan képet mutat be, ahol minden rend felbomlott, a diákok fegyelmezetlenek és közöttük „rossz szellem uralkodik”¹⁴⁽¹⁰⁷⁾

Azonban ez nagyon egyoldalú megközelítés, mivel éppen a közesküdszék és a nemzetőrség – ahogy az törvényeikből kitűnik –, a rend fenntartására létrehozott szervezet.

A közesküdszék törvényeit április 6-án fektetik le,¹⁵⁽¹⁰⁸⁾ éppen azon a napon, amikor Müllnert elzavarja az ifjúság, és ekkor nyomtatják ki a „Reform kívánatok”-at is. A közesküdszék tulajdonképpen bírói testület. A 16 éven felüli tanulók választják meg tagjait. Nyolc esküdszéki tagot választanak, akik 18 éven felüli tanulók. Az esküdszék elnöke maga az igazgató. A tárgyalásokat nyilvánosan folytatták és a bűnöst szó- és írásbeli fenytéssel büntethették, vagy akár kizárhatták az iskolából. Ugyanakkor az esküdszék elfogadott minden polgári és köztörvényt, és azoknak a keretei között határozta meg saját jogkörét.

Az ifjúsági nemzetőrség március végén, április elején szerveződött. A nemzetőrség törvényeit maga az ifjúság fogalmazza meg április 9-én. A volt kapitány, Müllner április 6-án már lemondott.

201A törvények¹⁶⁽¹⁰⁹⁾ alapelve: „*jelszavunk szoros rend s engedelmesség leend*”. A rend „*főőre*” a nemzetőrségi közgyűlés. S valóban igen kemény szabályokat szabnak:

„Századunk minden tagja ismeri tulajdon kötelességét, másnak dolgába beleszólni ... tiltatik. ... fegyvergyakorlatra ..., ki öt perccel később jön, úgy tekintetik, mintha meg sem jelent volna ... (...) fegyvergyakorlat alatt fennhangon beszélgetni, a sorból kilépni, ... vagy akármiképp is rendetlenkedni meg nem engedtetik, ... (...) Embertelen bánás módjáért, s erkölcsiséget sértő illetlen magaviseletért, gorombáskodásért akárki is egyenesen a közgyűlés előtt fog felelni.”

Sajnos nem tudjuk, kik is voltak a nemzetőrségi közgyűlés tagjai, és magáról a nemzetőrsegről is csak ezek a törvények ismertek, továbbá, hogy a reformkivánatok kinyomtatásakor az iskolában volt a líceumi nemzetőrség központja.

6. Tatay István május végén adja ki az iskolarendszer megreformálására tett javaslatát.¹⁷⁽¹¹⁰⁾ A javaslat tulajdonképpen a diákság követeléseit önti tudományos formába. Amire a diákok csak egy-egy szóval utaltak, azt ő itt részletesen kifejti. Meg kell említeni, hogy Tatay már 1846 márciusában résztvett a protestáns tanári közgyűlésen. A nagy korkülönbség ellenére jó barátja volt Tavasi Lajos, a tanrendszer megreformálásának élharcosa.¹⁸⁽¹¹¹⁾

Már a bevezető is nagyon előreutató, igazi reformkori szállóige:

„Nem: mikép könnyebb?

hanem: mikép idvesebb?

Nem: mi volna szép 's jó?

hanem: mi a' körülményeinkhez képest... bizton

valósítható szép és jó?

...Nem: mikép van ott, ...
elsajátítást érdemel...”

hanem:... mi azon jobb oldal, melly föltétlen

Tatay tudja, milyen nagy felelősség a „kockázó kísérletezés egy nemzedék erkölcsi 's értelmi létén.” Tatay a gimnáziumokat bírálja először. Kevés az óra, és hozzászoknak a diákok a tétlenséghez és lustasághoz. Hiányolja a művészeti nevelést az ének és „testgyakorló” órákat. Hiánya látszik az „*eddig nemzedékek nagy részének testileg idomtalan 's pulya – lelkileg szögletes és bárgyú voltában*”. Felhívja a figyelmet „*a sok idővesztéssel járó, ... unalommal öltő diktálás*”-ra (vö. a reformkívánatok 4. pontja). Hiányolja az osztályok közötti vizsgákat, s így a diák „*üresen sétálgat végig osztályokon ... az akadémiáig*”, majd később, tudományos munka helyett „*szépirodalmon nyalakodik 's édeleg*” (vö. a reformkívánatok előszavával). Az igazgató szerint egyáltalán ne tanítson, mert így nem jut ideje (az eddigi gyakorlat igazolta ezt) igazi feladatokra. (vö. a reformkívánatok 6. pontja). Tatay, ha csak közvetetten is, utal a Magyar Társaságra és az önképzésre: „*Legyen gymnasiumi könyvtár, „az innét kapott könyvekből helyenkint kivonatokat kihúzni ... kiírni, ... ne annyira szoríttassanak, mint ösztönöztessenek.*” Tehát belátja, hogy az Ifjúsági Körnek igaza volt, hogy minden diáknak hozzáférhetővé kell tenni a könyvtárat. Követeli, legyen tanterv, hogy a diákok tanulják meg az „*utánjegyezgetést*” (jegyzetelés), hisz azt felsőbb iskolában úgyis meg kell tanulniuk. A tanórák ne „*passív hallgatmányok*” legyenek, hanem „*együttfoglalkozás*”-ok.

Tatay javaslatainak nem volt nagy visszhangja, részben a szabadságharc miatt, részben mivel utána bujdosik, majd Szarvasra megy tanítónak. Javaslatai nemcsak 202 azért fontosak, mert a diákság mellé áll (a maga módján), hanem azért is, mivel megszívlelendő lenne.

7. Ahogy a városon belül, úgy az országban is nagy volt a „diáksolidaritás”. A röpiratháború híre egész Magyarországot bejárta. A pozsonyi licisták „*Az ifjúság ... nevének mocskolatlan megőrzésére*”¹⁹⁽¹¹²⁾ hívják fel a figyelmet. A pécsiek érdekes módon a „Reformkívánatok” 8. pontjához, tehát a társaságok felosztatásához csatlakoznak. A vallási megkülönböztetés ellen is felszólalnak, s nem támogatják, hogy a város kezébe kerüljön az iskola²⁰⁽¹¹³⁾. A sárospataki diákok is biztatják a soproniakat, pártolják a követeléseket, és a saját küzdelmükről, az ott kiadott petícióról (május 3.) írnak.

A város lakosságának a véleményét nehéz megítélni. A nemzetőrség V. századának vezetője, Fürst Károly²¹⁽¹¹⁴⁾ szavaiból következtethetünk a városiak véleményére. Fürst altisztjeinek jelentését elküldte, akik a polgárok aggodalmait írhatták le, mivel az „*Evangelica Főiskolánk Ifjai az ott divatozó rendszert tettleg másítani és egyéb önhatalmú tényeket elkövetni törekedének, ...*” Fürst nemcsak ellentmond ennek, hanem teljesen jogosnak és jogszerűnek tartja a diákok követeléseit és eljárását. Sőt, a mozgalom elindítójának nevezi magát: „*az eddig is történt főiskolai haladásunknak indítványozója én valék...*” Fürst egyik régi tanárára is utal, akinek nagyon hálás, és éppen ezért áll a mozgalom mellé (talán az igazgatóra gondolhatott, Hetyésy Lászlóra).

Müllner nem így vélekedik, de az ő véleménye nagyon szubjektív. Müllner, aki mindig is tisztelte a hagyományokat, nem tudta elviselni azt, amit a diákság tett, s kétségkívül nagyon rosszul esett neki, hogy a diákság kiközösítette. Éppen ezért írja kilenc évvel később,²²⁽¹¹⁵⁾ hogy „*A viharos 1848. év mindig gyászos emlékezetű fog maradni...*”. Müllner megemlíti gr. Stainleint, aki szerint egyedül nem írta alá a „*Reform kívánatokat*”, és elhallgatja a Ritterrel történt ügyet. Magát kihagyja az eseményekből, mintha nem is vett volna részt: „*a vihar saját személyemet legkevésbé sem érintette...*”

Majdnem száz évvel később újból értékeli az eseményeket Németh Sámuel, az iskola akkori igazgatója. Sokkal realisabb képet rajzol Németh az eseményekről, azonban művében a röpiratok és a konvent jegyzőkönyvein kívül semmilyen más adat nem kerül elő. Lehetséges, hogy a konvent levéltárában kutatott, és ezért nem vizsgálta meg azt a 10–15 dokumentumot, amely mai napig is a Líceum könyvtárában van. Németh műve nem annyira forrásfeltáró, inkább jellemző, hogy eleve negatívan ítélte meg a diákforradalmat.

A diákforradalom egyáltalán nem volt gyászos, mint ahogy azt Müllner fia írta. A tanári kar is hibás volt abban, hogy az események így alakultak. Maga a konvent említette,²³⁽¹¹⁶⁾ az egyházkerülethez intézett beadványában, hogy az iskola a szellemi elsatnyulásnak megy elébe. A tanárok kötelessége lett volna, hogy a diákok mellé állva megindítsák a reformokat. Talán a kegyeletről és a múlt tiszteletéről többet tudott a legöregebb tanár, Hetyésy, mint a sokkal fiatalabb Müllner. Hetyési nem szólt bele a forradalom eseményébe, talán csöndesen támogatta is azt.

A dokumentumok teljes ismeretében azt mondhatjuk, hogy a diákság, ha kemény szavakat is használt, ha a forradalmi hevület túlkapást is eredményezett, mégiscsak ²⁰³jogos sérelmeket hozott elő, s bizonyítja ezt, hogy követelései nagyrészt később meg is valósultak.

A nagy tanár–diák háborúnak a szabadságharc vetett véget. S azok akik 48-ban a leghangosabban mondták a reformok szükségességét, azok 49-ben hőiesen helytálltak a csatatéren is. A szabadságharc leverése után az iskola léte kerül veszélybe, s ezért tanárok és diákok együtt harcoltak. Mivel a diákok száma sokkal kevesebb lett, s nem is lehetett beszélni a forradalomról, a múlt emléke lassan elhalványult. Amikor felelevenítették az eseményeket, azt tanárok tették, és tanári szemmel nézték az eseményeket. Többek között ezért tartottam szükségesnek a téma újrafeldolgozását.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Molnár László: Mende Gusztáv festőművész halálának 30. évfordulóján rendezett emlékkiállítás (Várkerület Galéria: 1993. november 21.)

Molnár László: Mende Gusztáv festőművész halálának 30. évfordulóján rendezett emlékkiállítás (Várkerület Galéria: 1993. november 21.)

A Mühl-család Sopron nevezetes polgárcsaládja volt, a „polgár” szónak abban az értelmében, amely a pontosan és szorgosan végzett munkán kívül mindannak a felismerését és szeretetét is jelentette, ami az életet széppé tette.

Sopron város magisztrátusa Mühl Lőrinc soproni, később bánfalvi molnár három fiának 1738 és 1746

között adott polgárjogot. A Mühl-családnak 12 molnár mesterségű leszármazottja volt. A család házasságok révén rokonságba került a Tiefbrunner-, Trogmayer- és Forster-soproni családokkal, rokoni szálak és a malmok üzemeltetése fűzte a ma is körünkben élő Kárpáti- és Gyimesi-családokhoz is. Mindezeket Horváth Zoltán tavaly megjelent „A soproni és a sopronbánfalvi molnárcsaládok és malmaik története 1767–1950” című, kitűnő könyvéből hámoztam ki.

Mühl Nándor molnár és pékmester Bécsi utca 18. számú házában otthon volt a klasszikus zene, sok családtag több hangszeren játszott művészien. Hat gyermeke közül négy kapcsolódott a képzőművészetekhez. Mühl Gusztáv bátyja, az elsőszülött Nándor a szabadkézi rajzban tűnt ki, öccse, Aladár a sugárözönű színek festőművésze volt, huga, Minci, Horváth Józsefnek, az „akvarell poétájának” volt élete párja.

A családi előtörténet és környezet felelevenítése a megnyitó közönségének nagyobb része előtt talán felesleges volt. A magam részéről fontosnak tartom: mindenki előtt ismert legyen egy művészi hajlamokkal megáldott polgárcsalád példáján, hogy mit takar a soproni „tősgyökeresség” fogalma, melyre ma sokan könnyedén legyintenek, ha hallják.

Mende Gusztáv életútját az emlékkiállítás meghívója röviden bár, de jól ismerteti, a nevezetes kiállítások felsorolásával és a művész technikájának leírásával. Ezért inkább a művészetével kapcsolatban valamennyiünkben felmerülő kérdésekkel foglalkoznék.

204 Mende Gusztáv: Önarckép (1949)

205 Mende Gusztáv: Ikva (1954)

Az első kérdés: Mit hozott Mende Gusztáv újat a soproni festészet fejlődésében? Századunk első negyedének festészetében szembeütnék a természetűség. Az a 206 festőnemzedék nem azt adja, ahogyan akarná látni a természetet a maga megnyilvánulásában, hanem ahogyan tényleg megmutatkozik. Mende Gusztávot azonban nem érdekli minden fűszál, minden falevél, de érdekli a kiválasztott rész egész hangulata. Nem keresi tehát a részletek tökéletes megoldását, elődeihez hasonlóan, hanem csak a hangulati elemeket, legyen szó tárgyról, vagy emberi alakról.

A második kérdés minden művész esetében feltehető: Mennyire engedte hatni magára a nagy művészek

műveit, azok tanulságait? Mende nem volt újtó, mint mostanában sok művésziünk, akik a fejükbe veszik, hogy most aztán újítanak. Mégis időnként meglepte a tárlatokat a korábbi irányzataitól eltérő alkotásokkal. Pályafutásában tagadhatatlanul meg-megjelenik idegen hatás. Csatkai Endre egy Menderől szóló írásában Aba Novák hatását tartja a legmarkánsabbnak. Mende a kísérletezései során sokat tanult, következtetéseket vont le, de sohasem lépte át a közérthetőség határait. Nem lépett túl azon, amit a szépségben a földi lét lezárt határai nyújtottak: színekben, formákban érzékelhető jelenségekben. Végeredményként mindig visszatért önmagához műveiben.

A harmadik kérdés, mit jelentett négy évtizedes munkássága a soproni kortársak számára? Mendének 1926-ban, 27 éves korában kellett eldöntenie, hogy az Iparművészeti Főiskola elvégzése és az életrajzában nem szerepelő bécsi Kunstakademie kurzusa után marad-e művészeti pályán Sopronban, vagy Budapestre távozva bontakoztatja ki igazán tehetségét.

Mende akkor elfogadta a Thurner Mihály soproni polgármester által felajánlott ipariskolai, rajzsaktanítói állást. Lehetséges, hogy művészi pályája szárnyalásában nem jól döntött, de így szeretett szülővárosában maradhatott. Pedagógiai munkásságát – mely kenyeret biztosított számára – megoszthatta művészi ambíciós terveivel. A tanári pálya mellett szervezte is a város művészeti életét, a Soproni Képzőművészeti Kör titkára-, alelnöke-, majd elnökeként. Megnyugtatóan irányította a város művészeti életének hol kisebb, hol nagyobb mértékben hullámzó csónakját. Ebbéli tevékenységében kiváló eszköze volt eltűnődő, higgadt vitastílusa.

A negyedik kérdés: Mennyiben „soproni” Mende festészete? A választ megkönnyíti, hogy 1959-ben „Van-e soproni jellegű tájképfestés” című kis esszéjében összefoglalja véleményét a festészet helyi színezetű változatáról. Szerinte lényeges, hogy a város szépségei örömmel töltötték el a festőket munkájuk közben. Hangsúlyozza a szív és a szeretet lobogásának fontosságát a munka során. Megállapítja, hogy a soproni festészet nem akadémikus jellegű, nem az örökkévalóság részére lezártat, változtathatatlant akarja megörökíteni. A soproni festészet változtatható és variálható.

Művészete igazolja megállapításait. Mende nem a sablonos képeslap-Sopron után érdeklődött. Már kezdetben is szerény, külszíni részleteken neveli látását a szépre. És amikor a – talán pontosan nem is definiálható – szocialista realizmust kívánják a hivatalos művészetpolitika sematikus szabályozói, akkor az alakos kompozícióival ahhoz a munkához fordul, amelyet valóban ismer. A szüreti munkát, a szőlőművelés szinte minden fázisát feldolgozza. A színek gazdag színskáláját megőrzi és ezeket a képeit is sajátos helyi zamattal tölti fel.

Hadd fejezzem be megnyitómát László Gyula professzornak, a család régi barátjának sírversnek, epitáfiumnak is minősíthető mondataival, melyeket a művész halálának első évfordulója alkalmából rendezett kiállításon, az 1964. évben írt le:

207. „Nagyon szerettem és becsültem életében és megkönnyeztem holtában. Most is hallom bölcs szavát, amikor ő, ki a látott világ poézisét kereste, bölcsen és melegen védte azokat a sorstársait, kik tőle eltérő úton a belső hangra figyelve, keresték a színt és formát. Ritka mosolya a Mühl-család kedves derűjét árasztotta, töprengése pedig a megismerni akarás szívósságával keltett tiszteletet. Szerettem kissé poncichteressé lejtésű magyar beszédét és nemes humanizmusát mások megítélésében. Festményeiből is Sopron hangulata, magatartása sugárzott. Ő az igazak közül való volt, a szépség mindig szomszédosóvárgója.”

Mende Gusztáv 30 éve távozott. Fellapoztam az 1963. december 14-i temetés után megjelent újságot. Szép

mondat fejezi be a tudósítást „Óriási tömeg kísérte utolsó útján, ritkán lehetett temetésen annyi könnyet látni, mint az övén.” De mi most feledkezzünk meg az élet múlandóságáról. Tekintsünk emlékkiállításainak vásznaira. Képeiről az ő mindig igaz, őszinte szava szól hozzánk.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Kárpáti László: In memoriam Buda György

Kárpáti László: In memoriam Buda György

1992. november 14-én életének 73. évében váratlan hirtelenséggel elhunyt Buda György, a Bécsben élő festő, Sopron szerelmese, Brennberg szülötte. Pár nappal korábban nyílt kiállítása a Széchenyi téri MTESZ Székházban, s boldogan mutatta be képeit – főleg soproni, brennbergi, Fertő-menti tájakat – nagyszámú soproni barátainak és tisztelőinek.

Buda (Breuer) György 1919-ben született. Édesapja aki a bánya gondnoka volt, s emellett országos híró ornitológus, természetbúvár, korán felfigyelt fia rajzkészségére. Szeretettel ösztönözte ebben a tevékenységében, míg bekerült Sopronba Horváth Józsefhez a Széchenyi reáliskolába, ahol az Európa-híró nagy művész-tanár nevelése, tanítása során mindinkább csiszolódott a kis diák rajztudása. Buda György ott tanult meg rajzolni. Sajnos a 7–8 év túl kevés volt ahhoz, hogy az akvarellben is elmélyedhetett volna, de legalább az alapvető elemeket, a technikát, a stílust itt részben már megismerhette, amit később önképző módon – hosszú évek során – továbbfejlesztett. A középiskola után beiratkozott a soproni Erdőmérnöki Főiskolára, ahonnan két év után bevonult katonának a repülőfegyvernemhez. 1942 végén avatták hadnaggyá a Kassai Repülő Akadémián. Bár az atlétika szerelmese volt – bárhova is került –, minden alkalmat megragadott, hogy rajzolhasson.

A háború végén amerikai fogságba került Bajorországban, ahonnan 1946-ban szabadult. Nehéz évek következtek ezután. Bányamunka otthon, kosárlabda, atlétika, kőműves-tanuló, vasbetonszerelő munkás, majd 1950-ben a zalai olajmezőkön mint geológus-technikus dolgozott. Sportolt és festett szorgalmasan. 1956-ban kénytelen Ausztriában, anyai rokonai szülőföldjén letelepedni. Most már másodszor veszített el mindent. A legfájóbb volt számára az akvarellek, rajzok és vadásztrófeák elvesztése.

Mind többet és többet festett. Talán ez adott kárpótlást a sok csalódás után. Műszaki alkalmazottként ment több szívinfarktus után nyugdíjba. Végre volt ideje csak annak élnie amit fontosnak érzett; a művészetnek és vadászatnak.

2081981 óta állított ki rendszeresen. Buda György, aki 36 évet élt Bécsben, egy pillanatra sem szakadt el hazájától. Önmagát mint élő hidat, mint összekötő jelképet nevezte a két ország népe között.

Egyszerű eszközökkel dolgozott. Természetelvű festő. Egyéni stílusa miatt nehezen sorolható be valamilyen festői irányzatba. Kissé a naiv ág felé hajlik a munkássága, de talán azért is, mert nagyon részletesen akart sok mindent dokumentálni.

A soproni, az utolsó a harmincnyolcadik kiállítása volt. Sokat állított ki Bécsben, majd Nagykanizsán, Brennbergben, Győrben, Oroszlányban, Budapesten, Szombathelyen, Dorogon, Várpalotán, Tatabányán, Bátorfyerenyén, sok bányavárosban és burgenlandi településen. Természeti képei mellett rajzolta-festette Brennberg ipartörténeti fontosságú bánya-műtárgyait, a bányászok életét. Hozzájuk nem csak lelkileg

fűződött, de édesanyja révén rokoni szálak fűzték több brennbergi családhoz. Képeivel utánuk ment a brennbergi bánya bezárása után kényszerből választott új városokba, településekre. Szívesen fogadták mindenütt, ahová csak a brennbergi bányászok elkerültek, mert képei a szülőföld emlékét hozták magukkal.

Nagyon nehezen vált meg képeitől, a „gyermekei”-től, bár szerte a világban, sok múzeumban és magángyűjteményben (Tokió, Oakland, Torontó, Bécs, Budapest, Sopron) találhatók meg művei.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1992. évre

Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1992. évre

A bibliográfiában szereplő rövidítésekre nézve vö. Soproni Szemle 1978, 268, 1979, 362.

Köszönöm az adatgyűjtésben nyújtott segítséget dr. Metzl Jánosnak.

Akadémiai tagajánlások – 1993. Janszky József (Csorna), Frang Dezső (Répceszemere), Simonyi Károly (Egyházasköze), Patthy László (Sopron), Verő József (Sopron), Mátyás Csaba (Marosvásárhely), Ádám Antal (Szekszárd). MT. 37, 1992, 1540 (T1–T97).

Altes Rathaus in Ödenburg. NZ. 36, 1992. ápr. 25.

Andor, Leon: Darüber schrieb die NZ. vor 35 Jahren. Soproner Zukunftspläne. NZ. 36, 1992. nov. 28.

Andrássy Péter: Kitaibel Pál osztrák bélyegen. Természetbúvár 47, 1992, 6. sz. 46.

Askercz Éva: Mühl Aladár emlékkiállításának megnyitója (1991. szept. 29.) SSz. 46, 1992, 182.

Auf zur Sprachprüfung. NZ. 36, 1992. ápr. 18.

Ausstellung „Soproner Künstler – Medaillen, Aquarelle” in der Karmeliterkirche. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 9. sz. 39.

Ábrahám Levente: Adatok az Alpokalja Neuropteroidea faunájához (Megaloptera, Raphidoptera és Planiplennia). In: Dénes József (szerk.): Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője 20/2. Szombathely, 1992, 23–39.

Ács Zoltán: Gondolatok egy könyv kapcsán. É. 30, 1992, 974–975.

Ágfalvi, Andreas: Deutscher Kulturklub Ödenburg und Umgebung. NZ. 36, 1992. máj. 30.

209 Ágfalvi, Andreas: Eine Rundfahrt um den Neusiedler See. NZ. 36, 1992. dec. 12.

Balázs Zoltán: A soproni cégéres borkimérések megszüntetése (1945–1948). SSz. 46, 1992, 246–258.

Barlainé Berente Erika–Németh Sándor: In memoriam dr. Szabó Kálmán. Kisalföldi Könyvtáros 1992, 1. sz. 57.

Bárdi Pál: Zsilipátadás Mexikópusztán. Vízűkör 32, 1992, 5. sz. 26–27.

Bencze Lajos: Két birtokos, egy birtok... Ni. 112, 1992, 7. sz. 10–11.

Bene László–Eöri Teréz: Harvade a magrépában. Magyar Mezőgazdaság 47, 1992. aug. 19. 34. sz. 16.

Derger–Fally–Lunzer: Nationalpark Neusiedlersee–Seewinkel. Natur und Land 78, 1992, 81.

Bertalan, Judit: Josef Kasichnitz 1899–1982. NZ. 36, 1992. szept. 12.

Botlik József: Bős veszélye: kiszáradhat a Fertő tó! Az osztrákok egyelőre hallgatnak... MN. 55, 1992. okt. 12.

Böhm, Andreas: In Kürze. Von Agendorf nach Agendorf. NZ. 36, 1992. márc. 7.

Böröndi Lajos: Születésem hava. Bécsi Napló 13, 1992, 3. sz. 12.

Corvinus–Kreis und Stadtverwaltung halfen Sopron bei der Lösung von Strassenverkehrsproblemen. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 6. sz. 54.

Corvinus–Oldtimerfahrt. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 9. sz. 29.

Corvinus–Tage 1992. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 8. sz. 16.

Cottely István: A magyar aranytartalék a második világháború viharában. Valóság 35, 1992, 11. sz. 82–97.

Csath Béla: Beszámoló az ICOTECH XIX. Nemzetközi Kongresszusáról. BKL-B. 125, 1992, 96–97.

Csath, Magdolna–Hunter, Ken (red.): Managing Change: The international Leadership Challenge of 1990s. Sopron, Hungary 5–9 July 1992. Sopron, 1992, University of Stirling, Sopron University, World Future Society 12.

Császár László: Diósgyőrtől Sopronig. MÉP. 83, 1992, 6. sz. 44–46.

Csizovszki, Sándor: Dank für Spielzeugspende. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 2. sz. 22.

Csorna, Zsigmond: Der Einfluss und die Verbreitung der deutschen und deutschsprachigen Weinbauliteratur in Ungarn, während der neuzeitlichen „Landwirtschaftlichen Revolution“ Ende des XVIII. Jh-s–Anfang des XIX. Jh-s). A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1990–1991. Bp., 1991 [1992], 57–73.

Drei-Städte-Lauf Sopron–Eisenstadt–Wiener Neustadt. Finalläufe in Wiener Neustadt. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 7. sz. 74.

Ein Ödenburger Original: Leopold Bayer. NZ. 36, 1992. jún. 20.

I. Licit. Országos Faipari Aukció. Fa. 42, 1992, 112–113.

Ember Győző: A magyar királyi pozsonyi kamara zárszámadása 1542-ben. Levéltári Közlemények 61, 1990 [1992], 63–143.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Erdészeti, Faipari, Papíripari Nemzetközi Ösztöndíjas Alapítványa. (9401 Sopron, Pf. 132. Tel: 11-100, Telex: 249-126, Fax: 99/11-103.) Erdészeti Lapok 127, 1992, 187.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem faipari továbbképzési programja. Fa. 42, 1992, 16.

210 Az Erdészeti és Faipari Egyetem tanévnyitóján. Erdészeti Lapok 127, 192, 346–347.

Az Erdészeti és Faipari Egyetemen 1992-ben végzett faipari mérnökhallgatók neve és szakdolgozatuk címe. Fa. 42, 1992, 138.

Az 1992-ben végzett üzemmérnökhallgatók neve és szakdolgozatuk címe. Fa. 42, 1992, 139

Érsek Elek: A nyugdíjas bányász, kohász és erdész veteranisszimusok baráti körének tevékenysége az 1991. évben. BKL-B. 125, 1992, 233–234.

(f-): Napirenden a természetközeli erdőgazdálkodás. Tudományos tanácskozás Sopronban. EF. 46, 1992, 12. sz. 5–8.

Cs[ötönyi] J[ózsef]: Alapítványi közgyűlés Sopronban. Erdészeti és Faipari Híradó 2, 1992, 2. sz.

Czére Béla: Az abszolutizmus kori Magyarország közlekedésének áttekintése. Közlekedéstudományi Szemle 42, 1992, 123–133.

Dalos Margit: Hang az árvaházon túlról. KT. 36, 1992, 3. sz. 31–41.

Dávidházy István: Brennberg 1567? SSz. 46, 1992, 244–246.

Dávidházy István: 150 éves a nagy-tómalmi fürdő. SSz. 46, 1992, 146–149.

Degendorfer, Hans Ziegler, Matthias: Heimatbuch „Wandort-Sopronbánfalva”. Schwäbisch Gmünd, 1992.

Devich Márton: Újjáéled Eszterháza? Zenei akadémiát szervez a Mozart Alapítvány. MN. 55, 1992. okt. 22.

Dénes József (szerk.): Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője 20/2. 1991. Természettudomány. Szombathely, 1992, Vas megyei Múzeumok Igazgatósága 316.

Divós Ferenc: Fűrészáru szilárdság szerinti osztályozása Sopronban. Fa. 42, 1992, 153–156.

Domonkos János: Emlékezés Zsirai Miklós (1892–1955) születése centenáriumára. Kapu 5, 1992, 12. sz. 60–61.

Domonkos János: Emlékezés Zsirai Miklósról (1892–1955). Bécsi Napló 13, 1992. 6. sz. 10.

Domonkos Ottó–Könnyei Attila: A 125 éves Soproni Múzeum. Sopron, 1992, 52+42. (A

Győr-Moson-Sopron megyei múzeumok kiadványai II. sorozat 3.)

Dóka Klára: Balázs Péter (1922–1991). Levéltári Szemle 42, 1992, 1. sz. 109–110.

Drei-Städte-Lauf 1992: Nach Sopron Stadtlauf in Wiener Neustadt. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 6. sz. 74.

Drei-Städte-Lauf 1992. Wiener Neustadt 17. 5. 1992. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 5. sz. 70.

A faipari felsőoktatás helyzete. Fa. 42, 1992, 177–180.

Fallenbüchl, Zoltán A: Beamtentum an der Grenze. Verwaltung und Beamtentum um die Wende des XVII. zum XVIII. Jahrhundert in Westungarn. BHBl. 54, 1992, 1–17.

Farkas Gábor: A 16–17. századi polgári könyvtárak típusai. Magyar Könyvszemle 108, 1992, 100–121.

Fazekas Imre: A Thyris fenestrella sc. valamint közelrokon Cochylini és Crambinae taxonok elemzése az Alpoknál. (Lepidoptera: Thyrididae, Tortricidae, Crambidae). In: Dénes József (szerk.): Savaria a Vas megyei Múzeumok Értésítője 20/2. Szombathely, 1992, 55–64.

211 Fazekas János: Szepeshegyi István (1922–1992). BKL-B. 125, 1992, 351–352.

Fábián Péter: Elhivatott és nem tudta hová megy. KR. 1992, 10. sz. 18–20.

Fertőrákos. Denkmalpflegerische Überlegungen zur Instandsetzung eines ungarischen Dorfes. München, 1992, ICOMOS Nationalkomitee der Bundesrepublik Deutschland 84.

Festsitzung des Corvinus-Kreises in Krems. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 11. sz. 19.

Fodor András: Kerék Imre útja. MH. 15, 1992, 3. sz. 53–55.

Fogarassy László: Civitas fidelissima. ÉT. 47, 1992. jan. 17. 3. sz. 72–74., 1992. febr. 28. 9. sz. 265.

Fogarassy László: Hogyan került sor a soproni népszavazásra? Bécsei Napló 13, 1992, 1. sz. 2–3.

Fogarassy László: Még egyszer a soproni népszavazásról. Erdészeti Lapok 127, 1992, 61–62.

Fogarassy László: Nyugat-magyarországi vonatkozások Mailáth-Pokorny János alezredes emlékeztéseiben. SSz. 46, 1992, 355–370.

Frang Gizella: Kincsek az elkerülő út mentén. Leletmentés Sopronban. Új Magyarország 2, 1992. aug. 6.; Kisalföldi Új Hírek 1, 1992. aug. 6.

Frang [Gizella]: A nemzetiségi központért. Öten Sopronból. Új Magyarország 2, 1992. nov. 2.

Freundschaftstreffen des Corvinus – Kreises in Sopron. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt. 72, 1992, 5. sz. 5–3.

Fried István: Kis János kritikusi munkásságához. SSz. 46, 1992, 57–62.

Friedrich Károly: Gerengel Simon lelkész, a soproni evangélikus gyülekezet megszervezője (1518–1571). SSz. 46, 1992, 2–31.

Frisnyák Sándor : Magyarország történeti földrajza. Bp. 1990, Tankönyvkiadó 213.

Frühstück, Hermann: Pflegekonzepte für die Naturschutzgebiete des Burgenlandes. In: Österreichischer Naturschutzbund für Natur- und Umweltschutz. Natur und Land Sonderheft zu Heft 1/2. 1992, 13–15.

Führer, Ernő Gyula: Aus dem Soproner Gebirge. Niederschlagsdeposition in Waldökosystemen Ungarns. Allgemeine Forst Zeitschrift 47, 1992. jún. 9. 12. sz. 675–676.

Führer, Ernő: Luftbürtige Säurebelastung und Stickstoffeintrag in Waldökosysteme und ihre Auswirkungen auf die Bachwasserqualität. AT. 41, 1992, 95–101.

Füköh Levente: A Fertő-tó negyedidőszaki üledékeinek malakosztratigráfiai vizsgálata. In: Dénes József (szerk.): Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője 20/2. Szombathely, 1992, 65–67.

5. Internationaler Corvinus–Radwandertag Österreich–Ungarn. Wiener Neustadt–Sopron. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 8. sz. 47.

5. Internationaler Corvinus–Radwandertag. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 10. sz. 57.

G. L.: Magyarországi felmérés a burgenlandi magyarokról. Bécsi Napló 13, 1992, 2. sz. 12.

Gäste aus Sopron in Wiener Neustadt. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 6. sz. 71.

[212](#) Gecsényi Lajos: Kiadvány a burgenlandi magyarokról. Bécsi Napló 13, 1992, 6. sz. 12.

Generalversammlung des Corvinus Kör Sopron. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 4. sz. 16.

Gerő László: Sedlmayr János építész 60 éves. M. 36, 1992, 129–144.

Gersits István: Gyula diák, Isten Veled! Bécsi Napló 13, 1992, 2. sz. 8.

Gibba Edit: Pártpolitika és közigazgatási viszonyok Vasvár megyében [sic!] és Burgenlandban az 1920-as, 1930-as években. Gazdaság és Társadalom 3, 1992, 6. sz. 73–119.

GJU–Teenagerlager in Brennborg: Eine unvergessliche Woche. NZ. 36, 1992. aug. 20.

Gmasz, Sepp. Die Eisenhändlerfamilie Wolf in Neusiedl am See. BHBl. 54, 1992, 141–149.

Goór Judit: Gyöngéd nemzetféltők MH. 15, 1992, 5. sz. 63.

Gori, E[rnst]: Erinnerung an Ödenburg. NZ. 36, 1992. dec. 5.

Gori, E[rnst]: Harmonie in Leid und Leben. NZ. 36, 1992. szept. 19.

Gori, E[rnst]: Pestalozzi war sein Vorbild. NZ. 36, 1992. ápr. 11.

Grotte András: Kísérlet néhány magyarországi ötvösjegyet feloldására 11. MÉ. 40, 1991 [1992], 1–2. sz.

68–81.

Gulyás László: Trianoni határaink története. Az osztrák–magyar határ (5. befejező rész). Kapu 5, 1992, 12. sz. 54–57.

Gy. Urbány Eszter–Reuss András–Scholz László: Urbán Ernő (1908–1943?). Diakónia 14, 1992, 4. sz. 55–63.

H. Elek Mária: Állásépítés–halálmars–Lichtenwörth. SSz. 46, 1992, 32–56.

H. Elek Mária: Szita Szabolcs: Utak a pokolból. Magyar deportáltak az anektált Ausztriában 1944–1945. Metalon Manager Iroda Kft. H. n. [Sopron] 1991, 285 lap. SSz. 46, 1992, 283–287.

H. J.: Könyvtárosok találkozója Nagycenken. Kisalföldi Könyvtáros 1992, 1. sz. 63–65.

Hajdu Tibor: A Rajk-per kéretlen tanúja. Társadalmi Szemle 47, 1992, 8–9. sz. 143–144.

Haslinger, Peter: Die Ungarnrezeption in der burgenländischen Presse 1921–1934. („Der Freie Burgenländer”, „Burgenländische Freiheit”, „Burgenländisches Volksblatt” und „Burgenländische Heimat”). MHB1. 54, 1992, 153–169.

Hárs József: Akikről utcát neveztek el Sopronban. Sopron, 1992, SO-PRINT, 63.

Hárs József: Emlékezés Sopronban az 1921. évi népszavazás 70. évfordulójára. SSz. 46, 1992, 80–81.

Heidrich Balázs: „...Balfi utcán végigmenni nem merek...” Stúdiók Sopronban. Miskolci Egyetem 39, 1992. máj. 18.

Heltai János: A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom 1991-ben. MKSz. 108, 1992, 374–383.

Hencsei Pál: Megemlékezés Proszk János születésének 100. évfordulójáról. Magyar Kémikusok Lapja 47, 1992, 219.

Hiller István: „Ami a huszárnak a ló, az a tudománynak a könyvtár!” Könyvtári Levelező/lap 1992, 10. sz. 2–3.

[213](#)Hiller István: Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645. Wien–Köln–Weimar, 1992, Böhlau, 146. (Esterhazy-Studien, Bd. 1.)

Horvatovich Sándor: A Savaria Múzeum futóbogárgyűjteménye (Coleoptera: Garabidae). In: Dénes József (szerk.): Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője 20/2. Szombathely, 1992, 123–136.

Horváth Ferenc: A magyarországi vasúti pályák fejlődése az abszolutizmus kori Magyarországon (1849–1867). Közlekedéstudományi Szemle 42, 1992, 186–198.

Horváth Gábor (összeáll.): A Honismeret Évfordulónaptára 1993. H. 20, 1992, 4. sz. 123–142.

Horváth János–Szabó Péter: Nemzetközi Erdész Szakmai Verseny Unicum Kupa. Fa. 42, 1992, 211.

Horváth Zoltán: Sopron város címerei a történelmi események háttérében. Bp., 1992, Ikva, 106, VIII.

- Horváth Zoltán: A Soproni Levéltár harminc éve (1961–1991). SSz. 46, 1992, 106–125..
- 125 Jahre Ödenburger Museum. NZ. 36, 1992. dec. 5.
- In Memoriam Buda György. Bécsi Napló 13, 1992, 6. sz. 3. Irodalmi Emlékhelyek TM. 103, 1992, 12. sz. 18.
- Jalovszky Katalin–Tomsics Emőke: A tegnap világa. Magyarországi városok a századfordulón írásban és képen. Hanák Péter előszavával. Bp., 1992, Officina Nova, 320 lap, 650 kép.
- Jancsovics Antal (edit.): Rauch, Andreas: Concentus Votivus. – Hódoló Kar – A soproni országgyűlés megnyitására 1634. december 18-án. SSz. 46, 1992, 312–332.
- Jáki Katalin: A győri gombkötők Arrabona 26–30, 1991 [1992], 111–137.
- Jánoska Antal: Magyarországi kártyakészítők 18–20. század. Magyar Grafika 36, 1992, 1. sz. 43–45.
- Jeanplong József: Megemlékezés Stephan Aumüller biológusra (1903–1988), In: Dénes József (szerk.): Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője 20/2. Szombathely, 1992, 137–144.
- Jobst-Rieder, Marianne–Mauthe, Gabriele–Weinberger, Helga: Informationsbroschüre, wer und was in Eisenstadt. 22. Österreichischer Bibliothekartag 29. September bis 3. Oktober 1992. Wien, 1992, Vereinigung Österreichischer Bibliothekare 112.
- Juhász László: A várvidéki magyarság helyzete. Kapu 5, 1992, 8. sz. 50–55.
- Kaiser, Wolfram: Der Arzt Franz Ernst Brückmann (1697–1753) und seine ungarische Reise von 1724. OK. 35–36, 1989–1990[1992], 1–8. sz. 87–94.
- Karádi, Franz: Bauanschicksol zwischn die zwaa Wöltkriag. NZ. 36, 1992. jan. 25.
- Kaszap András (összeáll.): A magyar földtani irodalom jegyzéke, 1988. FK. 119, 1989[1992], 396–430.
- Katona Imre: Jászai Mari, a Sopron vármegyei „földbirtokos”. SSz. 46, 1992, 69–79.
- Kettinger Gyula: Történelmi Sopron vármegye. Haydn emlékek nyomában. TM. 103, 1992, 6. sz. 12–13.
- Kietaihl, Hans: Die Hafnerzunft in der Herrschaft Eisenstadt. BHBl. 54, 1992, 26–32.
- K[irály] p[ál]: Az EFE nemzetközi ösztöndíj alapítványa. EF. 46, 1992, 4. sz. 19.
- 214K[irály] P[ál]: Az EFE tudományos közleményei. EF. 46, 1992, 12. sz. 17–18.
- Király Pál: A faipar nagy eseménye volt. Ligno – Novum '92. EF. 46, 1992, 11. sz. 5–8.
- K[irály] P[ál]: 2. Ligno–Novum '92. Nemzetközi Faipari Szakkiállítás Sopronban. Erdért Híradó 18, 1992, 9–10. sz. 5, 8–9.
- Király P[ál]: II. Országos Faiparos Találkozó. EF. 46, 1992, 8. sz. 2.
- Király p[ál]: A Scarborn Kft. EF. 46, 1992, 4. sz. 15.

Kisebbségi konferencia Kismartonban. Zárónyilatkozat. Bécsi Napló 13, 1992, 5. sz. 2.

Kiss Gáborné: Söripar – panaszra nincs ok. Magyar Mezőgazdaság 47, 1992. dec. 16. 51. sz. 12.

Kiss Jenő: Balázs Livia: Rábaközi paraszt dekameron. Válogatás Rábapordányi tréfákból és elbeszélésekből. Csorna, 1991, 159 lap. SSz. 46, 1992, 281–282.

Kiss Jenő: Timaffy László: Rábaköz és a Hanság. Kiadja a NOVADAT BT. Győr, 1991, 270 lap. SSz. 46, 1992, 187–190.

Kiss Kálmán: Tyukászok, tikászok Nyugat-Magyarországon. H. 20, 1992, 6. sz. 73–76.

Kiss Róbert Richárd: A soproni diákság köszönésformái. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 55. Bp., 1992, ELTE–MTA. 55.

Kosztka Miklós–Marosvölgyi Béla (szerk.): Az Erdőmérnöki Kar kutatási témái 1991. Sopron, EFE Jegyzetsokszorozótója,

Kovács József László: Barna Gábor: Búcsújáró- és kegyhelyek Magyarországon. Panoráma, Budapest, 1990, 175 lap. SSz. 46, 1992, 90–91.

Kovácsyné dr. Medveczki Ágnes: Városaink fejlődése és a városi közlekedés kezdete az abszolutizmus korában Magyarországon. Közlekedéstudományi Szemle 42, 1992, 142–149.

Kovátsné Németh Mária: Universitas a nyugati határ két oldalán. Magyar Felsőoktatás 2, 1992, 8. sz. 5–6.

König, Anton: Die Zukunft der Deutschen in Ungarn. NZ. 36, 1992. máj. 2.

Környei Attila: Arrabona 26–30. MH. 15, 1992, 6. sz. 63–65.

Köszönet. SSz. 46, 1992, 1.

Köttner–Benigni, Klara: Heimatbuch „Wandorf”. NZ. 36, 1992. aug. 15.

Kőbányai Ferenc: Szabó Ferenc 1937–1992. BKL-B. 125, 1992, 352–353.

Kőhegyi Mihály: Deák Antal Ferenc: A Magyar Vízügyi Múzeumban őrzött Széchenyi iratok katalógusa. (Források a Vízügy Múltjából 7.) Budapest, 1990, 143. lap. SSz. 46, 1992, 93–94.

Kriszt György: Nagycenk, Szent István plébániatemplom. Bp., 1992, 16. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára 417.

Krisztián Béla: Deinhofer, Elisabeth–Horváth, Traude (szerk.): Grenzfall – Burgenland, 1921–1991. H. 20, 1992, 1. sz. 109–110.

Kroó László (lejegyezte): „Tiszteletbeli zsidó lettem”. Szombat 4, 1992, 5. sz. 12–13.

Kubinszky Mihály: A népszavazásra emlékeztető ezüstkánál. SSz. 46, 1992, 379–380.

Kullancsveszély. Lyme klub Sopronban. Köztársaság 1, 1992. máj. 15. 5. sz. 72.

[215](#)Kuzmich, Ludwig: Kulturhistorische Aspekte der burgenland-kroatischen Druckwerke bis 1921 mit

- einer primären Bibliographie. Eisenstadt, 1992, Burgenländisches Landesarchiv 336. BF. Sonderband X.
- Ladányi Erzsébet: Az oppidum fogalom használata a középkori Magyarországon. Az oppidumok jogélete. Levéltári Szemle 42, 1992, 4. sz. 3–12.
- László Ilona: A Zselic küldötte. Egy nő, aki politizál – Kísérik az erdők. Heti Magyarország 29, 1992. jan. 31. 5. sz. 8.
- Leipold, Peter: Der Fall Hirschler. NZ. 36, 1992. febr. 22.
- Leipold, Peter: Die West-Ungarndeutschen. Auf nichts und niemanden warten. NZ. 36, 1992. márc. 7.
- Leipold, Peter: Die West-Ungarndeutschen. Mehr Ansehen als früher. NZ. 36, 1992. márc. 21.
- Lele Dezső: Bemutatkozik a Ligno-Novum kiállítását szervező Program Kft. Fa. 42, 1992, 131 – 132.
- L[ele] D[ezső]: Találkozás az Internationaler Holzmarkt tulajdonosával és főszerkesztőjével. Fa. 42, 1992, 32.
- Lengyel György: Bányász-, kohász-, erdész találkozó. Erdészeti Lapok 127, 1992, 89–91.
- Levélszekrény. SSz. 46, 1992, 94–95, 190–191.
- M. I.: Nőkonferencia Sopronban. A gyengébb nem a természettudományok, a technika és az orvoslás történetében. MH. 25, 1992. szept. 15.
- M. J.: Botanikus a 18. századból. 1757. február 3-án született Kitaibel Pál. Heti Magyarország 29, 1992. jan. 31. 5. sz. 17.
- Macher Frigyes: Egyetemi emlékünnepe dr. Prosit János születésének 100. évfordulóján. BKL–B. 125, 1992, 363–364.
- Macher Frigyes: Emlékezés a 70 év előtti nyugat-magyarországi népszavazásra. BKL–B.125, 1992, 362–363.
- Macher Frigyes–Kárpáthy Lóránt: Félévszázados bányász, kohász, erdész aranytalálkozó Sopronban. BKL–B. 125, 1992, 694–696.
- Macher Frigyes: Irving, David: Aufstand in Ungarn. Die Tragödie eines Volkes. Hamburg, Albert Knaus Verlag, 1981, 612 lap+18 kép. SSz. 46, 1992, 88.
- Magyar–Radio übertrug „Nap Közben” aus Wiener Neustadt. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992. 7. sz. 64
- Major György (szerk.): Tipikus meteorológiai év szerkesztése. Bp., 1992, Országos Meteorológiai Szolgálat 127. (Az Országos Meteorológiai Szolgálat kisebb kiadványai 68. sz.)
- Managing Change: The International Leadership Challenge for the 1990s 5–9. July 1992 Sopron, Hungary. Abstracts, Papers Vol. 1–2. Sopron, 1992, University of Stirling, Sopron University, World Future Society 28, 162, 142.

- Mátyás Csaba: Tudományos rendezvények Sopronban és az Akadémián. Erdészeti Lapok 127, 1992, 281.
- Messe WN–Aktiv 1992. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 9. sz. 34–37.
- Mészáros Józsefné: Helyzetkép a szakszervezeti munkahelyi könyvtárakról az 1991-es statisztikai adatok alapján. Kisalföldi Könyvtáros 1992, 1. sz. 21–23.
- 216 Mészáros Józsefné: Önkormányzatok tulajdonába került a Szakszervezetek Győr-Moson-Sopron Megyei Központi és Körzeti Könyvtára. Kisalföldi Könyvtáros 1992, 2. sz. 21–23.
- Metzl János: A Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör 1991. évi tevékenysége. SSz. 46, 1992, 275–277.
- Metzl János: Dokumentumok a soproni népszavazásról (A Soproni Múzeum kiállítása a Lábasházban.) SSz. 46, 1992, 183.
- Metzl János: Graf Ferenc (1914 –1990). SSz. 46, 1992, 86–87.
- Metzl János: Nagy László emléktáblájának leleplezése 1991. dec. 20. SSz. 46, 1992, 185–187.
- Metzl János: A soproni kórház építésének előzményei. SSz. 46, 1992, 258–265.
- Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári urbarium I–II–III. SSz. 46, 1992, 126–146, 213–230, 333–355.
- Mikó Sándor: Lósi Imre (1580–1642). SSz. 46, 1992, 371–379.
- Mit dem Fahrrad von Wiener Neustadt bis in den Seewinkel und weiter nach Ungarn. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 5. sz. 10.; 6. sz. 56.
- Mollay Károly: Az 1529. évi gabonadézsmajegyzék. SSz. 46, 1992, 265–269.
- Mollay Károly: Az 1528. évi soproni bordézsmajegyzék. SSz. 46, 1992, 63–69.
- Mollay Károly: Keszei Dénes: Régi és újabb történetek Nagycenk múltjából. Sopron, 1990, 78 lap. SSz. 46, 1992, 282.
- Mollay Károly: Kiss Jenő: A mihályi nyelvjárás változásai 1889 és 1989 között. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 190. sz.). Budapest, 1990, 91 lap. SSz. 46, 1992, 88–89.
- Mollay Károly: Pájer Imre: Rábaköz népének védekezése az áradások ellen 1870–1889. Csorna, 1990, 64 lap. SSz. 46, 1992, 383.
- Mollay Károly: Rauch András Sopronban. SSz. 46, 1992, 289–311.
- Mollay Károly: A Rózsák utcája (Részlet Sopron középkori helyrajzából). SSz. 46, 1992, 231–244.
- Mollay Károly: A soproni népszavazás tanulságai (1921. dec. 14–1991. dec. 14.) SSz. 46, 1992, 97–105.
- Mollay Károly: A Tómalom középkori előzményei (Fejezet a soproni határ történetéből). SSz. 46, 1992, 150–167.
- Molnár András: Polgárőrségek Magyarországon a napóleoni háborúk idején. HK. 105, 1992, 3. sz. 94–119.

Molnár László: A bécsi nemzetközi technikátörténeti szimpózium résztvevőinek tanulmányútja Sopronban. BKL-B. 122, 1992, 98.

Molnár László: Brennbergbánya bemutatása Pozsonyban és Bécsben. BKL-B. 125, 1992, 509–511.

Molnár, László: König Matthias und die Stadt Sopron. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 7. sz. 32–33.

Molnár László, a Központi Bányászati Múzeum igazgatója. BKL-B. 125, 1992, 558–559.

M[olnár] S[ándor]: Kerekasztal-beszélgetés a faipari kutatás helyzetéről. Fa. 42, 1992, 28.

Molnár Sándor: Ligno-Novum '92 Fa. 42, 1992, 129–130.

Molnár Sándor–Lele Dezső–Dauner Márton–Tóth Sándor–Győri Ferenc: Soproni találkozók, tapasztalatok... Fa. 42, 1992, 161–163.

217M[olnár] S[ándor]: Új bútorgyár Sopronban. Fa. 42, 1992, 88.

M[olnár] S[ándor]: Új bútoripari vegyes vállalat Sopronban. Fa. 42, 1992, 12.

Musik ohne Grenzen. NZ. 36, 1992. ápr. 18.

Müller Imréné: Mozaikok a Széchenyi István Városi Könyvtár életéből. Kisalföldi Könyvtáros 1992, 1. sz. 28–36.

Nagy Csaba: A Hidegvíz-völgy. Az Alpok előhírnöke. Természetbúvár 47, 1992, 5. sz. 20–22.

Nándori Gyuláné: Emlékezés Kántás Károlyra (1912–1991). BKL-B. 125, 1992, 363.

Nikolics Károly–Höfle József–Macher Frigyes: A Magyar Kémikusok Egyesülete Soproni Csoportjának 35 éves működése. SSz. 46, 1992, 81–85.

Ödenburg: Seit 100 Jahren Leitungswasser. NZ. 36, 1992. okt. 24.

Österreich wird Bahnprojekt in Sopron mitfinanzieren. NZ. 36, 1992. júl. 4.

Österreichisch–Ungarischer Corvinus-Kreis. Rückblick 1991 – Ausblick 1992. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 1. sz. 32.

Österreichisch–Ungarischer Corvinus-Kreis. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 8. sz. 20.

Az V. Magyar Erdész Tájfutóverseny. EF 46, 1992, 8. sz. 19.

Palágyi: Szüret-elő. Magyar Mezőgazdaság 47, 1992. szept. 9. 37. sz. 14.

„Pannonia 1991”. Eröffnung durch Bundesminister Dr. Fasslabend. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 7. sz. 24–25.

Pataky Iván–Rozsos László–Sárhiday Gyula: Légi háború Magyarország felett. Bp., 1992, Zrínyi, 2 kötet.

Paul, Hans: Die Volksschule im burgenländisch-westungarischen Raum 1849–1860. Eisenstadt, 1991

[1992], Bgl. Landesarchiv 336. BF. 74. Heft.

Pausz, Josef: Rauch András: egy evangélikus muzsikusz az ellenreformáció viszonyaitában. SSz. 46, 1992, 193–212.

Pálmány Béla: Városok, mezővárosok – országos és hetivásárok Magyarországon (1686–1870). A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1990–1991. Bp., 1991 [1992], 421–428.

-pl-: Die West-Ungarndeutschen Brennbberger Vorteile. NZ. 36, 1992. márc. 14.

Poch, Anita: Meine Gedanken zum GJU-Lager in Brennbberg. NZ. 36, 1992. szept. 12.

Pogány György: Magyarország emléknapijai április 28. (1681). Új Magyarország 2, 1992. ápr. 28.

Pölöskei Ferenc: A városok jogállása a kiegyezés korában. Levéltári Szemle 42, 1992, 2. sz. 18–26.

Pölz, Anita: Das ungarndeutsche Proletariat feierte den 1. Mai. Ödenburg. NZ. 36, 1992. máj. 16.

Rajk Endre: László öcsémmel beszélgetek. Részletek. Társadalmi Szemle 47, 1992, 8–9. sz. 145–154.

Raum Frigyes: A magyar állami földmérésről. GK. 44, 1992, 153–156.

Raum Frigyes: Nyugat-Magyarország az 1789. évi Német Nagyatlaszban. GK. 44, 1992, 116–123.

R[aum] F[rigyes]: Vacano Fülöp családja. Földmérő 38, 1992, 1. sz. 29–35.

Ravasz János: A volt pozsonyi egyetem elhelyezése Pécsen. H. 20, 1992, 3. sz. 82–87.

218 Rácz András: Határon innen – határon túl. Bécsi Napló 13, 1992, 5. sz. 2.

Rákóczi Ferencné-Boldvai Ferenc: A szélsőbesség és a hőmérséklet szélsőségeinek területi eloszlása Magyarországon. In: Major György (szerk.): Tipikus meteorológiai év szerkesztése 1992, 39–48.

Rittsteuer, Josef: Zur Kirchengeschichte von Lackenbach. BHBl. 54, 1992, 123–133.

Romsics Ignác: Szláv korridor, Burgenland. Lajtabánság: koncepciók Nyugat-Magyarországról, 1917–1921. Regio 1992, 1. sz. 90–99.

Rozmár Gyuláné (1946–1991). Földmérő 38, 1992, 1. sz. 38.

Rozsonits Géza: Adalékok Fertőszentmiklós történetéhez. Fertőszentmiklós, 1992, szerző, 121.

Rónai Ferenc: Hogyan tovább? EF. 46, 1992, 5. sz. 13–14.

Ruhmann Jenő: Újabb adatok a Frankenburg úti aluljáró környékének történetéhez. SSz. 46, 1992, 270–274.

S. A: Budai [sic!] György a bécsi Collegium Hungaricumban. Bécsi Napló 13, 1992, 4. sz. 10.

Schulze, Werner: Jenő Takács: Die Schaffensjahre 1975–1991. BHBl. 54, 1992, 43–

Schusteritsch, E[ugen]: Zum 100. Geburtstag von Josef Horn. Ein berühmter Opernsänger aus Brennbberg.

NZ. 36, 1992. dec. 12.

Sedlmayer János: Két különleges mérműves ablak a soproni Szt. Mihály templomon. M. 36, 1992, 17–22.

Sedlmayer János: Sopron, Új utca 4. helyreállítása. MÉPi. 1992, 1–2. sz. 2–3.

Segner, [Stefan]: Doch wenn es besonders gut war... NZ. 36, 1992. aug. 29.

Segner, Stefan: Lebensbilder. NZ. 36, 1992. ápr. 18.

Segner, Stefan: Musik, Musik, Blasmusik. 30 Jahre Jugendkapelle. NZ. 36, 1992. ápr. 25.

Segner, [Stefan]: Öffnet die Bildungsschranken! Internationale Tagung in Ödenburg und Wien. NZ. 36, 1992. máj. 9.

Sipos Tamás: Szemmel tartott kollégium. Új Magyarország 2, 1992. nov. 28.

Sisa József: „Bárki mit mond is, az architectura törvényi csupa önkényen alapulnak”. Széchenyi István építészeti érdeklődése. Művészettörténeti Értesítő 41, 1992, 1–4. sz. 45–61.

Solymár József: Egy nap Sopronban. „Jobb- és baloldali” turisták. Fejlesztési koncepció. Ring 4, 1992. nov. 4. 44. sz. 6–8.

Soós László: A „reformországgyűlések” egy történelmi diák táborban. H. 20, 1992, 3. sz. 97–98.

Sopron–Eisenstadt–Wiener Neustadt. Drei-Städte-Lauf 1992. Wiener Neustadt 17. Mai 1992. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 4. sz. 19.

Soproni faiparos találkozó és kiállítás. Fa. 42, 1992, belső borító.

Sportgala in Eisenstadt: Teilnehmer aus Wiener Neustadt und Sopron. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 5. sz. 61.

Sportgala in Eisenstadt: Teilnahme von Wiener Neustädter Sportlern. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 6. sz. 74.

Sportgala in Sopron. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 12. sz. 92.

[219](#) Stadtkonzerte des Fremdenverkehrsvereines. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 9. sz. 39.

Szabadváry Ferenc: Megemlékezés Proszt János (1892–1968) professzorról születésének centenáriumán. Magyar Kémikusok Lapja 47, 1992, 328–330.

Szabó Anikó (összeáll.): A magyar levéltári irodalom bibliográfiája 1989–1990. Levéltári Közlemények 61, 1990 [1992], 205–258.

Szabó, János: Franz Zeltner (18. Juni 1911, Brennbreg–28. Feber 1992, Brennbreg). NZ. 36, 1992. márc. 14.

Szabó Jenő: Németh Alajos: Papok a rács mögött. Budapest, Szent István Társulat, 1991, 300 lap. SSz.

46, 1992, 92.

Szabó Júlia: Az „emberfényképész” Edőcs. Bécsi Napló 13, 1992, 5. sz. 11.

Szabó Júlia: Professzor Takács Jenő zeneszerző. Bécsi Napló 13, 1992. 6. sz. 2.

Szabó Júlia: Sopron fejlesztése. Bécsi Napló 13, 1992, 3. sz. 2.

S[zabó] J[úlia]: Sopron [sic!] Ünnepi Hetek. Bécsi Napló 13, 1992, 4. sz. 2.

Szabó Júlia: Szabó bácsi cukrászmester. Bécsi Napló 13, 1992, 4. sz. 8.

S[zabó] J[úlia]: Vasarely kiállítás Bécsben és Sopronban. Bécsi Napló 13, 1992, 2. sz. 2.

S[zabó] J[úlia]: Vámkonferencia Sopronban. Bécsi Napló 13, 1992, 6. sz. 4.

Szabó Kálmán: A Soproni Kaszinó Egyesület Könyvtára a dualizmus idején (1867–1918). 11. Kisalföldi Könyvtáros 1992, 1. sz. 44–51.

Szabó Lajos: Az erdész szerepe a társadalomban. Erdészeti Lapok 127, 1992, 138–139.

Szalai Gáborné: Könyvtárak – megyei és helyi önkormányzatok 1991. Kisalföldi Könyvtáros 1992, 1. sz. 12–17.

Szalai Gáborné: Pillanatkép a „néhai” körzeti könyvtárak jelenlegi helyzetéről. Kisalföldi Könyvtáros 1992, 2. sz. 26.

Szalay Dorottya: Sedlmayr Kurt, a magyar cukorrépa-nemesítés atyja. TV. 123, 1992, 10. sz. XXXIII–XXXIV.

Szalay Károly: A sátán helytartója (Részlet). Somogy 20, 1992, 3. sz. 7–11.

Szarka Árpád: Ákos Ernő festőművész kiállításának megnyitója (1992. április 12.). SSz, 46, 1992, 278–281.

Szelestei N. László: Adatok a nagyvárad szemináriumi nyomda történetéhez (1704–1804). MKSz. 108. 1992, 275–284.

Szelestey László: Faragó emberek – pásztorművészet. Vasi Szemle 46, 1992, 72–105.

Szende Katalin: Sopron és Pozsony kapcsolatai a késői középkorban. SSz. 46, 1992, 168–179.

Szentgyörgyi Zsuzsa: Évfordulóink a műszaki és természettudományokban – 1992. MT. 37, 1992, 636–637.

Szirmay Endre: Kerék Imre: Születésem hava. Somogy 20, 1992, 4. sz. 87–89.

Szita Szabolcs: Tudományos konferencia és emlékkő-avatás. SSz. 46, 1992, 381–382.

Szita Szabolcs: Zsidó munkatáborok Győr-Moson-Pozsony és Sopron vármegye határterületei erődítésén 1944–1945. Arrabona 26–30, 1991 [1992], 173–187.

Szőgi László: Adatok a Habsburg monarchián belüli egyetemi peregrináció történetéhez 1790–1850.

Levéltári Szemle 42, 1992, 4. sz. 13–40.

220Szörényiné dr. Kukorelli Irén: Fertő–Hanság térség településeinek térszerkezete, a kapcsolatok átrendeződési irányai. MH. 15, 1992, 5. sz. 47–53.

Szöcs Sándor: Sopker üzletház, Sopron. MÉPi. 1992, 1–2. sz. 26.

Szulyovszky János: Füstfaragók. Debrecen, 1992, KLTE Néprajzi tanszék.

Tandori Dezső: Semmit, ha ezt nem. Rakovszky Zsuzsa verseiről. Alföld 43, 1992, 4. sz. 63–70.

Tájékoztató az Erdészeti és Faipari Egyetemről. Erdészeti és Faipari Híradó 2, 1992. 1. sz.

Technikusképzés Sopronban. EF 46, 1992, 5. sz. belső borító.

Teilnehmer aus Monheim, Sopron, Eisenstadt und Wiener Neustadt. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 1. sz. 71.

Tiner Tibor: A telefaxellátottság területi különbségei Magyarországon. FRK. 116, 1992, 1–2. sz. 1–12.

Tobler, Felix: Zur Geschichte der Pielermühle in Oslip. BHBl. 54, 1992, 134–139.

Toth, Jean: Emlékek hazámról, előző és jelen kapcsolataim a magyar erdészettel. Erdészeti Lapok 127, 1992, 347–348.

Tóth Gábor: Újabb adatok Csorna környékének kisemlős faunájához. SSz. 46, 1992, 179–181.

Tóth Gyula: A megyei könyvtári hálózat problémátörténete. KF: 38, 1992, 660–673.

Tóth Sándor: Adatok az Alpokalja fürkészlégy faunájához (Diptera Tachinidae). In: Dénes József (szerk.): Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője 20/2. Szombathely, 1992, 189–215.

Tuba László: Falvaink kincsei. MH. 15, 1992, 5. sz. 53–54.

Tuba László: Győr-Sopron megyeiek emlékeznek az 1956-os forradalomra. H. 20, 1992, 2. sz. 120–121.

Tüskés Gábor–Knapp Éva: Osztrák–magyar interetnikus kapcsolatok a barokk kori zarándoklatok tükrében. Sz. 125, 1989 [1992], 517–566.

Ungarische Bürgermeister informierten sich über Infrastruktur-Massnahmen. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 1. sz. 69–70.

Új egyetemi kitüntetések. Erdészeti Lapok 127, 1992. jav. 30.

Új megyei levéltárigazgatók kinevezése. Győr-Moson-Sopron megye Levéltári Igazgatóság Soproni Levéltára. Levéltári Szemle 42, 1992, 2. sz. 108.

Újjáépítették a zsilipet. Vízükör 32, 1992, 5. sz. 30.

Über die Grenzen. NZ. 36, 1992, jav. 18.

V.E.: A zsidó arany sorsa 1944-től 1956-ig. Hogyan rabolták és dézsmálták? Szombat 4, 1992, 5. sz. 7.

- V. Ecsedy Judit: Egy komáromi nyomdász 1740-ből: Schmid János Miklós. MKSz. 108, 1992,
- Valkó Arisztid: Késő barokk szobrászrajzok az Esterházy-levéltárból. MÉ. 39, 1990 [1992], 220–226.
- Varga Gyula: Széchenyi István első emlékszobrának felújítása Pusztacsaládon. H. 20, 1992, 1. sz. 92–93.
- Varga Mihály–Mózsi Ferenc: Csoóri Sándornak, a Magyarok Világszövetsége elnökének Szíjártó István elnökségi tagnak, a Magyarok Világkongresszusa Szervező Bizottsága főtítkárának. Tárgy: A sopronpusztai emlékmű és emlékpark létrehozása (A Magyar Szellemi Védegylet javaslata). Kapu 5, 1992, 8. sz. 129.
- 221V[arga] Sz[abolcs]: Az „Erdészeti, Faipari, Papíripari Nemzetközi Ösztöndíjas Alapítvány”-ról. Fa. 42, 1992, 66–67.
- Vámos Dóra–Répássy Helga: A megújulás forrása Győr-Moson-Sopron megyében. MH. 15, 1992, 1. sz. 39–42.
- Vámosi Sándor (szerk.): A vízgazdálkodási társulatok válogatott bibliográfiája (1807–1992). Bp., 1992, VTOSZ. 267. (Források a vízügy múltjából 9.)
- Vándorgyűlés Kismartonban. Erdészeti Lapok 127, 1992, 282.
- Várallyay Gyula: „Tanulmányúton”. Az emigráns magyar diákmozgalom 1956 után. Bp., 1992, Századvég – 1956-os Intézet 339.
- Verebélyi Kincső: Tök a trompf. MZS. 23, 1992, 1. sz. 39–41.
4. Carousel-Messe in Sopron. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992, 8. sz. 30–31.
- Vig Péter: Tudományos diákköri munka a soproni egyetemen. Erdészeti Lapok 128, 1992, 2. sz. 49.
- Vízrajzi évkönyv 1990. 95. kötet. Bp., 1992, VITUKI Hidrológiai Intézete 295.
- Walterné, Illés Valéria: Az oktatás és a gyakorlat kapcsolatai. Ni. 112, 1992. 6. sz. aktuális melléklet 7.
- Wiener Neustädter Feuerwehr bei Grossübung in Sopron. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 72, 1992. 5. sz. 39.
- Wild, Robert: Zweiter eingetragener Verein in der Ödenburger Region. NZ. 36, 1992. dec. 19.
- W[inkler] A[ndrás]: Dr. Cziráki József 1928–1992. Fa. 42, 1992, 208–209.
- Winkler András: A Soproni Egyetem fejlesztése az ezredfordulóig. Fa. 42, 1992, 145–146.
- Winkler Gábor: Otthonteremtés Észak-Dunántúlon. MÉPi. 42, 1992, 379–384.
- Wo die Kindergärtnerinnen wachsen. NZ. 36, 1992. febr. 29.
- Wolfs bleibt bei Ödenburg. NZ. 36, 1992. jún. 27.
- Ybl-díj, 1992, dr. Kubinszky Mihály. MÉP. 83, 1992, 5. sz. 57.

Zachar József. A franciaországi Serényi-huszárezred története 1721–1791. HK. 105, 1992, 33–73.

Zeidlten: Heimatmuseum Neusiedl am See. NZ. 36, 1992. dec. 5.

Zsiga Tibor: Nyugat-Magyarország igénylői. Kapu, 1992, 1–2. sz. 37–44.

Zsiga Tibor: Sopron „A leghűségesebb város”. Nyugati Magyarság 11, 1992. 1. sz.

Zsiga Tibor: Nyugat-Magyarország igénylői. Rákóczi Hírvivő 3, 1991/92. 1. sz. 31–32.

Pótlás:

Kuntz Zoltán (felelős szerk.): Soproni Hét polgári hetilap. Sopron, 2, 1992.

Muck Tibor (főszerk.): Soproni Hírlap. Sopron, 4, 1992.

Soproni Fórum az MDF Soproni Szervezete karácsonyi ingyenes kiadványa. Sopron, 1992, SO-PRINT 10.

Soproni Horváth Lajos (felelős szerk.): Betekintő. Sopron megyei jogú város önkormányzati híradója. Sopron, 1, 1992.

**1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Turbuly Éva: Veszprémi Szemle
1993. november I. évfolyam 1. szám**

222 Turbuly Éva: Veszprémi Szemle 1993. november I. évfolyam 1. szám

A Soproni Szemlének új testvére született, a Veszprémi Szemle, amelynek első száma 1993 novemberében jelent meg. Az évnegyedes várostörténeti folyóiratot szerkesztőbizottság helyett felelős szerkesztő gondozza Tölgyesi József személyében, aki a Veszprémi Egyetem tanára.

A polgármesteri köszöntő, az igényes formai kivitelezés, az ingyenes terjesztés jelzi, a város mélyen a zsebébe nyúlt, „a hétköznapi szorításai közepette is” kötelességének érezve maradandó értékek létrehozását és támogatását.

Veszprém évek óta érzékelhetően nagy gondot fordít történelmi hagyományainak, értékeinek felszínre hozására, felelevenítésére. Így alakítja sajátos arculatát, ösztönözve polgárainak kötődését, elősegítve a minőségi idegenforgalom fellendülését. Jó példa erre a Gizella napok megrendezése, e folyóirat beindítása.

A munka hét rövidebb tanulmányt közöl, közülük három egy-egy nagyobb munka első része. A szerkesztőt valószínűleg az induló szám sokszínűségének igénye vezette nagy számú, de kis terjedelmű cikkek megjelentetésére. Hosszabb távon célszerű lenne egy-két terjedelmesebb tanulmány, mellette két-három kisebb közlemény, forrásközlés. Az öt történeti tanulmány élén Veress D. Csaba: Napóleon hadai Veszprémben (1809) címmel a hadtörténeti előzmények felvázolását követően a rövid megszállás izgalmakban bővelkedő történetét, a városvezetőség diplomatikus és körültekintő magatartását mutatta be.

Dr. Tóth Dezső (Egyesületi mozgalmak Veszprémben) a város múlt századi egyesületi életéről közölt érdekes adatokat. Dr. Praznovszky Mihály, aki a közelmúltban került a Veszprémi Múzeumtól a Petőfi Irodalmi Múzeum élére, a neves történész, Óváry Lipót pályaképének vázlatát rajzolta fel, kiemelve a 48-as

honvéd kanyargós útját a történeti pályáig. A Magyar Országos Levéltár egykori főlevéltárosa itáliai katonáskodása idején jutott el a kinti levéltárakba, lett az ott található magyar vonatkozású források elsőszámú feltárója és közreadója.

Dr. Ács Anna egy érdekes személyiség, a tragikus sorsú Ludvig Kálmán néhány életrajzi vonatkozását, a politikai pártállásának megítélésében felmerülő vitás pontokat mutatta be. Kiemelte a századelő jelentős szellemi értékeit felmutató folyóiratának, a Modern Dunántúlnak létrehozásában, szerkesztésében játszott szerepét. A folytatás itt is a második számban következik. Lakó István a veszprémi Kötő és Szövőgyár Rt. 1911 és 1931 közötti történetének első, 1919-ig terjedő szakaszát írta meg.

A két utolsó tanulmány nem történeti jellegű. Bali József (Néhány adat Veszprém madárfaunájához I.) az elődök és saját több évtizedes megfigyelő munkájának eredményeit közölte. Kovács Győző és Virág József Veszprém 1991. évi meteorológiai viszonyait mutatta be.

A Tallózó rovatban Széki Patka László és Agg Zoltán ismertette a város folyóiratait (Ex Symposion, Comitatus) és kiadványait. Az Ex Symposion érdekessége, hogy a Vajdaságból a városba menekült, ott az Új Symposion köré csoportosult alkotók szellemi terméke. A Danilo Kiš különszám igazi kuriózum. Egy kisebb közlemény, születésnap megemlékezés, az új várostérképek bemutatása után az 1992-ben és 1993-ban Veszprémről szóló, vagy veszprémi szerzők tollából megjelent könyveket [223](#) ismertette a szerkesztő. Nem tudható, mindez válogatás, vagy a teljes termés. Mindenképpen célszerű és hasznos lenne – ha még nincs ilyen – a Soproni Szemléhez hasonlóan éves bibliográfiát megjelentetni.

A kötet végén a Soproni Szemle legújabb füzetéhez hasonlóan itt is található hirdetés. A példányszámról nem találtam adatot, a folyóirat a szerkesztőségben (8200 Veszprém, Óváros tér 9.) rendelhető meg.

Nehéz egyetlen számból messzemenő következtetéseket levonni. A Soproni Szemle értéke és érdeme sem egy szám, vagy akár egyetlen évfolyam termésében, hanem a hosszú évtizedek alatt összegyűlt produktumok egészében áll. Reméljük, a Veszprémi Szemle előtt is hosszú évtizedek állnak, hogy összegyűjthesse, alkotásra ösztönözhesse a város történetével foglalkozó hivatásos történészeket, a honismeret lelkes, elhivatott művelőit, kialakítsa sajátos, egyedi arculatát, elősegítve a város történetének alapos és szakszerű feldolgozását.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

LEVÉLSZEKRÉNY

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY / Fogarassy László: Emlékeim Semmelweis Károlyról

Fogarassy László: Emlékeim Semmelweis Károlyról

Semmelweis Károly 1906. december 20-án született Sopronújlakon (Neutal, felsőpulyai járás), meghalt

1989. április 8-án Kismartonban, mint ny. kormánytanácsos és a burgenlandi tartományi könyvtár egykori igazgatója. Mivel tanítócsaládból származott, már gyermekkorában tudott magyarul is. Felesége csepregi születésű volt. Hivatali utóda, Johann Seedorf szép búcsúztatót írt róla a Burgenländische Heimatblätter 1989. évi 4. számában, ahol kiemelte a tartományi könyvtárban végzett valóban alapvető munkásságát és tudományos irodalmi tevékenységét.

Semmelweis Károly úrral a negyvenes évek végétől élénk levelezésben állottam és 1978-ban, meg 1981-ben személyesen is találkoztam vele. Önzetlen segítségét az utolsó osztrák–magyar határkérdés irodalmának beszerzésében kívánom megörökíteni.

Mint negyedéves joghallgató, majd jogszigorló Pozsonyban a nemzetközi jogi szeminárium keretében kezdtem foglalkozni a burgenlandi kérdéssel. Az akkoriban rendelkezésemre álló anyag olyan csekély volt, hogy ma is emlékezetből fel tudom sorolni: az Egyetemi Könyvtárban megtalálható „Civitas Fidelissima” Thirring Gusztáv szerkesztésében, Nagy Iván „Nyugatmagyarország Ausztriában” c. tanulmánya és a csodálatosképpen ott meglévő bécsi „Jövő” emigráns napilap 1921–1923-as évfolyamai. Levélbeli érdeklődésemre a kismartoni Landesbibliothek közvetlenül a címemre küldte meg a Dr. Victor Miltschinsky könyvének fős példányát és a Burgenländische Heimatblätter néhány olyan számát, amely témámra vonatkozó cikkeket tartalmazott. Az Egyetemi Könyvtár nemzetközi könyvkölcsönző osztályában tudtam meg, hogy az utóbbi folyóirat évfolyamai a prágai Nemzetközi Könyvtárból is meghozhatók Pozsonyba. Magánbirtokomban megvolt Missuray-Krúg Lajos könyve és Somogyváry Gyula „És mégis élünk” c. regénye, amely bibliográfiai adatokat is nyújtott. Némely anyagot elszórtan más művekben is találtam, amelyek közül csak Gratz Gusztáv „A forradalmak kora” és Otto Bauer „Die Österreichische Revolution” cím alatt közöltek kell megemlítenem. Leveleket is váltottam néhány [224](#)szakértővel. Ilyen módon sikerült a legfontosabb művek bibliográfiáját összeállítanom és ezeket Budapestről az Országos Széchényi Könyvtár útján akartam igényelni. A hivatalos megkeresés előtt magánlevélben fordultam hozzájuk és érdeklődtem, hogy van-e mód és lehetőség a mellékletben felsorolt könyveknek a pozsonyi Egyetemi Könyvtár útján való kikölcsönzésére. Válaszul engem a budapesti intézmény előadója, egy Linczenyiné nevű hölgy a pozsonyi intézménynél följelentett, hogy én tőlük fasiszta könyveket kértem és azt javasolta, hogy a pozsonyi Egyetemi Könyvtár igazgatósága indítson vizsgálatot. Ez megtörtént. A magyarul csak keveset tudó, de ép elméjét megőrző referenst meggyőztem róla, hogy a Budapesten keresett irodalom engem tudományos szempontból érdekelt és nem voltak politikai jellegű hátsó szándékaim. A politikai éberségről tanúságot tevő budapesti előadó által feltett kérdésekre pedig magyar és szlovák nyelven írásban is megfelelttem, amikor is a következőket vallottam:

a/ Nincs és nem lehet tudomásom arról, hogy az általam Budapestről kért művek fasiszta könyvek jegyzékén vannak, mert ilyen nincsen a birtokomban és sem a pozsonyi Egyetemi Könyvtárban sem más intézményekben nem találtam ilyent;

b/ Azzal, hogy Magyarországról olyan könyveket akartam kölcsönözni, amelyek olvasása abban az országban tilos, vagy külön engedélyhez van kötve, nem követtem el lakóhelyemen, azaz Csehszlovákiában üldözendő bűncselekményt, se olyan kihágást, amely miatt meg kellene tőlem vonni az Egyetemi Könyvtár használatának jogát;

c/ Azon kérdésre, hogy milyen célból kellenek az igényelt könyvek és kitől van megbízásom, az a válaszom, hogy a korabeli burgenlandi kérdéssel és soproni népszavazással kívánok foglalkozni. Erre nem kaptam megbízást tudományos intézménytől, de a pozsonyi egyetem nemzetközi jogi tanszéke tud róla. Különben is

nincsen olyan rendelet, amely a tudományos kutatást valamely témában intézeti megbízáshoz köti.

Ezt a válaszomat a pozsonyi Egyetemi Könyvtárban tudomásul vették és írásbeli vallomásom magyar szövegét Budapestre továbbították. Azóta kapcsolatom az Országos Széchényi Könyvtárral nagyon jó. Az viszont időbe tellett, míg a „fasisztának”, „antidemokratikusnak” deklarált irodalmat eredményesen kérhettem. Olyan könyveket, amelyekből a kulturális autodafé után csak egy példány maradt, csak a budapesti könyvtárban tudtam tanulmányozni, amikor már volt útlevelem.

Nem volt más hátra, mint az engem érdeklő anyagot Kismartonból kérni. Mivelhogy ezek egyedi példányok voltak Ausztriában is, Semmelweis Károly urat magánlevélben kértem meg, hogy a kért könyveket küldesse el számomra. Kérésemet teljesítette, talán azért is, mert a magáncímre küldött korábbi küldeményt is hiánytalanul visszakapták. Csak egyet nem tudott postázni: Endre László „Nyugatmagyarország sorsa” (Bp., 1934) c. könyvének nemcsak az Országos Széchényi Könyvtárban, de a kismartoni Tartományi Könyvtárban is nyoma veszett. (Ma sem tudom, hogy mit tartalmaz, pedig az összes többi magyar és osztrák forrással az évtizedek során megismerkedtem.)

Az természetes, hogy a témaköröm németnyelvű irodalmát is Kismartonból, részben közvetlenül Bécsből szereztem be.

Kapcsolatunk három évtizeden át tartósan fennmaradt és több ízben megtisztelt a Landesarchiv kiadásában megjelent könyvekkel és saját műveivel is. Ismertettem a könyvnyomtatás burgenlandi történetéről szóló könyvét (Irodalmi Szemle, Pozsony [225](#)1974/4. és Kismarton-útikalauzát (SSz. 1979/3. sz.). Elkéstem a Landestopographie Burgenland-nak a nezsideri járásról szóló kötetének ismertetésével, mert más recenzor korábban elkészült vele. Őt érdeklő könyvet viszont ritkán találtam, ezek közül hadd említsem meg Sas Andorét a reformkori Pozsonyról.

„Eisenstadt und Umgebung zur Zeit der Bandenkämpfe” c. tanulmányomat (Burgenländische Heimatblätter 1968/4. sz.) ő fordította németre, a fényképanyagot ő szolgáltatta. Ugyancsak az ő kezdeményezése volt, hogy a burgenlandi tartományi hivatal 1978. június 1-jén meghívott Kismartonba előadást tartani. Németül beszéltem Maderspach Viktor felkelőalvezér emlékezéseiről, ami aztán a Heimatblätterben is megjelent.

1981-ben beszéltem Semmelweis Károllyal utoljára. Kedves feleségének halála nagyon megviselte. Leveleimre már alig válaszolt, később teljesen elhallgatott, nyilvánvalóan elfáradt.

A Burgenländische Forschungen sorozat VI. kötete gyanánt jelent meg Karl Semmelweis-emlékkönyv, amely írásainak részletes dokumentációját is tartalmazza. Mint Kismarton történetének lelkes kutatója meg is érdemelte.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Domonkos Ottó ny. múzeumigazgató, 9401 Sopron, Pf 68

Dr Ráczné dr. Schneider Ildikó múzeumigazgató, Sopron, Király Jenő u. 2. fsz. 3

Dávidházy István műszaki tanácsadó, Sopron, Deák tér 49

Dr. Grüll Tibor könyvtárigazgató, Sopron, Rózsa utca 14

Pausz, Josef evangélikus lelkész, A-2500 Baden bei Wien, Franz-Gehrer-Str. 41

Boronkai Szabolcs egyetemi hallgató, Sopron, Lackner u. 6

Bartha Dénes

Király Tibor ny. GYSEV-főtanácsos, Sopron, Deák tér 70

Gecseg Attila gimnáziumi tanuló, Sopron

Molnár László múzeumigazgató, Sopron, Templom u. 2.

Kárpáti László, a Hansági Park igazgatója, 9435 Sarród, Rév, Kócsagvár Pf. 4

Mastalirné dr. Zádor Márta könyvtári főigazgató, 9401 Sopron, Pf. 132

Dr. Turbuly Éva levéltári igazgató, 9401 Sopron, Pf. 82

Dr. Fogarassy László ny. könyvtáros, SK–85101 Bratislava, Vyšehradská 37/II/20

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

---

226 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Domonkos, Otto: Handwerk–Volkskunst (Ständige volkskundliche Austeilung des Ödenburger Museum)
II. teil.

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Rácz-Schneider, Ildiko: Museum der Universität für Forstwesen und Holzindustrie im Esterházy-Palais

Kleine Mitteilungen

Dávidházy, Stefan: Mißlungene Stadtregelung vor 150 Jahren

Grüll, Tiberius–Pausz, Josef: Protokoll des Inquisitionsprozesses von Simon Gerengel und seinen Mitbeschuldigten

Boronkai, Szabolcs: Die literarischen Werke von Moritz Kolbenheyer

Bartha Dionys: Linden im Gartenbau. Die Lindenallee in Großzinkendorf
Király, Tiberius: Die Ödenburger Postambulanz der Ungarischen Staatsbahnen
Gecseg, Attila: Revolution im Ödenburger Lyzeum (1848)

Kulturelles Leben in Ödenburg

Molnár, Ladislaus: Gedenkausstellung zur 30. Wiederkehr des Todes vom Kunstmaler Gustav Mende
Kárpáti, Ladislaus: In memoriam Buda György

Böcherschau

Mastalir-Zádor, Mártha: Ödenburg-Bibliographie des Jahres 1992
Turbuly, Eva: Wesprimer Rundschau 1993 November. I. Jahrgang Nr. 1. (ung.)

Briefkasten

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Vadas Jenő: A selmecbányai M Kir. Erdőakadémia története és ismertetője. Bp., 1896, 10.

2 (Megjegyzés - Popup)

Vadas i. m. 16.

3 (Megjegyzés - Popup)

Vadas i. m. 46.

4 (Megjegyzés - Popup)

Erdődi Adolf: Az erdészeti kiállítások ügyében: Erdészeti Lapok (továbbiakban: E. L.) 1866, 67.

5 (Megjegyzés - Popup)

Vadas i. m. 122.

6 (Megjegyzés - Popup)

Király Pál: Az Országos Erdészeti Egyesület 1866–1966. Bp., 44–45.

7 (Megjegyzés - Popup)

Vadas i. m. 212–224.

8 (Megjegyzés - Popup)

Pauer János: A selmecbányai M. Kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia története. Selmecbánya, 1896, 186–188.

9 (Megjegyzés - Popup)

Bedő Albert: Erdészetünk leírása a világkiállítási honismertetőben II. rész. E. L. 1873, 182–183.

10 (Megjegyzés - Popup)

Bedő Albert: Az erdészet. Bp., 1879

11 (Megjegyzés - Popup)

Nikel Zsigmond: A selmeci M. Kir. Akadémia által kiállított taneszközök katalógusa. Selmecbánya, 1879.

12 (Megjegyzés - Popup)

Erdőterményeink és faiparunk a székesfehérvári országos kiállításon, E. L. 1879, 749–758.

13 (Megjegyzés - Popup)

Az erdészeti kiállításról. E. L. 1885, 707–715.

14 (Megjegyzés - Popup)

Selmeci Magy. Kir. Akadémia ismertetője. Selmecebánya. 1885.

15 (Megjegyzés - Popup)

Kondor Vilmos: Az 1890. évi bécsi általános gazdasági és erdészeti kiállítás erdészeti csoportja. E. L. 1891. 1–39. és 142–177.

16 (Megjegyzés - Popup)

Arató Gyula: Az ezredévi kiállítás és erdőgazdaságunk. E. L. 1896, 311–313.

17 (Megjegyzés - Popup)

de Poftere Gerard: A magyar erdészeti kiállítás Párizsban. E. L. 1900, 729–747.

18 (Megjegyzés - Popup)

A magyar korona országai „Erdészet”-i kiállításának részletes katalógusa. Bp., 1900.

19 (Megjegyzés - Popup)

Földi János: Párizsi levél. E. L. 1900, 847–885.

20 (Megjegyzés - Popup)

A pécsi országos kiállítás erdészeti és vadászati csoportja. E. L. 1907, 749, 983–988.

21 (Megjegyzés - Popup)

A londoni magyar kiállítás erdészeti csoportjának fényképei. London, 1908.

22 (Megjegyzés - Popup)

A bécsi nemzetközi vadászati kiállításról. E. L. 1910. 590–602.

23 (Megjegyzés - Popup)

A magyar erdészet az 1911. turini nemzetközi kiállításon. E. L. 1911, 721–725.

24 (Megjegyzés - Popup)

E. L. 1900. 1208–1209.

25 (Megjegyzés - Popup)

Papp Gusztáv: Az erdészeti főiskola állattani gyűjteménye. E. L. 1912, 311–313.

26 (Megjegyzés - Popup)

Erdőgazdasági Szemle, 1930. I. kötet, 84–86.

27 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Királyi Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola Évkönyve az 1931–32. tanévről. Sopron, 1932, 73.

28 (Megjegyzés - Popup)

Faller Jenő: Megnyitottuk egyetemi múzeumunkat, Soproni Egyetem, 1954. 2. szám, 2.

29 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Egyetem, 1955. június 24.

30 (Megjegyzés - Popup)

Hiller István: Az erdészeti és faipari taneszköz-gyűjtemény és oktatástörténeti emléktárgy. Soproni Egyetem, 1985. 5–6. szám, 13.

31 (Megjegyzés - Popup)

Hiller i. m. 14.

32 (Megjegyzés - Popup)

Működési engedély száma: Mk/d/36-1982.

33 (Megjegyzés - Popup)

Papócsi László: Avatóbeszéd. Soproni Egyetem, 1985. 5–6. szám, 6–7.

34 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Ráczné dr. Schneider Ildikó: Az erdészeti múzeum ügye. Az Erdő, 1988. 551–553.

35 (Megjegyzés - Popup)

Lásd a 83/1992. (V. 14.) számú kormányrendeletet.

36 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Sopron és környéke műemlékei. Sopron, 1956, 278.

37 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1930-ig. Sopron, 1941, 24.

38 (Megjegyzés - Popup)

M. Kaló Judit: A soproni Esterházy palota műemléki helyreállítása. Magyar Építőipar, 1992, 1–2. szám, 34–35.

39 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Ráczné dr. Schneider Ildikó: Amíg egy állandó kiállítás megnyílik... Soproni Egyetem, 1993. 3. szám, 3–6.

40 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig. Sopron, 1941.

41 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Mollay Károly: A Rózsák utcája. SSz. 1992, 231–244.

42 (Megjegyzés - Popup)

A nevek utáni zárójeles számok Házi i. m. irányítószámai.

43 (Megjegyzés - Popup)

Az említett híd képe és térképe vö. Boronkai Pál: Árvizek Sopronban. SSz. 1965, 339–346 (*Mollay Károly jegyzete*)

44 (Megjegyzés - Popup)

Brief an Seine Mutter. in: Sechzehene christliche Gebe lenn Simonis Gerengels, in seiner Vierthalb Jerigen Gefengnus, aufs Heiliger Schrifft zusammen gezogen. Item, Vier Tröstliche Sendbrief. Gedruckt zu Ursel, [1562].

45 (Megjegyzés - Popup)

A kihallgatási jegyzőkönyvben erről többször is szó esik.

46 (Megjegyzés - Popup)

Gerengel, i.m. (ld. 1. jegyzet).

47 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich Károly. Gerengel Simon. SSz. 1992. 2–31. – Uő.: Keresztyén Igazság 1991. 9. sz.

48 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich i. m. (ld. 3. jegyzet).

49 (Megjegyzés - Popup)

éves időszakot jelent.

50 (Megjegyzés - Popup)

A kötetben Kolbenheyer prédikációi: I. Der Schmerz des Lebens Begleiter. Neujahrspredigt. 1–14. p., III. Der Mut des Frommen im Augenblick der Gefahr. Passionspredigt. 33–47. p., V. Christliche Weisheit im

Sinnengenüsse 63–77. p., VII. Wesen und Werth der Würde 94–109. p., IX. Verächter göttlicher Einladungen 122–135. p., XI. Die Glücklichen vergessen leicht 151–164. p., XIII. Selbstbereitete Schmerzen 177–191. p., XV. Erreichte Wünsche 205–220. p., XVII. Unsere Zeit will Wehverbrüderung 230–243. p., XIX. Bedenke das Ende 258–271. p., XXI. Das Wort ward Fleisch und wohnte unter uns. Weihnachtspredigt. 288–301. p., XXIII. Unser Gewinn im Wechsel der Jahren. Am letzten Sonntag im Jahre. 317–330. p.

51 (Megjegyzés - Popup)

Az OEK példányában kéziratos ajánlás: „Seiner Hohehrwürden Herrn Andreas Sztchlo, Evangelischem Pfarrer zu Dobsenau, der Verfasser.” Sztchlo Kolbenheyer eperjesi társaságához tartozott a 30-as években.

52 (Megjegyzés - Popup)

A SEEL példányában kéziratos ajánlás: „Főtisztelendő Karsay Sándor Superintendens Úrnak”. Kolbenheyer majd 1877-ben, 40 éves jubileumakor Karsaytól veheti át a Ferenc József-rend lovagkeresztjét.

53 (Megjegyzés - Popup)

„Henry Leo Bek (K...r)” aláírással (a Kolbenheyer név anagrammája).

54 (Megjegyzés - Popup)

Később kötetben is megjelent: Helfet, Friedrich von: Der Wiener Parnacs im Jahre 1848. Wien: Manz'sche kk. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung 1882. 59. p.

55 (Megjegyzés - Popup)

A SEEL példányában kéziratos ajánlás: „Seiner Hochwohlgeboren Herrn Rupprecht von Virtsolog, sen. Präsidenten der Handelskammer, Mitglied des Stadtrathes und Inhaber des goldenen Verdienstkreuzes etc. etc. hochachtungsvoll der Verfasser”.

56 (Megjegyzés - Popup)

Megjelent még: Protestantische Jahrbücher für Oesterreich (Vidor Hornyánsky szerk.) 1855/I. Pest: Heckenast, 166–167. p.

57 (Megjegyzés - Popup)

A SEEL példányában kéziratos ajánlás: „Soproni főtanodának a szerző.” A prédikációról ismertető jelent meg: Protestantische Jahrbücher für Oesterreich 1855/II, 559–560. p.

58 (Megjegyzés - Popup)

Reformationspredigt über 1. Corinth. 2.1-5., Predigt über Marci 5.22-43.

59 (Megjegyzés - Popup)

A szerző neve nincs a nyomtatványon feltüntetve.

60 (Megjegyzés - Popup)

A SM példánya hiányos.

61 (Megjegyzés - Popup)

Létezik német kiadás. I. n: Der Oedenburger Landtag von 1681. Mit besonderer Rücksicht auf die kirchlichen Verhältnisse der Evangelische dieser Stadt. Naci Gamauf mitgetheilt. In: Skizzen aus der Geschichte des ungarischen Protestantismus. Hg. Andreas Fabó. Pest: Osterlamm 1869. 131–141. p. Egyértelműen nem deríthető ki, hogy Kolbenheyer milyen nyelven írta a szöveget. A német kiadás előszava csak azt említi, hogy a szerzők egy része magyarul, mások németül írtak és a szerkesztő fordította le a műveket a másik nyelvű kiadvány számára.

62 (Megjegyzés - Popup)

Trshtyeszky Gyula magyar és Kolbenheyer német beszéde.

63 (Megjegyzés - Popup)

A fordító nevét a kiadvány nem adja meg. Benne Petőfi versfordítások: Nationallied (Nemzeti dal) 20. p., Schlachtenlied (Csatadal) 239. p., Weckruf (Föl a szart háborúra) 411. p.

64 (Megjegyzés - Popup)

Anastasius Grün emlékére. A SM példányán kéziratos aláírás.

65 (Megjegyzés - Popup)

A BDG példányán kéziratos ajánlás: „Dem lieben Freunde, Herrn Professor Matthias Müllner, hochachtungsvoll d. V.” Müllner a líceum tanára volt. A SM példányában pedig: „Nagyságos Paúr Iván úrnak, a magyar Akadémia tagjának, különös tisztelettel a sz.”

66 (Megjegyzés - Popup)

A kötetet többen fordították, Kolbenheyer fordításai a következők: Das brache Land (Mi haszna, hogy a csoroszlya...) 4. p., Liebe, Liebe (A szerelem, a szerelem) 14. p., An eine Locke (egy hajfürthöz) 113. p., Stumm war ich... (Lyányka, mikor...) 146. p., Zurückgezogen von der Welt... (A világtól elvonulva...) 154. p., Soll deine Reden.. (Ha szavaid megfontolom...) 202. p.

67 (Megjegyzés - Popup)

A vers minden bizonnyal 1881-ben, Ferenc fia halálakor íródott. 1935-ben Mohácsi Jenő közli, miután Kolbenheyer akkor még létező hagyatékában felfedezte.

68 (Megjegyzés - Popup)

A kötetet többen fordították, Kolbenheyer fordításai a következők: Meine erste Rolle (Első szeptember) 7. p., An meine Freunde (Barátaimhoz) 23–24. p., Ich (Én) 25–26. p., Rundgesang (Kördal) 31–32. p., In meiner Krankheit (Betegségemben) 54–55. p., Sparsamkeitsansichten (Gazdálkodási nézeteim) 82–83. p., Liebe Gäste (Kedves vendégek) 88–89. p.

69 (Megjegyzés - Popup)

A fordító neve a kiadványon nem szerepel, így bizonytalan, hogy ezt a kiadást vajon tényleg Kolbenheyer fordította-e. Az biztos, hogy Kolbenheyer Horváth művét lefordította, ezt a püspökhöz út levelében maga állítja (1872. nov. 8., a levelet közli: Németh Sára: Kolbenheyer Móric. Bp., 1938. 86–87)

70 (Megjegyzés - Popup)

Németh Sára még tanulmányozhatta az iratokat, könyvében említi is.

71 (Megjegyzés - Popup)

Eddig csak egyet találtam: Shakespeare's dramatische Werke. Uebersetzt von August Wilhelm von Schlegel, ergänzt und erläutert von Ludwig Tieck. Neunter Theil. Berlin 1833. A possessor-bejegyzés: „Moritz Kolbenheyer. Berlin 1836. E.” Nyilván egyetemi tanulmányai során vásárolta.

72 (Megjegyzés - Popup)

László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Budapest, 1944.

73 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich Fuchs: Magyarország őserdei. Pest. 1861.

74 (Megjegyzés - Popup)

Bél Mátyás: Notitia Hungariae novae historico-geographica. Viennae. 1735.

75 (Megjegyzés - Popup)

Takács Sándor: Rajzok a török világból. Budapest., 1917.

76 (Megjegyzés - Popup)

Grossinger János: Universa historia physica Regni Hungariae secundum tria regna naturae digesta V. Dendrologia. Posonii, 1797.

77 (Megjegyzés - Popup)

Oláh Miklós: Hungaria et Atila. Vindobonae, 1763.

78 (Megjegyzés - Popup)

Kelt Zborón a száz hárs alatt

79 (Megjegyzés - Popup)

Kelt bajmóci hársfánk alatt

80 (Megjegyzés - Popup)

Rotenstein Gottfried: Beschreibung der Insel Schütt in Ungarn. Vindobonae, 1783.

81 (Megjegyzés - Popup)

Lippai János: Posoni kert. Virágoskert. Bécs, 1664.

82 (Megjegyzés - Popup)

Bél i. m.

83 (Megjegyzés - Popup)

Rotenstein i. m.

84 (Megjegyzés - Popup)

Bíró József: A bonchidai Bánffy-kastély. Budapest, 1935.

85 (Megjegyzés - Popup)

Schams Ferenc: Vollständige Beschreibung der königlichen Freystadt Pest in Ungarn. Pesth, 1821.

86 (Megjegyzés - Popup)

Tilia cordata MILL. Kertépítészeti célokra elsősorban a kislevelű hársat alkalmazták, ritkábban a nagylevelű hársat (*Tilia platyphyllos* SCOP.). Ez utóbbiból is akad néhány példány a nagycenki hársfasorban, későbbi pótlások eredményeként.

87 (Megjegyzés - Popup)

A későbbiekben az uradalmi gazdaság a hársak mezőre nyúló ágait rendszeresen levágta, hogy a mezőgazdasági kultúrák árnyalását csökkentsék. Ezek az ágcsonkok a későbbiekben a gombafertőzések fő támadási kapujává váltak.

88 (Megjegyzés - Popup)

Kaán Károly: Természetvédelem és a természeti emlékek. Budapest, 1932.

89 (Megjegyzés - Popup)

A hársfasort az Országos Természetvédelmi Tanács 1942-ben védetté nyilvánította. 1974–75-ben rekonstrukciós munkák folytak, a hársak egészségi állapotát átmenetileg sikerült konzerválni.

90 (Megjegyzés - Popup)

A grófnő édesapja, gróf Erdődy Sándor vépi kastélyparkjában Angliából, Franciaországból, Itáliából hozott magvakkal szép eredményeket ért el a fenyők honosításában. A fenyők iránti érdeklődés innen került át Nagycenkre, Erdődy Hanna közvetítésével.

91 (Megjegyzés - Popup)

Kortyán Ákos. Magyar Bélyegek Monográfiája. VII. kötet, IV. fejezet, 743.

92 (Megjegyzés - Popup)

Kortyán i. m. 745.

93 (Megjegyzés - Popup)

Kortyán i. m. 707.

94 (Megjegyzés - Popup)

Németh Sámuel: A soproni diákforradalom 1848-ban. SSz. 1943, 13–23

95 (Megjegyzés - Popup)

Emresz Károly: a soproni ev. gimnázium a reformkorban és az abszolutizmus korában (1803–1867). SSz. 1968. 20–37.

96 (Megjegyzés - Popup)

Müllner M.: A soproni ev. főtanoda története. Sopron. 1857.

97 (Megjegyzés - Popup)

Levél az Egyházkerületi Gyűléshez. Tavaszutó (Március) 25. E. 6. Líceumi könyvtár.

98 (Megjegyzés - Popup)

Számadás a Böhm-féle 125 frtokról (A III. 54). Számadás a „Falust lakodalom” c. műkedvelők által előadott vígjáték jövedelme s kiadásairól (A III. 53).

99 (Megjegyzés - Popup)

C. 112. b. (továbbá E. 7. és V.)

100 (Megjegyzés - Popup)

uo. (p.2.)

101 (Megjegyzés - Popup)

Felvilágosító jegyzések. „Reform kívánatok az evang. főiskola körében” c. röplapra az illető főiskolai tanárok részéről. (C 112 Q E.8. VII.)

102 (Megjegyzés - Popup)

C 12. d. (továbbá E.9.)

103 (Megjegyzés - Popup)

Levél az Egyházkerületi ... i. m.

104 (Megjegyzés - Popup)

A soproni magyar társaság jegyzőkönyve 1840–54 (V. kötet), 304. l.

105 (Megjegyzés - Popup)

A soproni evang. főiskolában fennálló ifjúsági kör alapszabályai (A. I. 11.; XVII.)

106 (Megjegyzés - Popup)

A soproni magyar társaság ... i. m. uo. 317. l.

107 (Megjegyzés - Popup)

Németh Sámuel i. m. 10. l.

108 (Megjegyzés - Popup)

A soproni evang. főiskola körében felállítandó közeskütszék alapszabályai (A. I. 12.; E.3.)

109 (Megjegyzés - Popup)

A soproni mindkét vallású tanuló ifjúság közt alakult nemzetőrségi VII. számú század ideiglenes törvényei (A. I. 13.: E.4.: XII.)

110 (Megjegyzés - Popup)

Protestans gymnasiumaink és főtanodáink gyökeres átalakítása iránti javaslat. Előkészületül az augusztusi értekezletre, írta Tatay István tanár. Sopron, május végével 1848. (20. I.) Lenck S. nyomda (XVI)

111 (Megjegyzés - Popup)

Tavasi Lajos válogatott pedagógiai művei (szerk. Oroszné Murvai Margit), Bp., 1955, 18. I.

112 (Megjegyzés - Popup)

C. 117; E. 11.; XV./1 (ápr. 21.)

113 (Megjegyzés - Popup)

C. 116; E. 12.; (ápr. 24.)

114 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Nemzeti Őrség 5. századosának (Jelentése) ápr. 7. C. 114.

115 (Megjegyzés - Popup)

Müllner i. m 103. (idézi Németh Sámuel: i. m. 10.)

116 (Megjegyzés - Popup)

Németh i. m. 6.